

Uvodnik	295
---------	----------

ČLANKI

Klemen Kocjančič, Iztok Prezelj Islamistični terorizem in zloraba verskih načel ter dogem	297
---	----------

Barbara Čuvan, Gorazd Meško Samozaznava legitimnosti policistk in policistov v Sloveniji	318
--	----------

Eva Meglič, Katja Eman Uporaba programa ArcGIS pri analizi kaznivih dejanj tatvin motornih vozil v obdobju 2008–2012 v Ljubljani	338
---	----------

Aleksander Lubej, Petra Šparl, Anja Žnidaršič, Eva Jereb Usposabljanje na Policijski upravi Maribor	357
---	----------

Zala Žvab, Matevž Bren Poučevanje v paru s študentom – uspešen eksperiment na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru	371
--	----------

POROČILI

Danijela Frangež Posvet Osebnih dokazi: kriminalistični, kazenskoopravni in psihološki vidiki	390
---	----------

Saša Kuhar Ekstremizem kot dejavnik ogrožanja varnosti – poročilo o okrogli mizi	393
--	----------

Uvodnik

Spoštovane bralke in bralci revije Varstvoslovje. Po treh številkah v angleškem jeziku sledijo tri v slovenskem. Prva po poletnih počitnicah prinaša pet člankov in dve poročili. Klemen Kocjančič in Iztok Prezelj razgaljata zlorabo verskih načel in dogem, ki jih uporabljajo islamski ekstremisti pri izvajanju svojih terorističnih »podvigov«. Barbara Čuvan in Gorazd Meško predstavljata rezultate kvantitativne študije o samozaznavi legitimnosti policistk in policistov v Sloveniji, Eva Meglič in Katja Eman pa uporabo programa ArcGIS pri analizi kaznivih dejanj tatvin motornih vozil v Ljubljani. Aleksander Lubej, Petra Šparl, Anja Žnidaršič in Eva Jereb so analizirali organiziranost usposabljanja na Policijski upravi Maribor, Zala Žvab in Matevž Bren pa pedagoški eksperiment, ki je potekal na Fakulteti za varnostne vede. Za konec objavljamo še poročili z dveh tradicionalnih konferenc, ki jih organizira Fakulteta za varnostne vede. Danijela Frangež je pripravila poročilo s posveta o kriminalističnih, kazenskoopravnih in psiholoških vidikih osebnih dokazov, Saša Kuhar pa zapis z okrogle mize o ekstremizmu kot dejavniku ogrožanja varnosti.

Naj se tokrat dotaknem prav ekstremizma, katerega smo se, vključno s tistim najhujšim, to je terorizmom, letos že dodobra nagledali. Ob posnetkih z območij, ki jih nadzoruje Islamska država, in z drugih prizorišč terorističnih (in protiterorističnih) dejanj gredo marsikomu lasje pokonci, še več pa se jih sprašuje, ali je civilizacija izgubila kompas. A kaj, ko je, kot bi dejal Samuel P. Huntington (1927–2008), civilizacij več in marsikakšno početje, ki je za nas zahodnjake barbarstvo prve vrste, zna biti za pripadnike kakšne druge civilizacije dokaz najvišje svete zavezanosti vojni proti krivičnemu Zahodu, nevernikom in vsem tistim, ki ne mislijo enako. In obratno, seveda. Ko je pred dvema desetletjema Huntington objavil svoje slovito delo *Spopad civilizacij*, so ga mnogi, še zlasti pa salonski politični analitiki in ideologi, pričakali na nož, mu očitali politično nekorektnost in še marsikaj drugega. A politični in družbeni diskurz, ki v imenu korektnosti zamolči, da je »cesar gol«, ne preprečuje obglavljanj nedolžnih, umorov novinarjev, sistematičnega pobijanja civilistov, zaslužnjevanja žensk in otrok ter povzročanja smrti, krvi, trpljenja in solz vse naokrog.

Zato se dvajset let kasneje verjetno marsikdo sprašuje, ali ni imel Huntington vendarle vsaj malo prav? Argumenti dvomljivcev ne bi mogli biti bolj priročni – Čečenija, 11. september, Afganistan, Irak, Bali, Moskva, Madrid, Beslan, London, Libanon, Gaza, vsakodnevna palestinsko-izraelska saga, krvave orgije Islamske države, begunska katastrofa in slovita izjava Angele Merkel, da je »multikulti« koncept spodletel! Če si »Huntingtonove« civilizacije že niso sovražne same po sebi, pa se je modro vprašati, kaj je z njihovimi političnimi in gospodarskimi elitami, ki jih vodijo. V kolikšni meri so te pripravljene zlorabiti vero, ideologijo in celo zgodovino, da bi nahranile svoje interese? Ker tu očitno ni nobenega »ali«, se je bati, da še zdaleč nismo videli vsega, da še nismo dosegli dna.

Strokovnjaki, ki se ukvarjamo z varnostjo, se zavedamo, da je naš domet omejen, saj se ukvarjamo s posledicami in ne z vzroki varnostnih implikacij. Pa vendar nas to ne odvezuje, da poskušamo razumeti oboje, tako vzroke kot posledice. Le tako oboroženi bomo politične odločevalce, upam, prepričali, da se

k zagotavljanju varnosti ne pristopa kampanjsko in da je varnostni sistem zgolj vrh ledene gore, zato odraža glavne značilnosti družbe, ki ji služi, z vsemi njenimi vrednostnimi in kulturnimi kvaliteta in pomanjkljivostmi. V času, ko sta ponekod človeško dostojanstvo, če ne celo življenje, odvisna od »prave« vere, barve kože, politične pripadnosti in denarja, se zdi zavedanje kulturno-civilizacijskih vidikov konfliktov, o katerih je govoril Huntington, še bolj relevantno.

Vojaški spopadi, politični in verski ekstremizem ter klimatske spremembe so z afriških in azijskih domov v iskanje preživetja na Zahodu pognali nepregledne množice ljudi. Evropska unija, ki si mora v stilu Angele Merkel priznati, da ni nikdar znala prav dobro z imigranti, je tako soočena z novim izzivom, ki lahko preraste v resno grožnjo z nepredvidljivimi posledicami. Kockanje z begunskimi kvotami, gradnja protibegunskih zidov in politični populizem na eni strani ter zatiskanje oči pred strukturnimi posledicami, ki slej ko prej doletijo imigrantsko družbo, na drugi strani, se trenutno zdijo nerešljiv problem. Tisti, ki bo iznašel formulo, po kateri bomo v prihodnjih letih reševali mnogo resnejše probleme, kot jih ima današnja civilizacija, si zasluži Nobelovo nagrado za mir. Ko se bodo namreč ljudje spopadli za zadnje zaloge pitne vode in zaplate rodovitne zemlje v klimatsko najbolj ogroženih predelih sveta, se bo začelo svetovno »prerazdeljevanje« bogastva in revščine. Ob tem bodo dosedanje »praske«, ki si jih zaradi nafte in plina privoščijo svetovne velesile, videti kot otroški vrtec. Če do takrat res ne bomo ničesar pametnega storili, si bomo zaželeli, da se je motil še en pomemben mož – Charles Darwin. A glede slednjega verjetno pretiravam – ne zato, ker ne bi verjel v samoohranitveni nagon, naravni izbor in ostalo, kar naj bi tvorilo osnovo evolucije živih bitij, ampak zato, ker je človeška civilizacija v tej tekmi življenja prakso *homo homini lupus* sprejela kot neizpodbiten zakon narave in ne nekaj, kar bi bilo mogoče in potrebno z razumom in čustvi spreminjati na bolje.

Izr. prof. dr. Andrej Sotlar
Glavni in odgovorni urednik

Islamistični terorizem in zloraba verskih načel ter dogem

VARSTVOSLOVJE,
letn. 17
št. 3
str. 297–317

Klemen Kocjančič, Iztok Prezelj

Namen:

Islamistični terorizem je postal globalna grožnja varnosti sodobnih družb in držav. Cilj članka je osvetliti uporabo islamskih verskih dogem in načel pri strateškem opravičevanju terorizma in v konkretnih primerih terorističnih napadov. Besedilo temelji na hipotezi, da islamistični teroristi pri doseganju svojih ciljev selektivno upoštevajo in zlorablajo islamske verske dogme ter načela.

Metode:

Ključni uporabljeni metodi sta hermenevitična metoda (razlaga in interpretacija filozofske in verske literature) pri obravnavi in interpretaciji islamističnih svetih besedil in metoda študije primerov pri obravnavi štirih terorističnih napadov (napadi v Londonu leta 2005, Beslanu leta 2004, Mumbaju leta 2008 in Nairobiju leta 2013). Generalizirana spoznanja o zlorabah verskih načel v navedenih terorističnih napadih bodo oblikovana s pomočjo primerjalne metode.

Ugotovitve:

Ključno za uspeh islamističnega terorizma je oblikovanje vplivne interpretacije islama, ki opravičuje in motivira posameznike ali skupine za izvajanje nasilnih dejanj. Besedilo potrjuje hipotezo o zlorabi islamskih verskih načel in dogem za namene islamističnega terorizma. Na strateško-konceptualni ravni je vidna selektivna oziroma ne celovita interpretacija Korana in hadisov. Teroristična uporaba verskih načel temelji na izpostavljanju le določenih verzov, ki obljublajo odrešitev, kar je najbolj ekstremno vidno na področju samomorilskega terorizma. Zloraba konteksta in verskih besedil temelji še na oblikovanju interpretacije, da je muslimanska družba napadena s strani nevernikov, čemur sledi potreba po džihadu (zopet razumljena selektivno le kot boj proti zunanjemu zlu). Sledi oblikovanje poenostavljenega razumevanja nevernikov kot popolnih sovražnikov Alaha, ki si zaslužijo le smrt. Analiza štirih terorističnih napadov pa odraža kršitve v smislu napadanja civilnih ciljev. Poleg tega napadov v nobenem primeru niso ukazali zakoniti verski voditelji muslimanske države, ampak so jih ukazali poveljniki teroristične organizacije. Prav tako ne moremo reči, da so bili ti štirje napadi izvedeni za zaščito muslimanske ume oziroma skupnosti, saj so bili med napadenimi in žrtvami tudi sami muslimani.

Omejitve/uporabnost raziskave:

Ključna omejitev raziskave izhaja iz omejenega števila konceptualnih in praktičnih primerov zlorab islama v teroristične namene.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Tema je relevantna, ker pripomore k izboljšanju razumevanja islamističnega terorizma in ustvarja pogoje za učinkovitejše protiteroristično delovanje, kar se izraža tudi v končnih priporočilih. Tema je izvirna, ker natančno pojasni točke, kjer islamistični teroristi manipulirajo z verskimi načeli in dogmami.

UDK: 343.326+28

Ključne besede: islamistični terorizem, zlorabe vere, islam, verski terorizem, teroristični napadi

Islamic Terrorism and the Misuse of Religious Principles and Dogmas

Purpose:

Islamic terrorism has become a global security threat. The purpose of this paper is to study the use of Islamic religious dogmas and principles in strategic justification of terrorism and in specific cases of terrorist attacks. The text is based on the hypothesis that Islamic terrorists selectively use Islamic principles and dogmas to achieve their goals.

Design/Methods/Approach:

Key used methods are the hermeneutic method (explanation and interpretation of philosophical and religious literature) for addressing the Islamic holy texts and the method of case studies for analysing four terrorist attacks (London in 2005, Beslan in 2004, Mumbai in 2008 and Nairobi in 2013). Generalized findings about the misuse of religious principles in the stated terrorist attacks were addressed by the comparative method.

Findings:

Key for success of the Islamic terrorism is to create an influential interpretation of Islam that will justify terrorism and motivate individuals and groups to carry out violent acts. This text confirms the hypothesis on the misuse of religious principles and dogmas for the purposes of Islamic terrorism. At the strategic-conceptual level, we observed selective and narrow interpretation of the Koran and hadiths. The terrorist use of religion has been based only on stressing the specific principles and verses, mostly promising salvation (most obvious in the case of suicide terrorism). The misuse of the context and the religious texts has been based on the creation of interpretation that Muslim society has been attacked by non-believers, leading to the need for Jihad (also narrowly understood as only the fight against the external evil). What follows is the creation of a simplified understanding of non-believers as complete enemies of Allah that deserve only death. Analysis of four terrorist attacks showed violations of attacking the civilian environment with civilian targets. Additionally, these attacks were not ordered by the official religious leaders, but by the terrorist leaders. One can also not claim that attacks were for protection of the Islamic *ummah* (community), because Muslims were also among the attacked population.

Research Limitations/Implications:

The key limitation can be found in the limited number of the conceptual and practical cases of violation and misuse of Islam used in the paper.

Originality/Value:

The topic is relevant due to its contribution to improving our understanding of the Islamic terrorism and creating the conditions for improving the counter-terrorist activities. The topic is original because the exact points of misuse and violations were detected and properly put into a broader context.

UDC: 343.326+28

Keywords: Islamic terrorism, misuse of religion, Islam, religious terrorism, terrorist attacks

1 UVOD

Terorizem ogroža nacionalno in mednarodno varnost zaradi svojih metod in posledic. Metodika terorizma vključuje doseganje političnih ciljev z uporabo nasilja, medtem ko posledice zajemajo predvsem povzročanje človeških žrtev, strah pri žrtvah in širšem občinstvu, materialno škodo, spodkopavanje načel pravne države ter drugih temeljnih načel, na katerih gradijo sodobne demokracije. Verski terorizem je tista oblika terorizma, kjer prihaja do uporabe nasilja za doseganje verskih oziroma verskopoličnih ciljev. Islamistični terorizem¹ pa je najbolj aktualna oblika verskega terorizma v Evropi zaradi pojava Al Kajde kot globalnega terorističnega omrežja, številnih oboroženih konfliktov, kjer se borijo spreobrnjeni evropski državljani, in nekaterih statističnih trendov. Denimo po podatkih Europolja je število aretacij zaradi tovrstnega versko navdahnjenega terorizma v državah članicah EU naraslo s 122 v letu 2011 na 159 v letu 2012 in 216 v letu 2013, poleg tega pa je leta 2012 8 ljudi tudi umrlo (Europol TE-SAT 2013: 16; Europol TE-SAT 2014: 22).

Terorizem ni samo akt izvedbe terorističnega napada, ampak obsega tudi »izvajanje, načrtovanje, organiziranje ter podpiranje nasilnih dejavnosti«, kar v bistvu predstavlja večji del terorističnih aktivnosti (Prezelj, 2007: 81). Vprašanje motivacije za izvajanje terorističnih dejanj je v času tovrstnih pripravljalnih aktivnosti zelo pomembno. Verski motivi za terorizem in še posebej islamistični motivi so v devetdesetih letih prejšnjega stoletja in po enajstem septembru nadomestili prevladujoče ideološke motive (glej Laqueur, 2004: 29). Islamistični terorizem je v tem smislu oblika versko motiviranega terorizma, pri katerem

1 V tem besedilu se uporablja izraz »islamistični terorizem« in ne »islamski terorizem«. Prvi izraz po mnenju avtorjev predstavlja pejorativno označbo tega pojava, medtem ko se drugi izraz lahko napačno interpretira v smislu, da je namen islama v nasilnem širjenju religije, kar bi v demokratični družbi predstavljalo svojevrstno žalitev konvencionalnega islama kot religije. Naj na tej točki tudi pojasnimo, da je islamizem ena izmed najbolj vplivnih političnih in verskih ideologij sodobnega časa. Islamisti verjamejo, da: 1) morajo islamski principi vplivati na vsak aspekt življenja posameznika kot družbe, 2) islam poseduje resnico, medtem ko so druge religije lažne ali le delno resnične, 3) je potrebno uporabljati tradicionalna pravila glede spolnosti ter 4) zahodne in sekularne kulture promovirajo življenjske sloge, ki nasprotujejo islamu (Armajani, 2012: 1).

so izvrševalci terorizma pripadniki islamske religije, ki se za doseganje svojih političnih ciljev poslužujejo terorističnih dejanj, pri čemer se sklicujejo na islamska verska besedila oz. lastne interpretacije le-teh (Capan, 2006; Esposito, 2003; Hartevelt Kobrin, 2010). Dejstvo je, da večji del motivacije in opravičevanja islamističnega terorizma temelji na interpretaciji islamskih verskih dogem in načel. Islamistična ideološka in teroristična dejavnost je tudi poskrbela, da so se opravičila in razlage motivov razširila med ciljnim občinstvom preko različnih informacijskih in propagandnih kanalov. Cilj tega besedila je osvetliti uporabo islamskih verskih dogem in načel pri strateškem opravičevanju terorizma in v konkretnih primerih terorističnih napadov. Dosedanja akademska in praktična pozornost je bila v veliki meri osredotočena na proučevanje vzrokov in odpravo simptomov oziroma posledic islamističnega terorizma (glej Gentile, 2013), medtem ko se je najmanj pozornosti namenilo motivacijskemu in mobilizacijskemu izvoru islamističnega terorizma: Koranu in hadisom (Al-Qaradawi, 1991; Al-Rasheed in Shterin, 2009; Taheri, 1987; Tahir-ul-Qadri, 2010; Zeidan, 2003). Besedilo temelji na hipotezi, da islamistični teroristi pri doseganju svojih ciljev selektivno upoštevajo in zlorablajo islamske verske dogme ter načela. Hipoteza bo preverjena najprej na strateško-konceptualni ravni s poglavjem o Koranu, hadisih, džihadu, nato z analizo prakse islamističnega terorizma skozi čas in nazadnje tudi s poglavjem, kjer bo predstavljena uporaba verskih načel in dogem pri izvedbi štirih terorističnih napadov (napadi v Londonu, Beslanu, Mumbaju in Nairobiju). Ključni uporabljeni metodi sta: hermenevtična metoda (razlaga in interpretacija filozofske in verske literature) pri obravnavi in interpretaciji islamističnih svetih besedil in metoda študije primerov pri obravnavi samih terorističnih napadov.

2 ISLAM IN ISLAMISTIČNI TERORIZEM

2.1 Mohamed, Koran in hadisi

Leta 610 je Mohamed med meditacijo prejel razodetje preko nadangela Gabrijela, kar velja za začetek nastanka Korana in s tem tudi islama (Rodinson, 2005). Nasprotovanja večine članov njegovega plemena so sprva povzročila beg manjše skupine muslimanov v Abesinijo, nato pa še preselitev celotne preostale muslimanske skupnosti leta 622 iz Meke v Medino. Dogodek se je zapisal v zgodovino islama kot »hidžra«, ki velja za začetek štetja muslimanske dobe. Muslimani so tako postali politična in verska skupnost, ki sta bili združeni pod vodstvom enega človeka. Mohamed je bil hkrati politični vodja, vrhovni sodnik, nalagal je davke, poveljeval muslimanski vojski in sklepal sporazume (Aboul-Enein in Zuhur, 2004; Lewis, 2004; Rodinson, 2005).

Sledila je vzpostavitev teokratske države in oblikovanje islamske zakonodaje, ki je vse bolj definirala islam kot panarabsko vero, kar je vodilo na začetek panarabskega gibanja. Po zavzetju Meke (leta 630), ki je postala novo središče islamske države, je Mohamed postal politični vodja zahodne Arabije brez opozicije in tudi monoteistični prerok. Mohamed je spretno izkoristil regionalno politično in vojaško dogajanje za povečanje vpliva in obsega muslimanske države, tako z uporabo diplomacije kot tudi vojne (Rodinson, 2005). Po nekaterih manjših

vojaških spopadih je Mohamed leta 632 umrl v Medini. Njegova smrt je sprožila razkol med posameznimi skupinami znotraj muslimanske verske skupnosti (*uma*), saj so muslimani hkrati izgubili političnega in verskega voditelja kot tudi neposrednega posrednika med skupnostjo in bogom. Vodenje skupnosti je prevzel Abu Bakr, ki je postal »namestnik« (*kalif*), s čimer se je pričela zgodovina kalifatov (Gilliot, 2006; Lewis, 2004; Rodinson, 2005).

Po Mohamedovi smrti so muslimani pričeli ohranjati ustno izročilo in načrtno zbirati zapise sur ter druge zapise. V času kalifa Abu Bakra (632–634) so vzpostavili prvo zbirko zapiskov, saj so leta 633 med bitko pri Jamami umrli številni muslimani, priče Mohamedovega življenja. Čez 20 let je kalif Uthman naročil izdelavo standardne različice Korana, medtem ko so bile preostale različice uničene. Posledično nekateri učenjaki trdijo, da je Koran »produkt dolgotrajnega sestavljanja po Mohamedovi smrti« ter da vsebuje »mistične govore, pripisane Mohamedu« (Gilliot, 2006; Schwartz–Barcott, 2004). Koran je tako zbirka razodetij (urejenih v 114 poglavjih), katere je prejel Mohamed v daljšem časovnem obdobju (med letoma 610 in 632) (Lewis, 2004). Poleg tega, da Koran predstavlja temeljno celoto norm političnega, družbenega, družinskega in verskega življenja za vsakega muslimana, vzpostavlja tudi vizijo idealne države, ki se je pozneje uveljavila v času življenja Mohameda ter v času prvih štirih kalifov (Étienne, 2000). Ker znotraj islamske skupnosti ne obstaja enotna verska avtoriteta, ki bi določala avtentično razlago, obstaja dokaj velika možnost za različne interpretacije in razlage. Islamski učenjaki poudarjajo, da je treba koransko besedilo »razumeti v duhu celote in ne zgolj v ozkem razumevanju izbranih verzov ali fraz«. Zmerni muslimani v nasprotju s fundamentalisti tudi opozarjajo, da Koran narekuje zmernost tudi v religiji (Aboul-Enein in Zuhur, 2004; Al-Qaradawi, 1991; Schwartz–Barcott, 2004).

Drugi pomemben del vira islamske zakonodaje (šarije) predstavljajo hadisi, ki so zapisi Mohamedovega življenja in njegovih interpretacij Korana. S svojim zgledom in uresničevanjem tako pomagajo pri oblikovanju praktičnega življenja v skladu s koranskimi pravili (Étienne, 2000; Gabriel, 2002). Hadisi so sestavljeni iz dveh delov: prvi del (*isnad*) je sestavljen iz imen prič (s čimer se zagotovi resničnost izročila), medtem ko je drugi del (*metn*) samo besedilo izročila. Hadisi so zbrani v šestih kanonsko priznanih zbirkah: Buharijeva, Muslimova, Abu Davidova in At Tirmizijeva zbirka (Bajt in Kocjan-Barle, 2007).

2.2 Džihad in vojna v Koranu

Ena najpogostejših besed, povezanih z islamističnim terorizmom, je džihad. Medtem ko se današnje razumevanje džihada omejuje le na islamistično obliko svete vojne, je poln pomen besede mnogo širši. Esposito (2003) tako ugotavlja, da se džihad kot prizadevanje nanaša na težavo in kompleksnost dobrega življenja: samoprizadevanje proti hudiču s ciljem biti kreposten in moralen, ustvarjanje resnega napa k opravljanju dobrih dejanj in pomoč pri reformiranju družbe. Glede na okoliščine, v katerih nekdo živi, to lahko pomeni tudi boj proti krivici in zatiranju, širitev in obrambo islama in vzpostavitev pravične družbe z oznanjevanjem, učenjem in, če je treba, z oboroženim bojem ali sveto vojno.

Koran in hadisi so izvor sodobne islamske interpretacije džihada.² Po hidžri v Medino so nastale prve sure, ki se nanašajo na džihad, in sicer 22:39³ in 2:190⁴ (Esposito, 2003). V zadnjih desetih letih življenja je Mohamed prejel razodetja od boga, ki so vzpostavila naslednja pravila glede džihada: kdo je bojujoča oseba (48:17, 9:91), prenehanje sovražnosti (2:192), skrb za vojne ujetnike (47:4⁵) itd. Sprva je bil džihad omejen na obrambo, toda s širitvijo islamistične vladavine je džihad postajal vedno bolj ofenziven oziroma napadalen. Gabriel (2002) je zapisal, da koranska razodetja v Meki govorijo o miru in sodelovanju z drugimi. Toda razodetja v Medini, ko Mohamed postane vojaški voditelj in osvajalec, že govorijo o vojaški moči in invaziji v imenu islama (džihad). Medtem ko Koran uči, da v veri ni prisile (2:256), hkrati tudi pravi, da bo širitev islama povzročila tudi širitev pravične družbe. Esposito (2003) to razume tako, da verska utemeljitev džihada v bistvu predstavlja širitev božje besede in pravične vladavine božje volje za celotno človeštvo. Vsakdo, ki je sledil božjemu ukazu in je bil ubit v tem prizadevanju, potemtakem velja za mučenika⁶ in ima »posebno mesto v islamu« (3:157, 3:169). Sookhdeo (2004) v islamu vidi imperialistično delovanje – nenehno širjenje političnega vpliva oz. vladavine. Islam tako narekuje, da muslimani lahko in morajo vladati nevernikom, medtem ko je vladavina nevernikov nad muslimani razumljena kot nenaravno dejstvo. Izpolnitev džihada je v tem smislu možna na štiri načine: v srcu (boj proti hudiču), z jezikom (podpora pravice), z rokami (poprava krivice) ter nazadnje z vojno. Mohamed je kot najvišjo obliko džihada smatral prvi način, medtem ko glede največjega džihada menil naslednje: »To je džihad proti *nafsu*« (telesnim hrepenjenjem in nagnenjem) in »pravi mudžahedini so tisti, ki se borijo proti lastnemu *nafsu*« (Bulac, 2006: 70; Schwartz-Barcott, 2004: 271). Očitno je, da islamistični fundamentalisti zožijo velik razpon džihada na ozko področje boja proti zunanjemu zlu z namenom širjenja ali promoviranja islama (Zeidan, 2003).

Vojaški džihad (kot ga definira 8:39⁷) lahko izvajajo samo posamezniki, »katere izbere *imam* ali njegov delegat« in »imajo dovoljenje za sodelovanje v

2 V nadaljevanju so podani citati verzov iz Korana na podlagi prevoda Erika Majarona iz leta 2005.

3 »Tisti, ki so napadeni, se smejo braniti, ker doživljajo nasilje. Gospod pa jim resnično lahko pomaga.«

4 »Na Gospodovi poti se bojujte proti tistim, ki se bojujejo proti vam, toda vi ne začenjajte boja. Gospod resnično ne mara tistih, ki začenjajo boj.«

5 »V boju sekajte glave nevernikov, vse dokler ne oslabite njihovih vrst. Ujetnike zvežite, potem pa jih velikodušno osvobodite ali pa zahtevajte odkupnino, dokler traja bojevanje. Tako ravnajte! Ko bi Gospod hotel, bi se jim maščeval, toda želi vas skušati med seboj. On ne bo izničil del tistih, ki umrejo na njegovi poti /.../.«

6 Islamska literatura navaja tri vrste mučenikov: popolnega mučenika, mučenika tega sveta in mučenika naslednjega sveta. Popolni mučenik mora izpolnjevati naslednje pogoje: 1) je musliman, 2) je mentalno sposoben in je dosegel puberteto, 3) je čist, 4) ni bil ubit zaradi pravičnega razloga, 5) je umrl na bojišču, 6) ni žrtev maščevanja. Mučeniki tega sveta so mučeniki, ki so umrli zaradi napačnih razlogov (npr. za samopromocijo), ki so dezertirali ali plenili ipd. Mučeniki naslednjega sveta so muslimani, ki so bili ubiti, a niso izpolnili vseh šestih pogojev za popolnega mučenika (Yüce, 2006). Sookhdeo (2004) deli mučenike naslednjega sveta na tri podskupine: 1) tisti, ki so umrli nasilne smrti ali prežgodaj (umrli v službi Boga; zaradi svoje vere; zaradi nesreče ali bolezni; zaradi neuslišane ljubezni umrli kot devičniki; zaradi preganjanja umrli v tujini); 2) tisti, ki so umrli naravne smrti (v času izpolnjevanja dolžnosti (npr. romanja), po življenju polnem vrednot); in 3) živeči mučeniki (tisti, ki živijo v skladu z islamskim učenjem).

7 »In bojujte se z njimi, vse dokler mnogoboštvo ne izgine in ostane le vera v edinega Boga. Če se spreobrnejo, naj vedo, da Gospod resnično vidi njihova dejanja.«

vojaškem džihadu«. To ne velja v primeru, ko je muslimanska družba napadena; v tem primeru lahko vsi muslimani sodelujejo v vojaških akcijah. Vojaški džihad se poleg tega lahko izvede samo zaradi upravičljivih razlogov, kar se navezuje tudi na ofenzivne operacije v tujih deželah, da se zatire in kaznuje razkol, izločitev in upor (Schwartz-Barcott, 2004). Glede obveznosti sodelovanja v džihadu je Knapp (2003) menil, da džihad na splošno ni bil razumljen kot obveznost vsakega posameznega muslimana, ampak kot splošna zahteva muslimanske družbe. Samo v krizi, ko *Dar al-Islam*⁸ pride pod nepričakovan napad, morajo vsi muslimani sodelovati v džihadu. V normalnih okoliščinah pa posameznemu muslimanu ni treba sodelovati.

Med vzroki za vojno Koran govori o boju proti nevernikom, ki napadajo muslimane. Dalje narekuje, da naj muslimani poskusijo doseči spravo z napadalci oziroma naj se izselijo v tujino. Če to ne uspe, pa jim narekuje kolektivni boj proti nevernikom, ki jih napadajo, ne glede kako sami gledajo na vojno (2:216⁹). Koran narekuje, kako naj se muslimani obnašajo v boju proti nevernikom: da naj jim zlomijo vratove, naj jih premagajo v boju, jih zajamejo ter da naj za njihovo izpustitev zahtevajo odkupnino (47:4). Pri tem naj muslimani vsepovsod napadajo nevernike (2:190–193¹⁰), pri čemer se morajo boriti v božjem imenu in da sami ne smejo začeti napadov. Dalje Koran zapoveduje krčevito obrambo meja, boj v imenu Boga, enakomerno povračilo in boj proti sovražniku ter možno odpuščanje, bojevanje kot enota, obkolitev in spodbujanje strahu¹¹ pri sovražniku, zatrtje razkola oziroma nasprotij med muslimani in zavezniki itd. Muslimani sami ne smejo začeti sovražnosti, se bojevati v zapovedanem času, ne smejo napadati miroljubnih ter tistih, ki ponujajo mir, zaveznike, in tiste, ki iščejo zatočišče pri muslimanskih zaveznikih (Schwartz-Barcott, 2004).

Začetek bojevanja lahko ukaže le poveljnik muslimanske vojske (zakoniti kalif, sultan ali imam), razen v primeru nenadnega napada na islamsko ozemlje; takrat lahko nižji poveljniki sami ukažejo svojim vojakom, da zavarujejo mejo. V vseh drugih primerih mora muslimanski poveljnik pred bojevanjem poslati k sovražniku odposlanca, ki naj ponudijo mir, pogajanje, pristop k islamu, sprejetje davka oziroma storiti vse za preprečitev bojevanja. Če v treh dneh ne dobijo

8 Šarija razdeli svet na dva pola: *Dar al-Islam* (m) (dežela/hiša islama) in »*Dar al-Harb*« (dežela/hiša vojne). Prvo je vse ozemlje, ki je pod muslimanskim nadzorom in vladavino, medtem ko drugo deželo predstavljajo vse države in skupnosti izven dežele islama, kjer so prebivalci poznani kot neverniki (Schwartz-Barcott, 2004). Definicija sveta je pomembna, saj se v »Hiši islama« ne sme bojevati (Sookhdeo, 2004).

9 »Predpisano vam je bojevanje, čeprav ga ne marate. To, česar ne marate, je morda dobro za vas, kar ljubite, je modra vaša poguba. Bog ve, česar vi ne veste.«

10 »Na Gospodovi poti se bojujte proti tistim, ki se bojujejo proti vam, toda vi ne začinjajte boja. Gospod resnično ne mara tistih, ki začinjajo boj.«

»Ubijajte napadalce, kjer jih najdete, preženite jih, od koder so vas oni pregnali. Malikovanje je hujše od ubijanja. A ne bojujte se z njimi pri Svetem hramu, razen če vas tam napadejo. Tedaj tudi vi njih pobijajte! Takšna naj bo kazen za nevernike.«

»Če pa odnehajo, naj vedo, da Bog zares odpušča in je milosten!«

»Bojujte se proti njim, vse dokler mnogoboštvo ne bo izginilo in se bo lahko svobodno izpovedovala vera v enega Boga. Če prekinejo boj, naj bo konec tudi sovražstva – razen do nasilnežev.«

11 Prav spodbujanje strahu pri sovražniku se povezuje z utemeljitvijo in opravičevanjem terorističnih napadov, saj je neposredna posledica slednjih strah med prebivalstvom (Schwartz-Barcott, 2004).

pozitivnega odgovora, jih lahko muslimani napadajo, ne glede na to ali gre za bojvnike ali civiliste (Cronin, 2002; Schwartz-Barcott, 2004).

Koran dalje narekuje tudi, da naj bodo muslimani pripravljeni uporabiti svoje bogastvo in življenje za dolgotrajne ekspedicije proti sovražnikom v tujini (9:41–42), da naj ne obupajo, ampak naj ostanejo zvesti tudi, ko je sovražnik v premoči (3:146, 8:45–46), naj se trdo bojujejo (9:123), naj se ne umaknejo (8:15–16, 48:22), naj ubijejo tiste, ki ne ponudijo miru (4:91), naj ne ubijejo mirovnih posrednikov, ker so neverniki (4:94), naj slavijo prve, ki gredo v boj, ter naj zavrnejo zapoznele (62:10, 9:83), naj nagradijo in zaščitijo preganjane begunce, še posebej tiste, ki se bojujejo (16:110, 23:58–60), naj vsi verniki ne sodelujejo v boju (9:122), naj izločijo iz boja vse nezmožne oziroma nesposobne (48:17) itd. (Schwartz-Barcott, 2004).

Pomemben dejavnik pri motivaciji vernikov za boj je tudi priložnost za vojni plen (48:20), pri čemer Koran zapoveduje tudi delitev slednjega (8:41, 48:15, 59:5–7). Med vojni plen spadajo tudi vojni ujetniki, katere naj muslimani izpustijo v zameno za odkupnino, lahko pa se spokorijo in spreobrnejo v islam, ostanejo pri muslimanih kot plačniki davka, lahko pa se jih osvobodi (8:67–70). Skozi zgodovino so se vzpostavili različni pogledi na ravnanje z vojnimi ujetniki: od prepovedi njihove usmrtnitve, pri čemer imajo možnost odkupnine ali izpustitve, do dopustitve njihove usmrtnitve (če zavrnejo spreobrnitev ali če bi s tem pomembno zmanjšali vojaško moč sovražnika). Drugi so zagovarjali zaslužnjevanje ali zamenjavo za muslimanske ujetnike; zaslužnjevali naj bi predvsem ženske in otroke. Muslimanski vojni ujetniki morajo poskusiti pobegniti (razen če so obljubili drugače) oziroma uničevati sovražnikovo lastnino. Ne smejo dati nobene uporabne informacije, ne smejo prebegniti na sovražnikovo stran in ne smejo zatajiti vere (razen če so v to prisiljeni) (Schwartz-Barcott, 2004; Sookhdeo, 2004).

Knapp (2003: 83) trdi, da ima džihad politični namen, saj naj bi bil namen ustanovitve edine, združene muslimanske države opravičeval islamsko zatiranje drugih ver. Gabriel (2002: 37) se strinja s tem in meni, da se džihad izvede z namenom doseganja končnega cilja islama – vzpostavitve islamske avtoritete nad celotnim svetom. Islam ni samo religija, je tudi vlada. Džihadisti tako poenostavljeno verjamejo, da Bog kot stvarnik vsega in posredovalec zakonov (preko preroka in poveljnikov) ukazuje muslimanski vojski, ki tako le opravlja božjo voljo. Vsi drugi so sovražniki vojske in s tem tudi Boga. Tisti, ki so sovražniki Boga, zaslužijo le smrt, s čimer bodo v posmrtnem življenju deležni božje sodbe. V skladu z islamskim pravom je vojno legalno možno sprožiti proti štirim skupinam: nevernikom, odpadnikom, upornikom in banditom/roparjem. Kljub temu, da je vojna proti vsem tem skupinam legalna, pa le vojna proti prvima dvema skupinama velja za džihad, kar predstavlja tudi versko dolžnost (Lewis, 2004). Pri tem je treba omeniti, da se določena pravila iz Korana ujemajo s sodobnim vojnim pravom: 1) sovražnik naj bo deležen humanega in tolerantnega ravnanja, s prepovedjo nepotrebnega nasilja ter 2) štirje principi muslimanskega bojevanja (pravični namen, diskriminacija, sorazmernost in izogibanje prekoračitve) se ujemajo s štirimi principi etičnega bojevanja na podlagi Ženevske konvencije (vojaška potrebnost, človečnost, sorazmernost in razločevanje) (Schwartz-Barcott, 2004). Med principi klasične islamske doktrine vojne so: vojna je upravičena le v primeru samoobrambe ali preventivnega napada v pričakovanju neposrednega

napada; vojna je upravičena le s ciljem za zaustavitev zla in zatiranja ter koranske zapovedi glede vojne so uporabne le v njihovih specifičnih kontekstih (Sookhdeo, 2004).

2.3 Zloraba Korana v teroristične namene

Islamistične teroristične organizacije uporabljajo vero za rekrutiranje pripadnikov ter se poslužujejo Korana kot motivacije in vodilo za svoja dejanja. Njihov končni cilj je svetovna prevlada islama, tudi z uporabo (pri)sile (Taheri, 1987). Brachman (2009) navaja sklope globalne džihadistične doktrine: 1) *akida* – fundamentalisti so primarno usmerjeni k izpolnjevanju islamske veroizpovedi; 2) *tavhid* – povezovanje k enotnosti vere narekuje, da se muslimani izogibajo tistih, ki izumljajo (novo) islamsko doktrino ter se vrnejo k izviru; 3) *al-Vala val-Bara* – muslimani morajo ljubiti vse, kar vodi k Bogu in zavračati vse, kar jih oddalji od Boga.

Leta 2010 sta Singh in Perry izvedla študijo, v kateri sta analizirala 56 dokumentov, katerih avtor je bil Al Zawahiri, glede uporabe Korana. Ugotovila sta, da 47 dokumentov (83,9 % vseh) vsebuje nedvoumne navedbe na Koran. Nadaljnja analiza je razkrila 282 posamičnih in skupinskih zaporednih navedb. V širšem smislu lahko rečemo, da je Zawahiri v svojih delih uporabil kar 428 verzov iz Korana. Avtorja sta zaključila, da religija predstavlja pomembno bazo globalne džihadistične ideologije (Singh in Perry, 2010).

Tudi Halverson, Furlow in Corman (2012) so v študiji analizirali uporabo Korana s strani islamističnih ekstremistov. Pregledali so preko 2.000 besedil, nastalih med letoma 1998 in 2011, ter katalogizirali 1.511 uporab verzov. Najpogostejši uporabljeni verz je 12:21 (v 12 % besedil); sledijo verzi 9:14 (9 %), 5:51¹² (8 %) ter 63:8 in 8:17 (oba 6 %). Preostali najpogostejše uporabljeni verzi so: 4:75, 4:104, 8:39, 22:39, 3:139, 2:11, 4:76, 22:40 in 47:7. Verze so razvrstili na tri ključne tematske skupine: 1) rotilni verzi, 2) verzi o zahtevah v bitkah in 3) verzi o potrditvi vere. Sura 9 (*Kesanje*) je bila najpogostejše uporabljena; slednje ni presenetilo avtorjev, saj le-ta po mnenju muslimanskih učenjakov govori o božjem srdi in strogosti ter vsebuje tudi verz meča (9:5), ki spodbuja totalno vojno proti nevernikom. Ta verz je pogosto uporabljen pri akademski razlagi fenomena nasilnega islamističnega ekstremista, toda avtorji so našli le tri primere uporabe tega verza v vseh besedilih iz prakse (Halverson et al., 2012). To pomeni, da islamisti manj uporabljajo ta najbolj znani verz, in raje uporabljajo specifične verze iz Korana, ki podpirajo navedbe o odrešitvi. To odrešitev bo prinesel »prvak, prerok ali odrešitelj«, pri čemer lahko bralci to interpretirajo, da se to nanaša na njih oziroma na pomembnega voditelja (npr. na Zawahirija). Dalje ekstremisti uporabljajo koranske verze, ki prinašajo uteho trpečim in legitimizirajo določena dejanja (še posebej terorizem) kot odziv na muslimanske težave.

Lawrence (2005) ugotavlja, da je bin Laden uporabljal Koran z namenom navajanja na ubijanje nevernikov v imenu Alaha, izvajanja džihada kot defenzivne svete vojne, ne glede na ceno in uničenje. V analizi bin Ladnove »Deklaracije vojne

12 »O, verniki! Ne izbirajte si zaščitnikov med judi in kristjani! Oni ščitijo drug drugega. Če jih kdo med vami izbere za zaščitnike, je že njihov! Gospod resnično ne bo pokazal prave poti nasilniškemu ljudstvu.«

proti Američanom, ki okupirajo Deželo med dvema svetima krajema« iz leta 1996 je prišel do ugotovitve, da je bin Laden uporabil le tiste koranske verze, ki ustrezajo njegovemu sporočilu, in da jih je citiral le ekskluzivno za svoje potrebe. Ignoriral je njihov izvirni namen ter množico zgodovinskih razlik med verujočimi muslimani. Poleg tega je tudi zožil celoten obseg koranskega učenja v dve zahtevi: v verovanje in v boj. Ti dve zahtevi je razumel kot iman.¹³

Islamistični terorizem se od ostalih verskih terorizmov ločuje predvsem po uporabi samomorilskih napadalcev. Samomorilski napadi se smatrajo kot mučeništvo (*»istišad«*), pri čemer je samo dejanje smrti označeno kot izpoved vere (*»šahada«*). Sprva pomemben element šiizma se je pozneje kot koncept mučeništva razširil tudi med suniti (Sookhdeo, 2004). Laqueur (2004) smatra samomorilski terorizem za najbolj popolno obliko asimetričnega bojevanja, saj ne upošteva nobenih pravil. Dovoljena je uporaba najbolj uničujočih sredstev proti najšibkejšim članom družbe, pri čemer pa se mora država v odzivu držati pravil in zakonov. Ta oblika terorizma je pogojena z organizacijsko strukturo, v kateri sodelujejo organizatorji, načrtovalci, izdelovalci bomb in izvajalci. El-Affendi (2009) dodatno ugotavlja, da se samomorilski terorizem razlikuje od preračunanih dejanj samomora. V primeru samomorilskega terorizma je samomor samo sredstvo za povzročanje škode pri sovražniku.

Šeriatsko pravo, preko fatev, podaja tudi nekatera pravila glede samomorilskih napadalcev: dovoljeno je, da se oseba vrže v sovražnikovo skupino oziroma, da jih napade v primerih, kjer upa na lastno rešitev oziroma če ni takega upanja, v primerih, da bo zadal škodo sovražniku in ga bo demoraliziral, ali da bo spodbudil svoje sobojevnike. Yüce (2006) analizira to fatvo in pride do sklepa, da morajo obstajati trije elementi, da je samomor upravičen (s čimer samomorilski napadalec postane mučenik): napad se mora zgoditi v času vojne, obstaja možnost preživetja napada in napadalca ubije sovražnik. Zadnji pogoj je ključen zaradi koranskega pravila o svetosti življenja, ki sodi med pet pglavitnih vrednot (ostale štiri so: religija, nasledstvo, um in premoženje). Ker je življenje darilo od Boga, ima samo on pravico, da vzame življenje. Koran tako prepoveduje samomor (2:105, 4:29 in 2:195), pri čemer je tudi Mohamed izjavil, da je samomor nezakonit v islamu (Capan, 2006). Kazen za samomor je večnost v peklu (4:30). Aboul-Enein in Zuhur (2004) v tem smislu opozarjata, da so današnji samomorilski napadalci tako bolj produkt sodobne politike.

3 ZLORABA VERSKIH NAČEL IN DOGEM NA IZBRANIH PRIMERIH ISLAMISTIČNIH TERORISTIČNIH NAPADOV

Za ponazoritev neupoštevanja islamskih verskih dogem pri izvedbi terorističnih napadov so bili izbrani štirje teroristični napadi, ki so jih izvedli islamisti (London leta 2005, Beslan leta 2004, Mumbaj leta 2008 in Nairobi leta 2013). Za vse napadalce v teh napadih se smatra, da so bili sami (ali preko organizacij, katerim so pripadali) povezani z Al Kajdo, kar se odraža tudi v organizaciji, načinu izvedbe, izbranih

¹³ *Iman* je pojem, ki v osnovnem pomenu označuje vero v metafizični del islama.

tarčah ter vzrokih za izvršitev napada. Prvi napad (v Londonu) predstavlja najvišjo evolucijsko raven samomorilskih napadov, in sicer hkratni napad na več ciljev. Drugi trije napadi (v Mumbaju, Beslanu in Nairobiju) prikazujejo drugo obliko samomorilskih napadov, za katero so značilni dolgotrajna izvedba, zajetje talcev oziroma zadrževanje ljudi ter na koncu smrt napadalcev.

3.1 Teroristični napad v Londonu

Prvi samomorilski islamistični teroristični napad na evropskih tleh se je zgodil v Londonu 7. julija 2005. Napad na londonski sistem javnega prometa se je zgodil na štirih lokacijah, kjer so štirje samomorilski napadalci aktivirali eksplozivna telesa v času jutranje konice. Prve tri eksplozije so odjeknile (v manj kot minuti) na treh podzemnih vlakih, medtem ko se je četrti napadalec razstrelil na avtobusu slabo uro po prvi eksploziji. V vseh štirih napadih je bilo ubitih 52 ljudi, medtem ko je bilo približno 700 ranjenih (Barnes, 2006). V prvi eksploziji je umrlo osem ljudi (vključno s samomorilcem), medtem ko je bilo 171 ranjenih. Druga eksplozija je povzročila smrt sedmih oseb (vključno z napadalcem) in ranila dodatnih 163. Zaradi tretje eksplozije je umrlo 27 ljudi (vključno s storilcem), medtem ko je bilo ranjenih nad 340 ljudi. Četrti napadalec je bil edini, ki se ni razstrelil na vlaku (domneva se, da mu v gneči ni uspelo priti na svoj vlak), ampak je skoraj uro pozneje sprožil eksplozivno telo na avtobusu; umrlo je 14 ljudi (vključno s teroristom), medtem ko jih je bilo več kot 110 ranjenih. V odkritem poslovilnem videu enega od napadalcev je slednji izjavil, da sledijo zgledu Mohameda na božji poti ter da je njihovo dejanje povračilo za delovanje demokratično izvoljenih vlad, ki »nenehno izvajajo zločine nad mojim ljudstvom po vsem svetu. In vaša podpora njih, vas naredi neposredno odgovorne, kot sem sam neposredno odgovoren za zaščito in maščevanje mojih muslimanskih bratov in sestra«. Znano je, da sta dva napadalca (med novembrom 2004 in februarjem 2005) obiskala Pakistan, pri čemer se je vsaj eden izmed njiju udeležil usposabljanja v taborišču, katerega je upravljal Al Kajda že leta 2003. 19. septembra 2005 je Ajman al-Zavahiri potrdil, da je napade izvedla Al Kajda (Home Office, 2006).

Na podlagi teh dejstev lahko ugotovimo naslednje kršitve islamskega prava: 1) napadi so bili izvedeni brez neposrednega predhodnega opozorila oziroma poziva k premirju oziroma spreobrnitvi/plačilu davka; 2) napadalci so napade izvedli v organizaciji teroristične skupine in ne legitimne islamske države, kot zahteva Koran (legitimni vladi Iraka in Afganistana sta bili tedaj zaveznici Združenega kraljestva); 3) napade so izvedli na področju druge države, celo druge celine, in ne na področju držav (Irak in Afganistan), kjer je bilo Združeno kraljestvo vpleteno v boje s protikoalicijskimi uporniki ter islamistični teroristi; 4) napadalci so imeli eksplozivne naprave v nahrbtnikih, katere so imeli pri sebi ob sprožitvi eksploziva, s čimer niso imeli možnosti umika iz boja, kar pomeni, da so storili prepovedani samomor ter 5) napadi so povzročili smrt med civilisti in ne med vojaškim osebjem, poleg tega pa so tudi povzročili materialno škodo na infrastrukturi.

3.2 Teroristični napad v Beslanu

Na prvi šolski dan, 1. septembra 2004, je večja skupina teroristov (med 30 in 35 ljudi; med njimi tudi nekaj žensk), pripadnikov čečenskega bataljona pod vodstvom Šamila Basajeva (sam se ni udeležil napada), vdrla v beslansko osnovno šolo št. 1. Teroristi so zajeli okoli 1.200 učencev, staršev in učiteljev ter jih zbrali v šolski telovadnici (Satter, 2006). Teroristi so bili opremljeni s strelnim orožjem, samomorilskimi jopiči ter eksplozivnimi telesi, katere so razporedili po šoli in v telovadnici (Timeline, 2004). Med začetnim napadom je bilo ubitih in ranjenih več ljudi. Okoli 9.00 je bilo slišati še streljanje in eksplozije, nato pa so napadalci popoldne izpustili 15 otrok. V poznem popoldnevu so varnostne sile vzpostavile kontakt s teroristi. Naslednji dan se je v imenu oblasti pogajal Ruslan Aušev, nekdanji predsednik Ingušetije, ki mu je uspelo doseči izpustitev nadaljnjih 26 talcev. Tretji dan napada so zjutraj odstranili trupla, ki so ležala pred šolo; medtem pa so teroristi ubili med 10 in 20 talcev. Po deseti uri zjutraj sta v šoli odjeknili dve eksploziji, čemur je sledilo streljanje. Talci so začeli bežati iz telovadnice, zaradi česar so teroristi začeli streljati na njih. Varnostne sile so prav tako začele streljati na šolo ter začele vpad v poslopje. Nekateri teroristi so prebili koridor varnostnih sil in pobegnili v bližnje mesto, kjer so se nadaljevali spopadi z varnostnimi silami. V slabi uri po začetku streljanja se je pod ognjem in po več eksplozijah delno zrušila streha telovadnice. Šele ob 18.50 je varnostnim silam uspelo nevtralizirati vse (preostale) napadalce v šoli. Do večera so se v šoli in okolici tako še vedno odvijali strelski obračuni (Timeline, 2004). Med 52-urnim napadom je umrlo 332 ljudi (od tega je bilo 186 otrok). Ta napad je predstavljal največji teroristični napad na svetu po napadih 11. septembra 2001 (Satter, 2006).

Analiza tega napada na podlagi islamske zakonodaje nam razkriva naslednje kršitve islamskega prava: 1) napad je bil izveden brez neposrednega predhodnega opozorila oziroma poziva k premirju oziroma spreobrnitvi/plačilu davka; 2) napad je bil izveden v sklopu čečensko-ruskih vojn, pod vodstvom (teroristične) skupine, ki si prizadeva za ustanovitev islamistične države. Časovni okvir napada daje legitimnost napadu, saj je bil izveden v času osamosvojitvene/osvobodilne vojne; 3) napad je bil izvršen na področju druge republike, kar nasprotuje pravilu obrambne vojne ter 4) teroristi so napadli šolo, žalili in pobili nemuslimanske ženske, otroke, starejše ter nebojevnike (v spopadih je umrlo še nad dvajset meščanov, vojakov oziroma policistov) ter uničili sovražnikovo lastnino (šolo ter bližnjo okolico), kar je vse prepovedano v islamski zakonodaji.

3.3 Teroristični napad v Mumbaju

22. novembra 2008 je kašmirska teroristična skupina Laškar-e-Taiba začela izvajati koordinirani napad na več ciljev v indijskem mestu Mumbaj. Deset teroristov je tega dne zjutraj odplulo iz pakistanskega Karačija in nato čez dva dni (24. novembra) ugrabilo ribiško ladjo ter pobilo celotno posadko petih mož. S plovilom so nadaljevali plovbo proti Mumbaju, kamor so pripluli 26. novembra. Prvotno so se teroristi razdelili na pet skupin, nato pa so se združili v štiri skupine (največja s štirimi teroristi in tri z dvema teroristoma v vsaki skupini). S taksiji so se odpravili

v bližino svojih ciljev; v dveh so podtaknili tudi eksplozivni telesi, ki sta ubili dva taksista (Malovrh, 2008). Prva dvočlanska skupina je napadla železniško postajo Chhatrapati Shivaji, kjer sta z granatami in strelnim orožjem ubila 58 ljudi ter ranila 104. Po prihodu policijskih okrepitev sta zapustila postajo in odšla proti glavni bolnišnici za ženske in otroke v Mumbaju. V bolnišnici sta se držala ukaza, da ne ubijeta muslimanskih žensk in otrok, sta pa ubila dva policista in poškodovala več drugih. Po odhodu iz bolnišnice sta naletela na policijsko vozilo in ubila šest od sedmih policistov. Z zaseženim vozilom sta se odpravila po mestu ter med vožnjo ustrelila še deset mimoidočih. Potem ko jima je na vozilu počila pnevmatika, sta zasegla drug avtomobil in nadaljevala z vožnjo. Policistom je končno uspelo, da so vozilo zaustavili, pri čemer so enega terorista ubili in drugega ranili (slednji je postal edini preživel od celotne deseterice¹⁴). Pred tem sta terorista ustrelila še dva policista, pri čemer je eden podlegel ranam. Druga dvočlanska skupina je napadla znano restavracijo Leopold Cafe, katero so obiskovali tako tujci kot domačini. V napadu je umrlo deset strank, poškodovanih pa jih je bilo še več. Zapustila sta restavracijo in se odpravila v bližnji hotel Taj Mahal, kjer sta ju že čakala druga dva terorista, in nato so pričeli sistematično ubijati hotelske goste ter uslužbence. Zasedba hotela je bila končana šele po skoraj 60 urah; ubitih pa je bilo 32 ljudi. Preiskava je pokazala, da so bili teroristi, ki so vsi umrli v hotelu, ves čas napada v nenehni telefonski povezavi s svojimi nadrejenimi, ki so napad spremljali preko neposrednih televizijskih prenosov ter jim sporočali ukaze. Tretja dvojka je napadla hotel Oberoi-Trident, kjer sta prav tako pričela s sistematičnim pobojem gostov in zaposlenih. Policija je oba terorista ubila šele po 42 urah. Skupaj je v hotelu umrlo 32 ljudi. Četrta dvojka je napadla judovsko sinagogo in središče skupnosti Chabad House. Terorista sta ubila rabina, njegovo ženo ter štiri njune goste v hiši. Šele 28. novembra zvečer so policisti ubili oba terorista med vpadom v objekt (Malovrh, 2009).

Med celotnim terorističnim napadom je umrlo 164 oseb (civilistov – med njimi je bilo 26 tujcev – in pripadnikov varnostnih sil), 308 oseb pa je bilo ranjenih. Devet teroristov je umrlo, medtem ko je bil eden zajet. Poznejša preiskava je pokazala, da so bili teroristi izurjeni v Pakistanu z določeno stopnjo podpore s strani (nekdanjih) pripadnikov pakistanske obveščevalne službe ISI. Pred napadom so opravili zelo natančno pripravo (izdelani zemljevidi ter načrt delovanja), med napadom pa so bili nenehno v stiku s svojimi nadrejeni (slednji so se posluževali medijev za spremljanje situacije), ki so izdajali navodila. S kombinacijo streljanja ter uporabe eksplozivnih teles in zažiganjem (obeh hotelov) ter premikanjem med tarčami so vzbudili vtis večjega števila napadalcev, s čimer so tudi zavrli odziv varnostnih sil (Malovrh, 2009).

Med vzroki in motivi za napad so bile etnično-verske napetosti med muslimani in hindujci v Mumbaju, problem delitve Kašmirja med Pakistanom in Indijo ter boj proti nevernikom (hindujska Indija ter tuji gostje). V primerjavi s preteklimi

14 Ajmal Kasab je pozneje priznal, da so voditelji teroristične skupine obljubili njegovi družini večjo vsoto denarja, če bo umrl v napadu kot tudi, da so njemu in drugim napadalcem grozili s smrtjo, če se živi vrnejo v Pakistan (na tej točki je treba omeniti, da je prihajal iz zelo revne družine). V zaslišanju je pokazal tudi slabo poznavanje džihada, pri katerem gre po njegovemu mnenju za »ubijanje in biti ubit ter postati slaven«; dalje je dejal: »Pridi, ubijaj in umri po napadu. S tem boš postal slaven in Bog bo ponosen.« (Esposito, 2003: 21)

napadi so napadi v Mumbaju leta 2008 razkrili, da je Al Kajda odločilno vplivala na izbiro tarč teroristov v smeri iskanja kombinacij domačih in tujih, hindujskih in judovskih tarč ipd. Z napadom so hoteli tudi povečati razkol med indijskimi hindujci ter muslimani kot tudi prizadeti Indijo z napadom na njeno finančno središče ter pomembno turistično destinacijo (Malovrh, 2009).

V primeru mumbajskega terorističnega napada lahko na podlagi *Fatve o terorizmu in samomorilskih napadih* ugotovimo naslednje kršitve islamske zakonodaje glede oboroženih spopadov: 1) napadi so bili izvedeni brez neposrednega predhodnega opozorila oziroma poziva k premirju oziroma spreobrnitvi/plačilu davka; 2) napad je bil izveden pod okriljem (teroristične) skupine, ki si prizadeva za osamosvojitve oziroma priključitev Kašmirja Pakistanu in tako deluje tudi kot nevladni subjekt (s skrivno podporo Pakistana) v boju proti Indiji; posledično bi lahko napad označili za legitimnega v smislu osamosvojitvene vojne, 3) toda ker je bil napad izveden izven spornega področja (Kašmir), je napad popolnoma izgubil legitimnost; 4) napada ne moremo označiti za pravi samomorilski napad, saj napadalci niso bili opremljeni s samomorilskimi eksplozivnimi napravami, ampak s klasičnim lahkim pehotnim orožjem; tako napadalci niso kršili dogem glede samomora, saj so imeli možnost za preživetje napada (kar se je v primeru enega napadalca dejansko tudi zgodilo) oziroma da so ubiti s strani nasprotnika (v primeru drugih napadalcev). 5) Poleg tega pa lahko identificiramo še naslednja dejanja, ki so kršila islamsko pravo: napad je bil izveden ponoči; napadeni so bili trgovski objekti (restavracija, hotela, železniška postaja); glavni cilj napadalcev so bili civilisti (umrli so tako otroci, ženske, starejši, neoboroženi ljudje; v spopadih je umrlo le manjše število vojakov in policistov); napaden je bil verski objekt nemuslimanov, pri čemer je bil ubit tudi verski voditelj; v napadu so umrli tudi tuji delegati (v hotelu); uničevanje in ropanje tuje lastnine; z zažganim objektom so zgorela tudi nekatera trupla; napadena je bila tudi ženska bolnišnica.

3.4 Teroristični napad v Nairobiju

21. septembra 2013, ob 12.30, so štirje pripadniki teroristične skupine al-Šabab, ki je povezana z Al Kajdo, napadli popularno trgovsko središče Westgate Mall v središču kenijske prestolnice Nairobi (Howden, 2013; Odula, 2013). Teroristi so hkrati napadli več vhodov v središče, s čimer so blokirali možne izhode za pobeg strank in trgovcev. Varnostniki so bili neoboroženi, zaradi česar se niso mogli upreti napadalcem. V središču je bilo tudi nekaj kenijskih policistov in vojakov, oboroženih z lahkim orožjem, ter oboroženih tujcev (med njimi je bil tudi pripadnik britanske SAS in izraelski tajni agent). Napadalci so napadli tudi otroško kuharsko tekmovanje, pri čemer so uporabljali tako ročne granate kot strelno orožje. V tem času so napadalci pobijali ljudi brez zadržkov, pri čemer so očividci dejali, da so uporabljali tudi mobilne telefone za kontakt s svojimi nadrejenimi (al-Šabab je kmalu po začetku napada začel podajati obvestila o napadu preko Twitterja). Slabe pol ure po začetku napada so pričeli napadalci selekcijo med žrtvami, in sicer so izpuščali muslimane, medtem ko so nekatere nemuslimane takoj ubili. Tri ure in pol po pričetku napada so pred trgovsko središče prispeli policijski specialci in vojaške enote. V središče so sprva odšli

vojaški specialci in nato še navadni vojaki. Naslednji dan so kenijske varnostne sile poskušale prodreti v del središča, ki so ga uporabljali teroristi, a so utrpeli izgube in so se morali umakniti. Popoldne istega dne so se v središče odpravili izraelski specialci v spremstvu kenijskih vojaških specialcev. Tik pred polnočjo so kenijske obrambne sile sporočile, da je obleganje skoraj končano. V ponedeljek je ob 6.45 zjutraj odjeknila močna eksplozija, ki je uničila del središča, ter odjeknili so novi strelji, kar je postavilo na laž predhodno sporočilo kenijskih oblasti. Pozneje (popoldne ob 13.25) so odjeknile še štiri druge eksplozije, pri čemer je središče zagorelo. Naslednji dan so se varnostne sile še naprej spopadale z napadalci, pri čemer so morali odstranjevati tudi mine presenečenja. Šele ob 22.00 so razrešili situacijo (Howden, 2013). V 80 ur dolgem napadu je umrlo najmanj 67 ljudi (od teh je bilo 48 Kenijcev, drugi pa so bili državljani 12 drugih držav), medtem ko je bilo ranjenih najmanj 175 (Allison, 2013; Howden, 2013).

Med razloge, zakaj je al-Šabab napadla trgovsko središče, so pozneje uvrstili: maščevanje za udeležbo kenijskih sil v boju proti al-Šababu na ozemlju Somalije v letu 2011 (napad je bil hkrati tudi dokaz, da al-Šabab ni bil premagan), posnemanje mumbajskega napada leta 2008, spodbujanje etnično-verskega sovraštva (zaradi konfliktov v Somaliji je v Keniji večinoma v slabih razmerah živelo veliko somalijskih muslimanskih beguncev) in zaradi dejstva, da je bilo trgovsko središče v lasti izraelskega podjetja in je bilo simbol zahodnjaške kulture (Allison, 2013; Gettleman, 2013).

Če analiziramo napad z vidika islamskega prava, ugotovimo naslednje kršitve: 1) napad je bil izveden brez neposrednega predhodnega opozorila oziroma poziva k premirju oziroma spreobrnitvi/plačilu davka; 2) napad je izvedla (teroristična) skupina kot povračilo zaradi vpletenosti Kenije v bojih proti slednji skupini v somalijski državljanski vojni. Čeprav je ta skupina obvladovala velik del države, ni predstavljala legitimne vlade in s tem ni izvedla legitimnega napada; 3) legitimnost dalje izpodbija dejstvo, da je bil napad izveden v središču kenijske prestolnice in ne na področju Somalije; 4) napad so izvedli lahko oboroženi napadalci, ki so imeli možnost preživetja napada (oziroma da bi bili ubiti v boju s strani nasprotnikov), zaradi česar ni bila kršena dogma glede samomora ter 5) v nasprotju z islamskim pravom so napadalci napadli trgovski objekt, poniževali in ubili primarno civiliste (umrlo je le manjše število vojakov oziroma policistov), oropali in uničili pa so tudi sovražnikovo lastnino.

3.5 Analiza terorističnih napadov

Če primerjalno analiziramo zgoraj predstavljene teroristične napade na podlagi sune (Koran in hadisi) ter šeriatskega prava, lahko ugotovimo določene skupne značilnosti in tudi izstopajoče razlike. Kršenje kriterijev za udeležbo v džihadu lahko preverimo na primeru edinega preživelega napadalca iz Mumbaja. Kasab je bil odrasel musliman, telesno sposoben moški, izpolnjeval pa ni drugih pogojev. Glede na njegove izjave ne moremo reči, da se je džihadu pridružil z dobrimi nameni (želel je namreč postati slaven). Iz njegovih izjav v zaslišanjih lahko tudi sklepamo, da ni bil ekonomsko samostojen, saj so njegovi družini plačali, da se je pridružil teroristični skupini. V napadu v Beslanu pa so v džihadu sodelovale tudi ženske, kar prav tako nasprotuje islamskemu pravu.

V londonskih napadih so bili primarno uporabljeni samomorilski napadalci, medtem ko so bili v Beslanu napadalci prav tako opremljeni s samomorilskimi eksplozivnimi jopiči (a jih vsi niso uporabili). V napadih v Mumbaju in Nairobiju niso izvedli klasičnega samomorilskega napada. Vendar pa Koran prav tako prepoveduje podajanje v boj brez možnosti preživetja (2:195).

Džihad v nobenem od štirih primerov ni bil izveden na bojišču, ampak so napadalci napadli primarno civilne cilje: področja, kjer se zbirajo otroci in ženske (šola, trgovsko središče), kjer delujejo tuji diplomati/poslanci (hotela v Mumbaju, deloma tudi Nairobiju), verska središča drugih ver (judovska sinagoga v Mumbaju). Vse to je bilo v nasprotju s koranskimi pravili. Pri tem so napadalci v enem primeru ubili celo verskega voditelja (Mumbaj), v treh napadih (razen v Londonu) so ubili tudi otroke, v vseh primerih pa so umrli tudi civilisti. Pobje civilistov je zajet v splošno prepoved ubijanja drugih ljudi (razen v primeru, ko to zakon dovoljuje) (5:32), prepovedi ubijanja žensk, otrok in starejših nemuslimanov pa so še posebej izpostavljene v hadisih. Prepoved ubijanja diplomatov (tujih predstavnikov) kot tudi verskih voditeljev (nemuslimanov) prav tako izhaja iz hadisov. Hadisi izpostavljajo zaščito poganskih trgovcev. Mohamed sam je ukazal zaščito nemuslimanskih verskih objektov (glej tudi Tahir-ul-Qadri, 2010: 121–163).

Le v primeru Beslana lahko pogojno rečemo, da je bil napad izveden na podlagi obrambe islamske države v času vojne, saj so se Čečeni borili za (nepriznano) Čečensko republiko Ičerijo (oziroma Kavkaški emirat) v času druge čečenske vojne. Vendar pa je ta napad predstavljal popolno kršitev islamskega prava v vseh drugih elementih. Napade v Mumbaju lahko označimo za državno sponzoriran terorizem, saj so poznejše preiskave razkrile določeno vpletenost pakistanskih obveščevalcev v organizacijo in izvedbo. Druga dva napada (London, Nairobi) pa sta bila izvedena primarno zaradi interesa teroristične organizacije. Napadov v nobenem primeru niso ukazali zakoniti (verski) voditelji muslimanske države, ampak so to ukazali poveljniki teroristične organizacije, ki tudi ni uživala splošne podpore med prebivalstvom v državi izvora. Pred nobenim od napadov napadalci tudi niso neposredno pozvali k pogajanju po zgledu Mohameda, ki je pogajanja večkrat uporabil namesto bojevanja (glej Sookhdeo, 2004: 54).

V napadih so bili kršeni tudi štirje principi muslimanskega bojevanja: 1) pravični namen (npr. za slavo v primeru Kasaba); 2) diskriminacija (npr. niso napadali le vojaških ciljev, ampak predvsem civilne in to ne glede na vero¹⁵); 3) sorazmernost (civilisti niso bili oboroženi, uporabljali so eksplozivna telesa med civilisti, uničevali so lastnino itd.) ter 4) izogibanje prekoračitve (zažgali oba hotela in trgovsko središče).

Prav tako so v napadih prekršili naslednje zapovedi: človekoljubno ravnanje s sovražnikom, izvajanje nočnih operacij proti nemuslimanom; zažiganje nemuslimanov,¹⁶ vlamljanje in plenjenje sovražnikovih domov ter uničevanje sovražnikove lastnine.

15 V Nairobiju so vendarle deloma ločili muslimane od nemuslimanov, saj so bile teroristične skupine zaradi nekaterih predhodnih terorističnih napadov, kjer je umrlo veliko muslimanov, deležne kritik tudi s strani podpornikov.

16 Medtem ko lahko požara v Beslanu in Nairobiju označimo kot (nenamerno) posledico spopadov, pa so napadalci v Mumbaju namerno zanetili požare v obeh hotelih.

Vsi štirje napadi prav tako niso bili izvedeni za zaščito muslimanske ume oziroma muslimanov, saj so bili med žrtvami tudi muslimani. Nasprotno lahko vzroke za napad iščemo v širšem kontekstu meddržavnih konfliktov, v katerem so bile kot nedržavni akterji vpletene tudi omenjene teroristične skupine: London zaradi britanskega vojaškega delovanja v Iraku in Afganistanu, Beslan zaradi druge čečenske vojne, Mumbaj zaradi kašmirskega spora med Pakistanom in Indijo ter Nairobi zaradi somalijske državljanske vojne.

4 ZAKLJUČEK

Islamistični terorizem je postal globalna grožnja, ki sledi politično-verskemu cilju radikalizacije muslimanskih držav in kasneje tudi k podreditvi preostalih držav in družb v smeri ustanavljanja kalifata. Pri tem je za teroriste in fundamentaliste ključnega pomena, da širijo lastno interpretacijo islama. V tem smislu se sklicujejo na Koran in hadise, s čimer versko utemeljujejo in opravičujejo svoja nasilna dejanja. Zastavljeno hipotezo o zlorabi islamskih verskih načel in dogem za namene islamističnega terorizma lahko potrdimo na strateško-konceptualni ravni in tudi na ravni posameznih terorističnih napadov. Ugotovimo lahko uporabo necelovitih interpretacij verskih besedil z namenom pridobivanja podpornikov oziroma pripadnikov (mobilizacija in rekrutacija) in nadaljnega spodbujanja terorističnih dejanj (motivacija). Uporaba Korana, hadisov in naukov, ki so posredovani preko njih, je pri teroristih zelo selektivna. To se vidi na ravneh celotnega Korana, posameznih poglavij in celo pri posameznih verzih. Tako bodo uporabili del verza, ki opravičuje oziroma pojasnjuje njihovo dejanje v pozitivni luči, medtem ko bodo popolnoma zanemarili drugi del verza, ki negira njihova prepričanja. Denimo eden izmed takih verzov je sloviti »verz meča« 9:5, ki pravi: »Po koncu svetih mesecev pobijajte mnogobožce, kjer jih le najdete! Zasužnjujte jih in obkoljujte, povsod jim pripravljate zasede! Če se skesajo in začnejo moliti ter deliti miloščino, jih pustite pri miru, zakaj Gospod zares odpušča in je milosten.« Teroristi in fundamentalisti bodo v tem primeru uporabili le prvi dve povedi, ki narekujeta nasilje nad pogani (oziroma neverniki), namerno pa bodo zatajili drugi del verza, ki spodbuja k mirnemu sobivanju. Islamistični teroristi in fundamentalisti zelo radi uporabljajo tiste verze Korana, ki govorijo o odrešitvi (torej o neki nagradi, če bodo izpolnjena določena pričakovanja ali uresničena določena dejanja). To je še najbolj očitno pri samomorilskem terorizmu, kjer naj bi storilce denimo čakalo 72 devic v nebesih. Pri tem pa popolnoma zanemarijo versko prepoved samomora. Ugotovimo lahko tudi, da pri zlorabah verskih besedil igra ključno vlogo oblikovanje interpretacije, da je muslimanska družba napadena s strani nevernikov, čemur sledi potreba po džihadu. Občutljivost na »napade« je postala globalna, kar vodi v globalno mobilizacijo borcev – džihadistov (npr. Afganistan, Irak, Čečenija, Libija, Sirija itd.). Sledi oblikovanje poenostavljenega razumevanja nevernikov kot popolnih sovražnikov Alaha. Sovražniki boga si po njihovem prepričanju zaslužijo le smrt. Občutku napada s strani sovražnikov boga se doda še zožena interpretacija nujnosti in koncepta džihada. Islamistični fundamentalisti in teroristi zožijo to interpretacijo predvsem na boj proti zunanjemu zlu.

Vpogled v same ključne teroristične napade pokaže nadaljnje kršitve in zlorabe verskih zapovedi. Džihad v nobenem od štirih napadov ni bil izveden na bojišču, ampak so napadli predvsem civilne cilje in objekte, kjer se zbirajo tudi otroci in ženske (npr. šola, trgovsko središče), diplomati in odposlanci (hotela v Mumbaju, deloma tudi v Nairobiju) in celo verski voditelji drugih ver (sinagoga v Mumbaju). Napadov v nobenem primeru niso ukazali zakoniti verski voditelji muslimanske države, ampak so jih ukazali poveljniki teroristične organizacije. Prav tako ne moremo reči, da so bili ti štirje napadi izvedeni za zaščito muslimanske ume oziroma muslimanov, saj so bili med napadenimi in žrtvami tudi sami muslimani. Vse to pa pomeni, da islamistični fundamentalisti in teroristi v svoji želji popolne uveljavitve islama v bistvu postanejo odpadniki od te vere. Ključni razlog so njihove nasilne in versko nelegitimne ter nelegalne metode.

Obstaja več razlogov, zakaj in kako smo prišli do tovrstne stopnje selektivnega zlorabljanja vere v teroristične namene. Tovrstno manipuliranje spominja tudi na klasično politično manipuliranje s strani nekaterih politikov. Izvirni problem za tako različne interpretacije islama je moč najti v tem, da v islamski skupnosti ne obstaja neka vrhovna avtoriteta, ki bi avtentično interpretirala Koran in hadise. Poleg tega je večina terorističnih voditeljev dokaj dobro izobraženih (tudi versko izobraženih, saj znajo nekateri na pamet citirati večje dele Korana), vendar pa potem v svoji verski in osebni gorečnosti in želji po slavi (ambicioznosti) izkoristijo svoj nadrejeni položaj za selektivno usmerjanje podrejenih in manj izobraženih. Večina takih oseb podleže vplivni interpretaciji islama s strani voditeljev terorističnih skupin. S prepletom različnih koranskih verzov, ki spodbujajo hrepenenje ljudi po odrešitvi muslimanov (s strani njih samih ali koga drugega) ter ponujajo uteho muslimanov zaradi domnevnih krivic, voditelji pričnejo približevati svoje sledilce k bolj fundamentalistični razlagi Korana v smeri nasilja. Na koncu tunela nasilja se torej ponuja odrešitev in rešitev problemov muslimanske skupnosti. Na tej točki se teroristično doseganje versko-političnih ciljev poveže z vidiki narodno-osvobodilnega boja (nacionalizma) in panarabizma ter panislamizma (kar se trenutno še najbolj vidi v izjemnem pritoku številnih tujih prostovoljcev na krizna žarišča).

Ugotovitve tega članka lahko prispevajo tudi k oblikovanju primerne protiteroristične strategije na področju islamističnega terorizma. Institucije, ki sodelujejo v boju zoper terorizem, morajo najprej razviti primerno razumevanje verskih vidikov teroristične motivacije. Članek v bistvu nakaže, da se je treba proti islamističnim zlorabam islama najprej soočiti s spodbujanjem celovite interpretacije islama in načel miroljubnega sožitja religij. Interpretativni spopad, ki poteka na kognitivni ravni (denimo za interpretacijo, kaj je prava prihodnost: kalifat ali demokratična politična ureditev), je ključnega pomena za zmanjševanje islamističnega terorizma. Kinetični vidiki protiterorizma, kjer se nasilje zatira z (novim, usmerjenim) nasiljem, imajo pomembno, vendar zelo omejeno vlogo. Zelo hitro namreč pridemo do situacije, ko gredo izvajalci protiterorističnih dejanj dejansko na roko teroristom. Z ubijanjem teroristov jim dajo še večjo veljavo, tudi s strani vere, saj so zaradi vere umrli od sovražnikove roke. Tako lahko postanejo mučeniki, ki jim bodo sledili dodatno motivirani potencialni mučeniki. Tudi sama grožnja s smrtjo oziroma dejanska usmrnitev oziroma ubijanje teroristov ne

predstavlja posebnega odvrčilnega zgleda za druge (potencialne) teroriste, saj so slednji zaradi svojega zlorabljenega verskega prepričanja pripravljeni umreti, tudi preko izvedbe samomorilskih napadov. Če je nekdo dejansko pripravljen umreti za nekaj, zakaj bi ga potem ubili in mu s tem dejansko omogočili njegov (do)končni življenjski cilj? Nezmožnost dojemanja resnične motivacije ekstremno vernih ljudi, ki nagrado za svoja dejanja ne iščejo na tem svetu, ampak v življenju po smrti, lahko vodi v resne napake na strani protiterorističnega delovanja. Tudi protiteroristično delovanje mora preseči ozke pristope in ponuditi bolj privlačne metafizične interpretativne rešitve za ozke in zlorabljene verske interpretacije. Tovrstni boj pa seveda ni mogoč brez aktivnega sodelovanja same islamske skupnosti, akademske skupnosti, medijev in državnih organov, ki se nenasilno zoperstavljajo tej groznji.

UPORABLJENI VIRI

- Aboul-Enein, Y. H. in Zuhur, S. (2004). *Islamic rulings on warfare*. Carlisle: Strategic Studies Institute.
- Allison, S. (23. 9. 2013). Nairobi terror attack: Why Kenya and why now? *The Guardian*. Pridobljeno na <http://www.theguardian.com/world/2013/sep/23/nairobi-terror-kenya-africa>
- Al-Qaradawi, Y. (1991). *Islamic awakening: Between rejection & extremism*. London: The International Institute of Islamic Thought.
- Al-Rasheed, M. in Shterin, M. (ur.) (2009). *Dying for faith: Religiously motivated violence in the contemporary world*. London; New York: I. B. Tauris.
- Armajani, J. (2012). *Modern Islamist movements: History, religion and politics*. Malden: Wiley-Blackwell.
- Bajt, D. in Kocjan-Barle, M. (ur.) (2007). *Splošni religijski leksikon*. Ljubljana: Modrijan.
- Barnes, R. (2006). *Report of the 7 July Review Committee*. London: Greater London Authority.
- Brachman, J. M. (2009). *Global Jihadism: Theory and practice*. New York: Routledge.
- Bulac, A. (2006). Jihad. V E. Capan (ur.), *Terror and suicide attacks: An Islamic perspective* (str. 63–79). New Jersey: The Light.
- Capan, I. (2006). Islam as the religion of peace and tolerance. V E. Capan (ur.), *Terror and suicide attacks: An Islamic perspective* (str. 9–24). New Jersey: The Light.
- Cronin, A. K. (2002). *Understanding the nature, history and sources of terrorism*. Pridobljeno na <http://www.polsci.wvu.edu/faculty/hauser/PS293I/CroninSources-Terrorism.pdf>
- El-Affendi, A. (2009). The terror of belief and the belief in terror: On violently serving god and nation. V M. Al-Rasheed in M. Shterin (ur.), *Dying for faith: Religiously motivated violence in the contemporary world* (str. 59–78). London; New York: I. B. Tauris.
- Esposito, J. L. (2003). *Unholy war: Terror in the name of Islam*. New York: Oxford University Press.
- Étienne, B. (2000). *Radikalni islamizem*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Europol TE-SAT 2013. (2013). The Hague: European Police Office.

- Europol TE-SAT 2014. (2014). The Hague: European Police Office.
- Gabriel, M. A. (2002). *Islam and terrorism*. Lake Mary: FrontLine.
- Gentile, G. (2013). *Wrong turn: America's deadly embrace of counterinsurgency*. New York: The New Press.
- Gettleman, J. (27. 9. 2013). Ominous signs, then a cruel attack: Making sense of Kenya's Westgate mall massacre. *The New York Times*. Pridobljeno na <http://www.nytimes.com/2013/09/29/sunday-review/making-sense-of-kenyas-westgate-mall-massacre.html>
- Gilliot, C. (2006). Creation of a fixed text. V J. Dammen McAuliffe (ur.), *The Cambridge companion to the Qur'ān* (str. 41–58). Cambridge: Cambridge University Press.
- Halverson, J. R., Furlow, R. B. in Corman, Steven R. (2012). *How Islamist extremists quote the Qur'an*. Tempe: Centre for Strategic Communication.
- Hartevell Kobrin, N. (2010). *The banality of suicide terrorism: The naked truth about psychology of Islamic suicide bombing*. Dulles: Potomac Books.
- Home Office. (2006). *Report of the official account of the bombings in London on 7th July 2005*. London: Home Office.
- Howden, D. (4. 10. 2013). Terror in Nairobi: The full story behind al-Shabaab's mall attack. *The Guardian*. Pridobljeno na <http://www.theguardian.com/world/2013/oct/04/westgate-mall-attacks-kenya>
- Knapp, M. G. (2003). The concept and practice of Jihad in Islam. *Parameters*, 33(1), 82–94.
- Koran. (2005). Tržič: Učila International.
- Laqueur, W. (2004). *No end to war: Terrorism in the twenty-first century*. London: Continuum.
- Lawrence, B. (2005). *Messages to the world: The statements of Osama bin Laden*. London; New York: Verso.
- Lewis, B. (2004). *The crisis of Islam: Holy war and unholy terror*. New York: Random House.
- Malovrh, A. (2009). *Teroristični napad v Mumbaju leta 2008* (Diplomsko delo). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Odula, T. (10. 2. 2013). Only 4 attackers seen in footage of Kenya's Westgate Mall, government initially estimated 10 to 15. *The Huffington Post*. Pridobljeno na http://www.huffingtonpost.com/2013/10/02/kenya-mall-attackers_n_4031442.html
- Prezelj, I. (2007). Teroristična dimenzija ogrožanja nacionalne varnosti. V I. Prezelj (ur.), *Model celovitega ocenjevanja ogrožanja nacionalne varnosti RS* (str. 79–102). Ljubljana: MORS.
- Rodinson, M. (2005). *Mohamed*. Ljubljana: Družina.
- Satter, D. (13. 11. 2006). The truth about Beslan: What Putin's government is covering up. *The Weekly Standard*, 12(9). Pridobljeno na <http://www.weeklystandard.com/Content/Public/Articles/000/000/012/907jbmkm.asp>
- Schwartz-Barcott, T. P. (2004). *War, terror & peace in the Qur'an and in Islam: Insight for military & government leaders*. Carlisle: Army War College Foundation Press.
- Singh, J. in Perry, J. D. (2010). *Ayman Al-Zawahiri's citations of the Qur'an: A descriptive study of selected works*. Pridobljeno na <http://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/405-singh.pdf>

- Sookhdeo, P. (2004). *Understanding Islamic terrorism*. Pewsey: Isaac Publishing.
- Taheri, A. (1987). *Holy terror: The inside story of Islamic terrorism*. London: Sphere Books.
- Tahir-ul-Quadri, M. (2010). *Fatwa on terrorism and suicide bombings*. London: Minhaj-ul-Quran International.
- Timeline: The Beslan school siege. (2004). *The Guardian*. Pridobljeno na <http://www.theguardian.com/world/2004/sep/06/schoolsworldwide.chechnya>
- Yüce, A. (2006). Martyrdom – a definition; Can a terrorist be a martyr? V E. Capan (ur.), *Terror and suicide attacks: An Islamic perspective* (str. 86–101). New Jersey: The Light.
- Zeidan, D. (2003). *Sword of Allah: Islamic fundamentalism from an Evangelical perspective*. Waynesboro: Gabriel Publishing.

O avtorjih:

Klemen Kocjančič, univerzitetni diplomirani teolog in magister obramboslovja. Doktorski študent zgodovine, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani. E-mail: klemenkocjancic@gmail.com

Dr. Iztok Prezelj, izredni profesor in predstojnik Katedre za obramboslovje na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. Nosilec predmeta Sodobni terorizem in sistemski protiukrepi. E-mail: iztok.prezelj@fdv.uni-lj.si

Samozaznava legitimnosti policistk in policistov v Sloveniji¹

Barbara Čuvan, Gorazd Meško

Namen prispevka:

V prispevku predstavljamo rezultate kvantitativne študije o samozaznavi legitimnosti in z njo povezanih spremenljivk (demografske spremenljivke, zaznavanje mnenja občanov o legitimnosti policistov, odnosi med sodelavci, pravičnost v postopkih nadrejenih in proorganizacijsko vedenje) pri slovenskih policistih, ki smo jo opravili v letu 2013, s poudarkom na primerjavi med policistkami in policisti.

Metode:

Junija 2013 smo opravili anketiranje na 24 policijskih postajah (majhne, srednje in velike) na vseh osmih policijskih upravah v Republiki Sloveniji. V raziskavi je sodelovalo 417 policistov in 104 policistke. Podatke smo obdelali s kvantitativnimi statističnimi metodami (opisna statistika, t-test, korelacije in regresijska analiza).

Ugotovitve:

Glede spremenljivk – faktorjev samozaznana legitimnost, zaznavanje mnenja občanov o legitimnosti policistov, odnosi med sodelavci, pravičnost v postopkih nadrejenih in proorganizacijsko vedenje nismo ugotovili statistično pomembnih razlik med policisti in policistkami. Primerjave so pokazale, da policisti bolj pozitivno ocenjujejo svojo avtoriteto za opravljanje policijskega dela od policistk. Policisti izražajo višjo stopnjo strinjanja s trditvijo glede pomembnosti vloge policistov pri preprečevanju kriminalitete od policistk. Ocena zaupanja pri sodelavcih je višja pri policistih kot pri policistkah. Policisti bolj pozitivno ocenjujejo mnenje občanov o pravičnosti odločitev v policijskih postopkih od policistk, vendar policisti tudi bolj pritrdilno ocenjujejo domnevno mnenje občanov o skorumpiranosti policije od policistk. Policisti izražajo višjo stopnjo pripadnosti policiji od policistk in v varnem okolju so bolj pripravljeni povedati drugim, da delajo v policiji od policistk. Policistke bolj pozitivno ocenjujejo obrazložitve nadrejenih glede dela od policistov. Policistke tudi menijo, da je uporaba več sile, kot to določa zakon, sprejemljivejša, in poročajo, da so njihove delovne obremenitve večje od policistov. Povezave spremenljivk s samozaznano legitimnostjo kažejo na različne povezave pri policistkah in policistih.

Omejitve/uporabnost raziskave:

Analize kažejo, da je koeficient ustreznosti Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) vzorčenja ustrezen. Vzorec zajetih policistov (80 %) in policistk (20 %) približno

¹ Prispevek je nastal v okviru TRP Legitimnost in zakonitost policijske dejavnosti, kazenskega pravosodja in izvrševanja kazenskih sankcij (št. projekta J5-5548, ARRS, 2013–2016).

odraža razmerje med policisti in policistkami v Sloveniji. Ugotovitve študije kažejo na nekatere pomembne razlike v pojmovanju samozaznane legitimnosti. Raziskava je uporabna za nadaljevanje raziskovanja legitimnosti s poudarkom na uporabi kvalitativnih raziskovalnih metod.

Praktična uporabnost:

Ugotovitve raziskave so izhodišče za razpravo o policijskem delu v Sloveniji in dojemanja policijskega dela, policijske organizacije in odnosov z občani pri policistkah in policistih, saj so policistke bolj usmerjene v organizacijo in iščejo podporo pri sodelavcih. Za njih je tudi manj značilna refleksija o pomenu povratnih informacij od ljudi v skupnostih glede legitimnosti policijskega dela. V tem oziru nanje vpliva samo ena komponenta dualnosti legitimnosti (in sicer, kaj o njih menijo sodelavci in kako same ocenjujejo svojo sposobnost za zakonito in legitimno opravljanje policijskega dela), ni pa vpliva javnosti na njihovo oceno kompetentnosti in moralnih stališč, kot je to izraženo pri policistih.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Gre za izvirno raziskovalno delo z uporabo vprašalnika, ki je vseboval vprašanja o samozaznani legitimnosti, pojmovanju mnenja občanov o legitimnosti policistov, odnosih med sodelavci, pravičnosti v postopkih nadrejenih in proorganizacijskega vedenja. Predhodne študije so preučevale predvsem samozaznavo legitimnosti (moških ali vseh) policistov, niso pa preučevale žensk v policiji ali primerjale rezultatov med policistkami in policisti.

UDK: 351.74:343.2.01(497.4)

Ključne besede: samozaznava, legitimnost, samozaznana legitimnost, policija, postopkovna pravičnost, proorganizacijsko vedenje, zadovoljstvo javnosti, Slovenija

Self-Legitimacy of Female and Male Police Officers

Purpose:

The article presents the results of a survey on self-legitimacy and related variables (demographic variables, perceived citizens' opinions about police legitimacy, relations with colleagues, procedural justice and pro-organizational behaviour) of Slovenian police officers. The study was conducted in 2013. The main goal of our research was to identify differences and similarities between female and male police officers.

Methods:

The survey was conducted in 24 police stations (small, medium, and large) in all eight police directorates in the Republic of Slovenia in June 2013. The study included 417 male and 104 female police officers. Data were analysed by way of quantitative statistical methods (descriptive statistics, t-test, correlation analysis and regression analysis).

Findings:

The results based on factors self-legitimacy, perception of citizens' opinion about police legitimacy, relations between colleagues, procedural justice of

superiors and pro-organisational behaviour showed that there are no significant statistical differences between female and male police officers. The comparisons have shown that male police officers rated their police authority in a more positive manner, expressed a higher level of agreement with the statement on the importance of the role of police in crime prevention, and perceived more trust and support of their peer-officers. Interestingly, male police officers estimated citizens' opinion on fairness in police procedures more positively than female police officers, but male police officers believed that citizens perceive more corruption in the police than female police officers. Male police officers also expressed a higher level of affiliation to the police organization and are more willing to tell others that they work in the police than female police officers. Female police officers assessed the attitude of supervisors towards police officers more positively and believed that the use of excessive force is more acceptable and that their workload is greater than the workload of male police officers. Correlations of variables with self-legitimacy show various correlations for female and male police officers.

Research Limitations/Implications:

Analyses show that Kaiser–Meyer–Olkin (KMO) sampling adequacy ratio was appropriate. The sample of male police officers (80 %) and female police officers (20 %) reflects the ratio between the male and female police officers in Slovenia. The findings indicate some important differences in the perception of self-legitimacy. The study is useful for further research on legitimacy, especially with a focus on the use of qualitative research methods.

Practical Implications:

The findings can be used as a starting point for a discussion on police work of male and female police officers in Slovenia, and their perceptions of police work, police organization, and their relations with citizens. This is important because female police officers were more oriented towards the police organization and support by their colleagues. For them, a reflection on the importance of the citizens' feedback on their legitimacy is less typical. In this sense, female police officers seem to take into consideration only one component of the duality of legitimacy (what peer-officers think about their police competencies and how they assess their own ability to legally and legitimately perform police tasks). The public opinion does not affect their assessment of competencies and moral views, as it does with male police officers.

Originality/Value:

The article represents original research work using the survey questions on self-legitimacy, citizens' opinion on legitimacy of police officers, relations between colleagues, procedural justice of supervisors, and pro-organizational behaviour. The previous studies primarily examined self-legitimacy of male (or all) police officers and did not focus on self-legitimacy of female police officers or on a comparison between female and male police officers.

UDC: 351.74:343.2.01(497.4)

Keywords: self-perception, legitimacy, self-legitimacy, police, procedural justice, pro-organizational behaviour, public satisfaction, Slovenia

1 UVOD

Namen prispevka je predstaviti samozaznavo legitimnosti pri slovenskih policistkah in policistih, saj ta pomembno vpliva na kakovost opravljanja policijskega dela (Tankebe, 2013). Študija dopolnjuje dosedanje preučevanje žensk v policiji, predvsem pa samozaznavo legitimnosti pri policistkah in policistih (Tankebe in Meško, 2015). Dejstvo je, da je policijsko delo raznoliko in stresno. Kljub psihofizičnim razlikam med spoloma narava policijskega dela narekuje potrebo po zaposlovanju obeh spolov. Tudi Natarajanova (2008) je prepričana, da so moški in ženske enako sposobni opravljati policijsko delo, tako mentalno kot čustveno in vedenjsko, vendar se delo policistk pogosto močno razlikuje od dela, ki ga opravljajo moški sodelavci. Policistke tako še vedno opravljajo manj pomembna in cenjena dela v policiji. Dolgo so policistke opravljale le naloge, ki so po mnenju vodilnih ustrezale šibkejšemu spolu. Kljub temu, da se je položaj žensk v policiji skozi zgodovino spremenil, je še vedno opaziti, da so ženske predvsem na delovnih mestih znotraj policijskih enot (administracija), saj so taka delovna mesta razumljena kot bolj primerna za njih. Njihovo delovno področje je pogosto omejeno na delo z mladoletnimi prestopniki, ženskimi žrtvami ali storilkami kaznivih dejanj, z žrtvami spolnih deliktov. Moški opravičujejo ne vključevanje žensk v delo v patrulji oziroma na ulici z željo, da bi ženske zaščitili pred napornim in stresnim delom ter težkimi delovnimi pogoji. Pisarniško delo naj bi najbolj ustrezalo ženskim sposobnostim in željam, kar pa gotovo ne drži (Natarajan, 2008). Pagon in Lobnikar (1996) navajata, da policisti večino svojega časa porabijo za opravila, ki nimajo zveze z uporabo fizične sile, tako da lahko policistke policijsko delo opravijo ravno tako dobro kot policisti. Diskriminatorno ravnanje moških v policijski organizaciji, ki pripadajo mačistični policijski subkulturi in pojmujejo policijsko delo kot izključno moško delo, zagotovo vpliva na lastno zaznavanje poklicnih kompetenc in doživljanje sprejetosti v kolektivu pri policistkah in ne prispeva k njihovi pozitivni samopodobi. Poznamo pa tudi t. i. gentlemanski pogled na policistke, kjer jih policisti obravnavajo bolj prizanesljivo. Za policiste je značilno stereotipno gledanje na ženske, kar se je pokazalo tudi pri pojmovanju oškodovank, kjer prevladuje črno-beli pogled in zaznava oškodovank kaznivih dejanj (angl. *a whore vs. a lady image*) (Meško, 2000). Najpogostejši stereotipi policistov o policistkah in tudi o ženskah na splošno so, da so preveč čustvene, iracionalne, vztrajno nelogične, neobjektivne, neodločne, nezanesljive, pasivne, neučinkovite, manj prilagodljive in fizično šibke, zaradi česar naj ne bi vzdržale emocionalnih, psiholoških in fizičnih zahtev policijskega poklica (Pagon in Lobnikar, 1993). Na drugi strani sta samovrednotenje in samopodoba policistov odvisna od številnih dejavnikov, med katerimi prevladujejo osebni dejavniki odločitve za policijski poklic (avtoritarna naravnost vs. pomagati ljudem), vrsta izobrazbe, temeljno usposabljanje in usposabljanja v času službe, znanje policijskih veščin za komuniciranje s strankami policije ter konstruktivno reševanje konfliktov (tudi med policisti) in kulturni vzorci policijske organizacije (Meško, 1994) ter kakovost stikov z občani in količina pozitivnih in negativnih izkušenj pri policijskem delu (Meško, 1993a, 1993b, 1997).

Na podlagi poznavanja dela, načina in dinamike dela kriminalistov in policistov lahko sklepamo, da poklic v tem primeru ni le zaposlitev oziroma

služba, za opravljanje katere so potrebni izpolnjeni pogoji izobrazbe in delovne izkušnje, temveč je to način življenja (Meško in Areh, 2004). Razlog za to so posebni pogoji, področje in način dela, delovne razmere, obremenitve, ki skupaj oblikujejo značilen profil stroke. Služba policista je služba s posebno psihično obremenitvijo, socialno odgovornostjo, tudi za nepoznavalce policijskega dela poklic z zanimivo in raznoliko vsebino. Delo policista se nanaša tako na posameznike kot na skupine in družbo v celoti. Zaradi tega je policijsko delo toliko bolj odgovorno in obremenjujoče. Način življenja policistov je močno odvisen od njihovega dela, osebnostnih značilnosti in izkušenj (Meško in Areh, 2004).

Mežič in Lobnikar (2013), sta ugotovila, da policistke v današnjem času javnost bolje sprejema kot pred dvajsetimi leti in da jih prebivalci pravzaprav podpirajo pri njihovi odločitvi za poklic policistke. Več kot dve tretjini udeležencev je ocenilo, da se je položaj žensk v slovenski policiji v zadnjih dveh desetletjih izboljšal. Udeleženci v raziskavi so bili prepričani, da bi se ob večjem številu policistk izboljšal tudi odnos prebivalcev do policije. Menili so tudi, da bi se z večjim zaposlovanjem žensk v policijo zmanjšala tudi stopnja policijskega nasilja in bi se povečal ugled policije v javnosti. Prebivalci so opazili, da so policistke manj uspešne pri napredovanju v policijski organizaciji in ocenili, da bi potrebovale več javne podpore. Večina udeležencev raziskave je menila, da bi morale biti število policistk v policiji enako številu policistov oziroma bi številčno razmerje med moškimi in ženskami v policiji odražalo isto razmerje med moškimi in ženskami v družbi. Pagon in Lobnikar (1993) ugotavljata, da je odstotek žensk v policiji tudi svojevrsten pokazatelj zrelosti neke družbe.

Vprašanja o legitimnosti policije in zaupanju v policijo so zelo pomembna za oblikovanje splošne ravni zaupanja v državne institucije, predvsem pa institucije prisile. V Evropi in tudi v Sloveniji so že bile opravljene raziskave in razprave o zaupanju in zaznavah legitimnosti policije (Jackson in Bradford, 2010; Tankebe in Meško, 2015; Reisig, Tankebe in Meško, 2012). Za razliko od osredotočanja na stališča nosilcev pooblastil (do policijske organizacije) se samozaznana legitimnost ukvarja s stališči nosilcev (izvajalcev) pooblastil do njihove (lastne individualne) legitimnosti (ocena lastne pravičnosti, poštenosti in sposobnosti izvajati policijska pooblastila v postopkih z občani) (Meško, Tankebe, Čuvan in Šifrer, 2014). Tankebe in Meško (2015) sta z uporabo hipotetičnih scenarijev policijskega interveniranja v konfliktnih situacijah ugotovila, da policisti, za katere je značilna bolj pozitivna ocena lastne legitimnosti, poročajo o uporabi milejših ukrepov zoper kršitelje ter bolj upoštevajo načelo sorazmernosti in postopnosti pri uporabi sile. Bottoms in Tankebe (2012) poudarjata, da je prav tako treba preučevati prepričanje in zaupanje policistov v svoje sposobnosti, postopke in organizacijo, saj lahko takšno prepričanje močno vpliva na njihov odnos do dela in vzpostavljanje legitimnosti v odnosu do javnosti. Policisti, ki opravljajo vsakodnevno patroljiranje, so ustvarjalci javne podobe policije, njene vloge v družbi in so najbolj vidni predstavniki oblasti. Kljub svojemu položaju v organizaciji imajo nad ljudmi ogromno moči (pooblastil). Policisti sodelujejo tudi v dialogih, ko sta zakonitost in legitimnost njihovih odločitev na preizkušnji. To je takrat, ko občani na različne načine izpodbijajo zakonitost in legitimnost njihovih postopkov (Bottoms in Tankebe, 2012). Vseeno pa je mogoče domnevati številne dejavnike, ki lahko vplivajo na

samozaznano legitimnost policistov. Barbalet (2001) je trdil, da izhajajo občutki zaupanja iz sprejemanja in priznavanja iz družbenih odnosov. Policisti so vključeni v vsaj tri bistvene družbene odnose: odnose z nadrejenimi, sodelavci in občani. Samozaznava legitimnosti policistov, ki temelji samo na občutkih sprejetosti pri sodelavcih in njihovi socialni podpori in predstojnikih glede razporejanja nalog in občutkov pravične obravnave in ne kaže vpliva odzivov oz. upoštevanja mnenja občanov o legitimnosti policistov, krepi subkulturne vzorce vedenja v policiji. Vplivanje vseh treh dejavnikov pa kaže na posameznikovo zavedanje o tem, da svojo zaznavo o zakonitem in legitimnem opravljanju policijskega dela gradi tudi na izkušnjah pri delu z ljudmi v skupnosti. To je pomembno tudi za razvoj policijske dejavnosti v demokratični družbi, saj ima policija praviloma stike z ljudmi, ki imajo težave (npr. oškodovanci), in kršitelji zakonov (od storilcev prekrškov do najhujših kaznivih dejanj) ter z ljudmi, ki so pripravljeni pomagati policiji (npr. prijavitelji kaznivih dejanj, priče, očividci ipd.) (Tankebe, v tisku; Tankebe in Meško, 2015). Tako lahko občutek sprejemanja v vsakem od teh odnosov oblikuje raven zaupanja, ki ga imajo policisti v svojo legitimnost. Področje empiričnega preučevanja samozaznavanja legitimnosti nosilcev moči se še razvija. Študij o razlikah med policisti in policistkami glede pojmovanja lastne legitimnosti še ni, zato v nadaljevanju na osnovi pregleda literature predstavljamo dejavnike, ki vplivajo na samozaznano legitimnost policistov, v empiričnem delu prispevka pa ugotavljamo razlike med slovenskimi policistkami in policisti ter povezave med temi dejavniki samozaznane legitimnosti pri policistkah in policistih.

2 DEJAVNIKI SAMOZAZNAVE LEGITIMNOSTI POLICISTOV

Obstajajo različne opredelitve legitimnosti. Tyler (2011) meni, da je sprejetost policije med ljudmi (predvsem na temeljih moralnega ujemanja med javnostjo in policijo) prvi pogoj za to, da se kršitelji zakonov prostovoljno podreajo policistom pri izvajanju policijskih postopkov, poleg tega pa so bile razprave o legitimnosti policije do nedavnega osredotočene izključno na stališča javnosti o uporabi policijskih pooblastil zoper kršitelje zakonov. To konkretnije pomeni zaznavo upravičenosti uporabe policijskih pooblastil zoper ljudi (ali njihovo potencialno uporabo) (Bottoms in Tankebe, 2012). Bottoms in Tankebe (2012) poudarjata pomembnost legitimnosti nosilca pooblastil. Ta vidik legitimnosti se nanaša na zaupanje ali samozavest, da osebe na položajih moči (na primer policisti) verjamejo v pravilnost (zakonitost in moralno upravičenost) uporabe svojih pooblastil.

Tankebe in Meško (2015) ugotavljata, da na samozaznano legitimnost policistov vplivajo prepričanja policistov o tem, kaj o njihovem delu menijo občani, odnosi s sodelavci, pravičnost postopanja njihovih predstojnikov in proorganizacijsko vedenje.

Eden od dejavnikov, ki pomembno vpliva na razvoj (samozaznane) legitimnosti pri nosilcu (policijskih) pooblastil, je odnos, ki ga ima ta nosilec s svojim nadrejenim. Rezultati raziskave o vzrokih nezaželenega vedenja pri opravljanju dela med slovenskimi policisti kažejo, da je mogoče iskati temeljni vir za nezaželeno vedenje v vedenjih socialnega spodbujanja pri nadrejenih, ki imajo neustrezen odnos do podrejenih (Lobnikar, 2006). Odnosi z nadrejenimi

postavljajo v ospredje vprašanja postopkovne pravičnosti nadrejenih, ki je en izmed temeljnih dejavnikov, ki vpliva na samozaznavo legitimnosti policistov, saj vedenje nadrejenih predstavlja za policiste strokovni in moralni kompas. Zaznavanje pravičnosti policistov v postopkih z občani je uveljavljeno področje kriminoloških raziskav. Dokazano je, da vsebuje postopkovna pravičnost dva elementa, in sicer kakovost sprejemanja odločitev (npr. ali je imel državlján sploh priložnost, da izrazi svoje stališče) in kakovost obravnave (npr. koliko je bil posameznik obravnaván kot oseba s človeškim dostojanstvom in spoštovanjem) (Tyler, 1990). Na isti način se pojmuje tudi razmerje med policisti in njihovimi nadrejenimi, ki jim odredjajo opravljanje policijskih nalog.

Vse več je empiričnih študij, ki kažejo, da je postopkovna pravičnost prevladujoč dejavnik dojemánja policijske legitimnosti pri občanih. Raziskava Tylerja, Callahana in Frosta (2007), izvedena na nosilcih pooblastil, je pokazala, da so na predstave o legitimnosti pri policistih in vojakih močno vplivala stališča o postopkovni pravičnosti njihovih nadrejenih. Tyler et al. (2007) so se bolj ukvarjali z ocenami organizacijske legitimnosti kot z zaupanjem posameznih policistov v svojo legitimnost. Kljub temu je smiselno domnevati, da ima postopkovna pravičnost pomembno vlogo pri spodbujanju samozaznave legitimnosti pri policistih. Postopkovna pravičnost eksplicitno ali implicitno kaže na status posameznika v skupini, saj podrejenim v razmerju moči nakazuje položaj, v katerem so obravnavani kot polnopravni člani družbene skupine, ki ji pripadajo. V raziskavi na policistih je Tankebe (v tisku) ugotovil, da je postopkovna pravičnost policijskih vodij glavno gibaló samozaznane legitimnosti policistov. Vendar pa so Bradford, Quinton, Myhill in Porter (2014) ugotovili, da je bila postopkovna pravičnost pri nadrejenih povezana z zmanjšanjem samozaznane legitimnosti podrejenih, ne pa z njenim povečanjem. To pomeni, da so bili nadrejeni podrejenim policistom slab zgled, ker so napredovali v policijski hierarhiji zaradi avtoritarnosti, ne pa zaradi kakovosti dela, zglednih osebnostnih lastnosti in dobrih odnosov s sodelavci. Druga možna razlaga te povezave je, da policisti preprosto sledijo navodilom predstojnikov in zaradi težnje k čim manj konfliktom opravijo delo v skladu z navodili predstojnikov, pri čemer imajo sami pomisleke o ustreznosti ukrepanja. Tretja možna razlaga je v značilnostih kulture policijske organizacije, kjer se naklonjenost in vpljdnost predstojnikov do podrejenih pojmuje kot slabost in sta v konfliktu s prepričáni policijske subkulture, ki jo označujejo avtoritarnost, sumničavost, konservativizem in ciničen pogled na svet, predvsem pa prepričanje o tem, da mora predstojnik »vse vedeti« in se »ustrezno obnašati«. Na tem mestu se odpira vprašanje o selekciji vodstvenega kadra in usposabljanjih za vodenje v policiji ter o tem, kakšno vlogo ima policija v družbi. Glede tega imajo predstojniki moč vplivanja na podrejene, ki je vezana na njihov položaj v instituciji (Meško et al., 2014). Poleg tega pa vodje ne naredi položaj, ampak priznavanje njegove vloge in položaja pri podrejenih, ki temelji na zaznavah postopkovne pravičnosti nadrejenega.

Drugo skupino v triadnem razmerju policistov predstavljajo njihovi sodelavci znotraj iste ravni policijske organizacije ali enote. Coleman (1988) trdi, da lahko skupina, v kateri obstajata velika povezanost in trdno zaupanje, doseže veliko več kot primerljiva skupina, kjer tega ni. Zадnje potrjujejo tudi

raziskave o pomenu socialne podpore sodelavcev na prosocialno vedenje policistov (Lobnikar, 2006). Sodelavci so skupina, za katero je značilen ‚relacijski (oziroma odnosni) družbeni kapital‘, saj pri opravljanju dela skupaj preživijo veliko časa in so medsebojno odvisni (Coleman, 1988). Splošen pojem družbenega kapitala ni novost v kriminologiji, saj obstajajo študije, ki dokazujejo, da vloga družbenega kapitala zmanjšuje kriminaliteto in varuje pred neredom (McCarthy, Hagan in Martin, 2002). Literatura o policijski subkulturi kaže, da je prisotnost relacijskega (odnosnega) družbenega kapitala med policisti pomemben vir za boljše opravljanje policijskega dela, če zmanjšuje učinke neprimerne vedenja med policisti (Hagan in McCarthy, 1997), lahko pa ima tudi vlogo spodbujanja t. i. mentalitete družbe za modro zaveso oziroma socialne izoliranosti policistov (Meško, 1997, 2005).

Kakovost medosebnih odnosov med policisti ima poleg zmanjševanja neprimerne vedenja tudi druge funkcije. Dobri delovni odnosi med sodelavci pomagajo predvidevati raven samozaznane legitimnosti policistov. To je skladno z Barbaletovimi (2001) argumenti o družbenih temeljih samozaupanja. V etnografskem delu v Združenih državah Amerike je Muir (1977) ugotovil, da so navezanost policista na sodelavce in njegova stališča do odnosov s sodelavci ključnega pomena za razumevanje stališča policista do moralne pravilnosti izvrševanja policijskih pooblastil.

Odnosi policistov z občani so zadnji od treh dejavnikov, ki vplivajo na razvoj samozaznane legitimnosti pri policistih. Policisti, ki opravljajo vsakodnevno patroliranje, so najbolj neposredni ustvarjalci avtoritete policije, ker so najbolj vidni predstavniki oblasti. Tankebe (2013) predpostavlja, da nižje, kot je posameznik v hierarhiji organizacijske strukture, več energije, časa in intenzivnosti glede potrditve legitimnosti potrebuje za potrditev zahtev po oblasti. Ponsaers (2015) meni, da so policisti najbolj vidni predstavniki oblasti in da so negativni odzivi javnosti proti policiji pravzaprav sporočilo vladarju, da neustrezno skrbi za svoje ljudstvo. V tem kontekstu meni, da je razprave o legitimnosti policije treba prenesti na raven strukturnega nasilja države oz. družbenih elit, ki s političnimi in ekonomskimi pritiski povzročajo socialno diferenciacijo. V tem smislu pa policisti pogosto igrajo vlogo blažilca konfliktov oz. imajo značilnosti skrite socialne službe. To vlogo jim le malokdo prizna (Muir, 1977). Značilno je tudi to, da policisti praviloma prihajajo iz delavskega razreda in nižjega srednjega družbenega razreda. Pri svojem delu največkrat ukrepajo zoper predstavnike teh družbenih slojev, kar pri nekaterih policistih povzroča moralni konflikt, nekateri pa se brez problema identificirajo z »določili zakona« in prepričanjem, da je glavna naloga onemogočanje nevarnih posameznikov, ki imajo tipične lastnosti (Meško, 2000).

Policisti sodelujejo v dialogih z državljani, ko sta zakonitost in legitimnost njihovih odločitev na preizkušnji. To je takrat, ko občani na različne načine izpodbijajo zakonitost in legitimnost njihovih postopkov (Bottoms in Tankebe, 2012). Za Tylerja (2011) vsakodnevna srečanja policistov z občani predstavljajo okoliščine, v katerih ljudje v neposredni izkušnji spoznavajo legitimnost policistov in kakovost policijskih storitev. Je pa tudi obratno, policisti v stikih z ljudmi pridobivajo različne izkušnje in povratne informacije o tem, kako se občani odzivajo na njihovo avtoriteto.

Na podlagi ekstrapolacije Barkerjeve (2001) analize o legitimnosti nosilcev pooblastil je Tankebe (v tisku) sklepal, da odziv državljanov najmanj vpliva na zaupanje policije v predstavo o lastni legitimnosti. Ta vpliv je posreden, saj je odvisen od zaznavanja svojih nadrejenih oziroma od tega, kakšne povratne informacije o svojem delu dobijo od njih. Bradford et al. (2014) so ugotovili, da je dojemanje javne podpore okrepilo občutke policistov o njihovi samozaznani legitimnosti, zato pričakujemo, da bodo ti dejavniki tudi napovedali samozaznano legitimnost policistov.

3 METODE

3.1 Vzorčenje in zbiranje podatkov

Podatke za študijo o samozaznani legitimnosti policistov smo zbirali junija 2013 z anketiranjem policistov na delovnih sestankih na policijskih postajah. Sodelovanje v raziskavi je bilo prostovoljno in zagotovljena je bila anonimnost.

V vzorec smo zajeli 521 policistov s 24-ih policijskih postaj na vseh osmih policijskih upravah, pri čemer smo na vsaki policijski upravi izbrali po eno majhno, srednjo in veliko policijsko postajo (Meško et al., 2014; Tankebe in Meško, 2015). Za merjenje samozaznane legitimnosti policistov smo uporabili vprašalnik, ki sta ga leta 2013 izdelala Tankebe in Meško (2015) in je poleg demografskih podatkov vseboval šestinsedemdeset trditev (respondenti so trditve ocenjevali na lestvici Likertovega tipa od 1 – *Sploh se ne strinjam* do 5 – *Se popolnoma strinjam*) o samozaznani legitimnosti, odnosih s sodelavci, postopkovni in distributivni pravičnosti nadrejenih, zaznavah javnosti pri policistih, učinkovitosti policije, predanosti policijski organizaciji in dimenzijah policijskega profesionalizma (odnos do osumljencev, oškodovancev in občanov na splošno). Izpolnjene vprašalnike smo vnesli v bazo podatkov in zbrane podatke analizirali s faktorsko analizo (metoda glavnih komponent). V nadaljnjo analizo smo vključili le faktorje z dovolj visokimi koeficienti zanesljivosti (Cronbachov koeficient alfa > 0,60) in KMO višjim od 0,60.² Primerjave med policisti in policistkami smo izvedli s pomočjo t-testa. Poleg tega smo izvedli tudi regresijske in korelacijske analize spremenljivk, povezanih s samozaznavo legitimnosti posebej za vzorca policist in policistov.

Podatki za slovensko policijo kažejo, da je bilo leta 2013 v policiji zaposlenih 2.041 žensk, kar predstavlja 24,26 % vseh zaposlenih.³ Glede na vrsto delovnega mesta jih je bilo 1.122 na delovnih mestih pooblaščenih uradnih oseb ali policistk, 919 pa na strokovno-tehničnih delovnih mestih. Večina izmed 1.122 pooblaščenih uradnih oseb je opravljala naloge na policijskih postajah na lokalnem nivoju, in sicer na delovnih mestih komandirja (1), pomočnika komandirja (12), vodje

2 Spremenljivke 'nagrajevanje dela' (distributionna pravičnost) zaradi teh kriterijev nismo vključili v nadaljnje analize. Srednja vrednost odgovorov na petstopenjski lestvici od 1 do 5 je bila nizka ($\bar{x} = 1,46$; S.O. = 0,65; Modus = 1). 87,5 % policistk in 86,8 % policistov je izrazilo nezadovoljstvo z nagrajevanjem dela, od katerih je o zelo visoki stopnji nezadovoljstva z nagrajevanjem dela poročalo 75,0 % policistk in 69,5 % policistov.

3 Podatki za leto 2013 so predstavljeni, ker smo v tem letu izvedli tudi zbiranje podatkov za pričujoči prispevek.

policijskega okoliša (18), kriminalista (32), ostala delovna mesta policistov (537) ter policist – nadzornik državne meje (171). Na regionalnem nivoju, na ravni policijskih uprav, je bilo zaposlenih skupaj 131 žensk, od tega največ v sektorjih kriminalistične policije (87) in v operativno-komunikacijskih centrih (18). V generalni policijski upravi na državnem nivoju je bilo zaposlenih skupaj 220 žensk, od tega največ v Upravi kriminalistične policije (82), Nacionalnem forenzičnem laboratoriju (36), Policijski akademiji (24) in Centru za varovanje in zaščito (18). Med strokovno-tehničnimi delovnimi mesti predstavljajo največji delež delovna mesta administratork in poslovnih sekretark (539), delovna mesta, povezana z vzdrževanjem materialno-tehničnih sredstev (241) in delovna mesta, na katerih se opravljajo naloge v zvezi s finančnim poslovanjem (71) (Policija, 2013).

V vzorcu naše raziskave je bilo 104 (20 %) policistk in 417 (80 %) policistov. 22,6 % respondentov je bilo starih med 20 in 29 let, 50,7 % med 30 in 39 let ter 26,8 % je bilo starih 40 let ali več. Od 1 do 5 let delovne dobe v policiji je imelo 18,6 % policistov, od 6 do 10 let 21,7 %, od 11 do 15 let 25,1 %, 16 let ali več pa 34,5 % policistov. Približno dve tretjini (73,1 %) ima dokončano srednješolsko izobrazbo, 12,6 % ima zaključeno poklicno srednjo šolo, 14,2 % pa univerzitetno izobrazbo. Podrobni rezultati o značilnostih vzorca po spolu, starosti in letih službe so razvidni iz tabel 1 in 2. Struktura vzorca glede razmerja med policistkami in policisti je približno enaka podatkom o zaposlitvah v policiji leta 2013 (24,26 % žensk in 75,74 % moških). Notranje strukture vzorca nismo mogli preveriti, vendar menimo, da vzorec dobro odraža značilnosti preučevane populacije, predvsem za policiste, ki opravljajo delo na policijskih postajah.

		Starost						Skupno
		20-24 (n / %)	25-29 (n / %)	30-34 (n / %)	35-39 (n / %)	40-44 (n / %)	45 in več (n / %)	
Spol	Moški	13 / 3,1	63 / 15,3	101 / 24,5	106 / 25,7	79 / 19,1	51 / 12,3	413
	Ženski	10 / 9,6	32 / 30,8	36 / 34,6	19 / 18,3	6 / 5,7	1 / 1	104
Skupno (n / %)		23 / 4,4	95 / 18,4	137 / 26,5	125 / 24,2	85 / 16,4	52 / 10,1	517

Tabela 1:
Spol in starost
udeležencev v
raziskavi

		Leta v policiji					Skupno
		manj kot 1 leto (n / %)	1-5 let (n / %)	6-10 let (n / %)	11-15 let (n / %)	16 let in več (n / %)	
Spol	Moški	1 / 0,2	56 / 13,6	82 / 19,9	104 / 25,1	170 / 41,2	413
	Ženski	3 / 2,9	37 / 35,9	30 / 29,1	27 / 26,2	6 / 5,8	103
Skupno (n / %)		4 / 0,8	93 / 18	112 / 21,7	131 / 25,4	176 / 34,1	516

Tabela 2: Spol
in leta službe v
policiji

3.2 Spremenljivke

V nadaljevanju predstavljamo spremenljivke (faktorje), ki smo jih analizirali na osnovi kriterijev ustreznosti KMO vzorčenja ($> 0,60$) in Cronbachovega koeficienta alfa ($> 0,60$).

Legitimnost policije – občani. Ta faktor vsebuje naslednje trditve: 1) Občani v lokalni skupnosti, v kateri delam, menijo, da policija dobro obvladuje protizakonito

prodajo droge in uživanje droge. 2) Večina občanov v lokalni skupnosti, v kateri delam, meni, da jih policija obravnava pravično. 3) Večina občanov v lokalni skupnosti, v kateri delam, meni, da policisti vedno upoštevajo zakone. 4) Večina občanov v lokalni skupnosti, v kateri delam, meni, da si policisti vzamejo čas za razlago odločitev. 5) Večina občanov v lokalni skupnosti, v kateri delam, meni, da so policisti do njih nepošteni. 6) Večina občanov v lokalni skupnosti, v kateri delam, meni, da policija dobro obvladuje kriminaliteto v zvezi z orožjem. 7) Večina občanov v lokalni skupnosti, v kateri delam, meni, da so policisti skorumpirani. Iz teh trditev smo nato preračunali faktor ,legitimnost policije – občani' ($\alpha = 0,83$; $\bar{x} = 3,15$; S.O. = 0,65).

Samozaznana legitimnost. Občutek lastne legitimnosti smo pri policistih merili s štirimi trditvami: 1) Pooblastila, ki jih imam kot policist, so moralno upravičena. 2) Mislim, da kot policist predstavljam vrednote javnosti v lokalni skupnosti, kjer delam. 3) Prepričan sem, da lahko podam dobre razloge, zakaj so moja pooblastila moralno ustrezna. 4) Prepričan sem, da imam dovolj avtoritete za opravljanje policijskega dela. Iz teh trditev smo nato preračunali faktor ,samozaznana legitimnost' ($\alpha = 0,66$; $\bar{x} = 3,71$; S.O. = 0,65).

Odnosi s sodelavci. Odnose med policijskimi kolegi smo merili s štirimi trditvami: 1) Sodelavci me podpirajo. 2) Sodelavci mi zaupajo. 3) Pri delu s sodelavci na policijski postaji dobro sodelujem. 4) Sodelavci se do mene obnašajo spoštljivo. Iz teh trditev smo nato preračunali faktor ,odnosi s sodelavci' ($\alpha = 0,88$; $\bar{x} = 4,00$; S.O. = 0,68).

Postopkovna pravičnost nadrejenih. Postopkovno pravičnost nadrejenih smo merili s sedmimi trditvami: 1) Nadrejeni mi navadno obrazloži svoje odločitve glede mojega dela. 2) Odločitve mojega nadrejenega so enako poštene do vsakega policista. 3) Nadrejeni upošteva moje potrebe, ko sprejema odločitve glede mojega dela. 4) Odločitve mojega nadrejenega vedno temeljijo na dejstvih, ne na osebnih predsodkih. 5) Nadrejeni me obravnava s spoštovanjem in dostojanstvom. 6) V policiji me pošteno obravnavajo. 7) Moj nadrejeni je včasih grob s policisti, ko jih poskuša pripraviti, da naredijo, kar hoče. Iz teh trditev smo nato preračunali faktor ,postopkovna pravičnost nadrejenih' ($\alpha = 0,90$; $\bar{x} = 3,08$; S.O. = 0,74).

Proorganizacijsko vedenje. Policiste smo spraševali, kako pogosto (od 1 – Nikoli do 4 – Trikrat ali več) so (v zadnjih 12-ih mesecih): 1) ... se prostovoljno javili za delo, ki ne spada v okvir njihovih nalog, da bi pomagali svoji policijski postaji. 2) ... pomagali nadrejenemu, čeprav jih za to ni prosil. 3) ... se posebej potrudili, da bi dobro opravili delo, in to bolj, kot je pričakovano. Iz teh trditev smo nato preračunali faktor ,proorganizacijsko vedenje' ($\alpha = 0,71$; $\bar{x} = 2,89$; S.O. = 0,96).

4 REZULTATI

4.1 Primerjava med policisti in policistkami

Ugotovitve kažejo, da pri nobeni od spremenljivk (faktorjev) z uporabo t-testa (samozaznana legitimnost, odnosi s sodelavci, postopkovna pravičnost nadrejenih, zaznava javnosti pri policistih, proorganizacijsko vedenje) *nismo*

ugotovili statističnih razlik med policisti in policistkami, zato je treba upoštevati srednje vrednosti in standardne odklone za spremenljivke, ki smo jih predstavili v podpoglavju ‚Spremenljivke‘ (3.2). S ciljem, da bi ugotovili morebitne statistično pomembne razlike med policistkami in policisti smo opravili t-test za posamezne trditve iz vprašalnika glede na spol udeležencev v raziskavi. Levenov test homogenosti varianc je pokazal, da so vse trditve, za katere smo ugotovili statistično pomembne razlike, primerne za izvedbo t-testa. Rezultati primerjav so predstavljeni v tabeli 3.

Tabela 3:
Primerjava med
policistkami in
policisti (t-test)

Spremenljivka	Policistke	Policisti		
	$\bar{x}/S.O.$	$\bar{x}/S.O.$	t	p
Imam dovolj avtoritete za opravljanje svoje službe.	3,52/1,17	3,82/0,99	-2,87	0,01
Mislim, da je moja vloga policista potrebna za preprečevanje kriminalitete.	3,75/0,97	3,97/0,92	-2,12	0,05
Sodelavci mi zaupajo.	3,95/0,78	4,10/0,65	-1,96	0,05
Večina občanov v lokalni skupnosti, v kateri delam, menijo, da jih policija obravnava pravično.	2,92/0,98	3,13/0,92	-2,10	0,05
Večina občanov v lokalni skupnosti, v kateri delam, meni, da so policisti skorumpirani.	3,29/1,01	3,72/0,99	-3,94	0,001
Čutim močno pripadnost policiji.	3,08/1,13	3,37/1,13	-2,26	0,05
Ko sem v varnem okolju, ljudem rad/a povem, da sem policistka/policist.	2,48/1,26	2,76/1,25	-2,10	0,05
Nadrejeni mi navadno obrazloži svoje odločitve glede mojega dela.	3,62/1,12	3,39/1,12	1,97	0,05
Mislim, da je včasih sprejemljivo uporabiti več sile, kot mi zakon dopušča.	2,87/1,32	2,51/1,27	2,44	0,05
Mislim, da je moja obremenitev precej večja kot obremenitev ostalih v moji vlogi ali ekipi.	3,24/1,03	2,97/1,01	2,41	0,05

1 – Sploh se ne strinjam, 5 – Se popolnoma strinjam

T-test je pokazal, da policisti bolj pozitivno ocenjujejo svojo avtoriteto za opravljanje policijskega dela od policistk. Policisti izražajo višjo stopnjo strinjanja s trditvijo glede pomembnosti vloge policistov pri preprečevanju kriminalitete od policistk. Ocena zaupanja pri sodelavcih je višja pri policistih kot pri policistkah. Policisti bolj pozitivno ocenjujejo mnenje občanov o pravičnosti odločitev v policijskih postopkih od policistk, vendar policisti tudi bolj pritrdilno ocenjujejo domnevno mnenje občanov o skorumpiranosti policije od policistk. Policisti izražajo višjo stopnjo pripadnosti policiji od policistk in so v varnem okolju bolj pripravljeni povedati drugim, da delajo v policiji od policistk.

Policistke bolj pozitivno ocenjujejo obrazložitve nadrejenih glede dela od policistov. Policistke tudi menijo, da je včasih uporaba več sile, kot to določa zakon, sprejemljivejša, in poročajo, da so njihove delovne obremenitve večje od policistov.

Ugotovitve kažejo na pomemben pokazatelj, da med merjenimi šestinsedemdesetimi trditvami obstajajo statistično pomembne razlike med policistkami in policisti samo pri desetih trditvah iz tabele 3. Z namenom, da

bi ugotovili povezave med odvisnimi in neodvisnimi spremenljivkami smo opravili posamične regresijske analize na ločenih vzorcih policistov in policistk ter primerjali rezultate.

4.2 Regresijske analize – samostojne analize za policistke in policiste

Za vsak vzorec posebej – policistke in policisti – smo opravili še regresijske analize, kjer smo ugotavljali vpliv neodvisnih spremenljivk, povezanih s samozaznano legitimnostjo, in demografskih spremenljivk na odvisne spremenljivke 'legitimnost policije – občani', 'samozaznana legitimnost', 'proorganizacijsko vedenje', 'odnosi s sodelavci' in 'postopkovna pravičnost predstojnikov'. V različnih analizah so se spremenljivke (faktorji) pojavljale enkrat kot odvisne, drugič kot neodvisne spremenljivke. VIF test kolinearnosti je pokazal vrednosti nižje od 2,0 za vse spremenljivke, kar kaže na nizko stopnjo kolinearnosti merjenih spremenljivk.

4.2.1 Legitimnost policije – občani

Zanimalo nas je, katere spremenljivke se statistično pomembno povezujejo s spremenljivko 'legitimnost policije – občani', ki meri zaznave mnenj občanov o policiji oziroma njihovem delu. Glede statistično pomembne povezanosti spremenljivk s spremenljivko 'legitimnosti policije – občani' ($R^2 = 0,39$) pri policistkah ugotavljamo, da se s to spremenljivko statistično pomembno povezujeta spremenljivki 'starost policistk' (0,05) in 'proorganizacijsko vedenje' (0,01).

Pri policistih se s spremenljivko 'legitimnost policije – občani' ($R^2 = 0,25$) statistično pomembno povezujejo spremenljivke 'odnosi s sodelavci' (0,01), 'samozaznava legitimnosti' (0,01) in 'proorganizacijsko vedenje' (0,05).

Rezultati primerjav kažejo, da se s pozitivno zaznavo mnenj o delu policije pri občanih v obeh skupinah (policistke in policisti) povezuje proorganizacijsko vedenje, kar kaže na pozitiven odnos do dela in službe v policiji. Starejše policistke bolj pozitivno doživljajo odnos občanov do policije, medtem ko pri policistih na njihovo pojmovanje odnosa občanov do njihovega dela vplivajo še odnosi s sodelavci in samozaznava legitimnosti.

4.2.2 Samozaznava legitimnosti

Regresijska analiza ($R^2 = 0,46$) kaže tudi, da se s spremenljivko 'samozaznana legitimnostjo policistk' statistično pomembno povezujeta spremenljivki 'proorganizacijsko vedenje' (0,01) in 'odnosi s sodelavci' (0,01). Rezultati regresijske analize za 'samozaznana legitimnost policistov' ($R^2 = 0,34$), kažejo statistično pomembno povezanost s faktorji 'odnosi s sodelavci' (0,01), 'proorganizacijsko vedenje' (0,001) in 'legitimnost policije – občani' (0,01).

Rezultati kažejo, da se pri policistkah in policistih glede samozaznave legitimnosti kažeta kot pomembna dejavnika proorganizacijsko vedenje in odnosi s sodelavci, kar pomeni, da lastno kompetentnost (avtoriteto) za opravljanje policijskega dela in moralna prepričanja o upravičenosti izvajanja policijskih pooblastil povezujejo z mnenji (odnosom) sodelavcev (kar se kaže v socialni

podpori in socialnem kapitalu ljudi, ki skupaj opravljajo policijsko delo). Policisti pa samozaznana legitimnost doživljajo tudi v skladu s pričakovanji in mnenji občanov o njihovem delu. Tu se pokaže, da na samozaznana legitimnost policistov vplivajo notranji organizacijski dejavniki in dejavniki zunaj organizacije (občani) (skladno z ugotovitvami Bradforda et al., 2014), medtem ko pri policistkah ugotavljamo vpliv predvsem dejavnikov znotraj organizacije, kot je to ugotovil Tankebe (v tisku).

4.2.3 Proorganizacijsko vedenje

Ugotovili smo, da se s spremenljivko 'proorganizacijsko vedenje' policistk ($R^2 = 0,49$) statistično pomembno povezujejo spremenljivke 'postopkovna pravičnost predstojnikov' (0,05), 'legitimnost policije – občani' (0,01) in 'samozaznana legitimnost' (0,01).

Regresijska analiza za odvisno spremenljivko 'proorganizacijsko vedenje' policistov ($R^2 = 0,47$) je pokazala statistično pomembne povezave s spremenljivkami 'samozaznana legitimnost' (0,001), 'legitimnost policije – občani' (0,001), 'postopkovna pravičnost predstojnikov' (0,001), 'leta službe' (0,05) in 'odnosi s sodelavci' (0,05).

Na proorganizacijsko vedenje pri obeh skupinah vplivajo samozaznana legitimnost, postopkovna pravičnost predstojnikov in legitimnost policije – občani, kar kaže, da na vedenje, naklonjeno organizaciji, vplivajo tako zunanji kot notranji organizacijski dejavniki, pri čemer pri policistih igrajo pomembno vlogo še leta službe in odnosi s sodelavci. Rezultati so skladni z ugotovitvami Tankebeja in Meška (2015), ki sta ugotovila, da samozaznana legitimnost policistov vpliva na motivacijo za delo. Poleg tega rezultati potrjujejo ugotovitve Bradforda et al. (2014) o tem, da ima vedenje predstojnikov in odzivanje javnosti na policijsko delo vpliv na predanost organizaciji, pri čemer je treba poudariti, da imajo, izhajajoč iz rezultatov naše študije, na proorganizacijsko vedenje pri policistih močnejši vpliv zaznavanje odziva občanov (legitimnost policije – občani) na delo policije, pravičnost predstojnikov in samozaznana legitimnost pri policistih kot pri policistkah.

4.2.4 Odnosi s sodelavci

Regresijska analiza odvisne spremenljivke 'odnosi s sodelavci' ($R^2 = 0,32$) za policistke se statistično povezuje s faktorji 'legitimnost policije – občani' (0,05), 'samozaznana legitimnost' (0,01) in 'postopkovna pravičnost predstojnikov' (0,05).

Regresijska analiza faktorja 'odnosi s sodelavci' ($R^2 = 0,24$) pri policistih se statistično pomembno povezuje s faktorji 'legitimnost policije – občani' (0,001), 'samozaznana legitimnost' (0,001), 'postopkovna pravičnost predstojnikov' (0,001), 'proorganizacijsko vedenje' (0,05) in s spremenljivko 'položaj na policijski postaji' (0,05).

Analizi glede povezav z odnosom s sodelavci kažeta, da so v obeh skupinah pomembni dejavniki samozaznana legitimnost, legitimnost policije – občani in postopkovna pravičnost predstojnikov, pri čemer se pri policistih z odnosom s sodelavci povezujejo še proorganizacijsko vedenje in položaj na policijski postaji.

4.2.5 Postopkovna pravičnost predstojnikov

Regresijski analizi za odvisno spremenljivko 'postopkovna pravičnost predstojnikov' (policistke $R^2 = 0,34$, policisti $R^2 = 0,33$) pokaže statistično pomembno povezanost s spremenljivkama 'odnosi s sodelavci' (0,01) in 'proorganizacijsko vedenje' (0,05), ki sta enaka za policiste in policistke.

Policistke in policisti enako doživljajo dejavnike, ki se povezujejo s pravičnostjo predstojnikov pri delu s policisti. Dobri odnosi s sodelavci in višja stopnja proorganizacijskega vedenja vplivajo tudi na bolj pozitivno dožemanje predstojnikov. Skupne rezultate regresijskih analiz predstavljamo v tabeli 4.

Tabela 4:
Prikaz
rezultatov
regresijskih
analiz

Odvisne/neodvisne spremenljivke	Legitimnost policije - občani	Samozaznana legitimnost	Proorganizacijsko vedenje	Odnosi s sodelavci	Postopkovna pravičnost predstojnikov	Starost	Leta službe	Položaj na PP
Legitimnost policije - občani								
Policistke ($R^2 = ,39$)	/		*			*		
Policisti ($R^2 = ,25$)	/	**	*	**				
Samozaznana legitimnost								
Policistke ($R^2 = ,46$)		/	**	**				
Policisti ($R^2 = ,34$)	**	/	***	**				
Proorganizacijsko vedenje								
Policistke ($R^2 = ,49$)	**	**	/		*			
Policisti ($R^2 = ,47$)	***		/	*	***		*	
Odnosi s sodelavci								
Policistke ($R^2 = ,32$)	*	**		/	*			
Policisti ($R^2 = ,24$)	***	***	***	/				*
Postopkovna pravičnost predstojnikov								
Policistke ($R^2 = ,34$)			*	**	/			
Policisti ($R^2 = ,33$)			*	**	/			

* $p = 0,05$, ** $p = 0,01$, *** $p = 0,001$

5 RAZPRAVA

Analiza podatkov za policistke in policiste skupaj je pokazala, da imajo najvišjo srednjo vrednost *odnosi s sodelavci* ($\bar{x} = 4,00$; S.O. = 0,68). Ta rezultat je tudi pričakovan, saj so policistke in policisti pri opravljanju varnostnih nalog odvisni drug od drugega in poleg znanja in veščin njihovi medsebojni odnosi pomembno vplivajo na kakovost opravljanja policijskega dela. Korelacije med spremenljivkami

kažejo, da imata najvišjo korelacijo z odnosi s sodelavci spremenljivki samozaznana legitimnost (+ 0,41) in postopkovna pravičnost predstojnikov (+ 0,38), kar kaže na pomembnost kompetenc (znanje, veščine in etika) za opravljanje policijskega dela, odnose s sodelavci (sodelovanje in podpora) in pravičnostjo predstojnikov (usmerjanje in podpora vodij).

Glede *samozaznane legitimnosti* ($\bar{x} = 3,71$; $S.O. = 0,65$) je ocena nekoliko nižja od odnosov s sodelavci. Korelacije med samozaznano legitimnostjo z drugimi spremenljivkami kažejo na najvišjo pozitivno korelacijo s proorganizacijskim vedenjem (+ 0,51) in odnosi s sodelavci (+ 0,41). Iz tega lahko sklepamo, da imata odnos do dela in izkušnje s sodelavci pri opravljanju policijskega dela pomembno vlogo pri oblikovanju lastne podobe o legitimnem opravljanju policijskega dela.

Nekoliko nižjo srednjo vrednost ima mnenje policistov o tem, kako jih kot legitimno avtoriteto na področju zagotavljanja varnosti ocenjujejo občani (*legitimnost policije – občani*; $\bar{x} = 3,15$; $S.O. = 0,65$). Najvišjo korelacijo s to spremenljivko imata proorganizacijsko vedenje (+ 0,36) in samozaznava legitimnosti (+ 0,36). Policistke in policisti, ki so bolj predani organizaciji in menijo, da svoje delo opravljajo legitimno, imajo tudi bolj pozitivno prepričanje o tem, kako njihovo delo ocenjuje javnost oziroma občani v skupnostih, kjer opravljajo policijsko delo.

Ocena postopkovne pravičnosti predstojnikov ima nekoliko nižjo povprečno vrednost kot predhodne spremenljivke ($\bar{x} = 3,08$; $S.O. = 0,74$). S to spremenljivko najvišje korelira proorganizacijsko vedenje (+ 0,52). Iz tega je možno sklepati, da so policistke in policisti z višjo stopnjo izobrazbe, ki so motivirani za delo in nudenje pomoči sodelavcem tudi bolj prizanesljivi do nekoliko bolj avtoritarnih oblik vodenja predstojnikov.

Faktor proorganizacijsko vedenje ($\bar{x} = 2,89$; $S.O. = 0,96$) so policistke in policisti ocenjevali na štiristopenjski lestvici glede na intenziteto pripravljenosti opraviti dodatno delo, ki presega običajno delovno obvezo. Rezultati kažejo, da je 159 policistk in policistov (30 %) pripravljenih delati nad pričakovanji, da jih je 226 neodločenih (43 %) in 142 (27 %) jih ni pripravljenih niti pomagati sodelavcem niti predstojnikom preko pričakovanj v okviru delovne obveze. Kot je že bilo omenjeno, statistično pomembnih razlik med policistkami in policisti z uporabo t-testa nismo ugotovili, vendar srednje vrednosti kažejo, da ima proorganizacijsko vedenje nekoliko nižjo srednjo vrednost pri policistkah ($\bar{x} = 2,88$; $S.O. = 0,95$) kot pri policistih ($\bar{x} = 2,90$; $S.O. = 0,98$).

Ugotovitve kažejo tudi, da med stališči policistk in policistov glede merjenih spremenljivk (faktorjev) z uporabo t-testa nismo ugotovili statistično pomembnih razlik, so pa statistično pomembne razlike pri posameznih trditvah iz vprašalnika, ki kažejo, da policisti 1) bolj pozitivno ocenjujejo avtoriteto policije od policistk, 2) da policisti izražajo višjo stopnjo zaupanja s sodelavci, 3) da policisti kljub nizki plači bolje ocenjujejo pokrivanje stroškov v zvezi z delom kot policistke in 4) da policisti bolj pozitivno ocenjujejo pravičnost odločitev policistov v postopkih. Ugotovili smo tudi, da policisti bolj negativno (kritično) zaznavajo skorumpiranost policistov, da policisti izražajo višjo stopnjo pripadnosti organizaciji, bolj zagovarjajo pošteno obravnavo osumljencev in izražajo višjo stopnjo pripravljenosti pomagati nadrejenemu kot policistke.

Policistke boljše ocenjujejo odnos nadrejenih do njih (predvsem obrazložitve delovnih nalog), bolj pozitivno ocenjujejo trditev, da policisti pošteno opravljajo svoje delo in poročajo, da so njihove obremenitve večje od drugih sodelavcev. Ocena delovna obremenjenost policistov in policistk se pozitivno povezuje z velikostjo policijske postaje (večje postaje – večja obremenitev). Starejši policisti in policistke ocenjujejo višjo stopnjo pravičnosti policistov v policijskih postopkih. Profesionalno obravnavanje osumljencev kaznivih dejanj se pomembno povezuje z višjim položajem na policijski postaji, z daljšim delovnim stažem in višjo stopnjo izobrazbe. Pripravljenost pomagati nadrejenemu, ne da bi ta zaprosil za pomoč, je povezana s starostjo (starejši policisti in policistke) in delovnim področjem (člani vodstva in vodje policijskih okolišev).

Nekateri rezultati naše študije potrjujejo ugotovitve drugih študij (Bradford et al., 2014; Lobnikar, 2006; Tankebe in Meško, 2015) o pomenu legitimnosti policijske dejavnosti, vlogi sodelovanja s sodelavci pri policijskem delu (solidarnost, podpora pa tudi policijska subkultura). Treba bo tudi razmisliti o usposabljanju na področju policijskega dela v skupnosti in ideji o policijskem delu v službi državljanov, predvsem za policistke, saj za razliko od policistov na njihovo pojmovanje lastne legitimnosti (kompetentnost, veščine in moralna drža) nismo ugotovili vpliva odnosa občanov glede njihovega dela, kar je pomembna komponenta dualnosti legitimnosti. Za policistke je bolj kot za policiste značilno upoštevanje organizacijskih dejavnikov (proorganizacijskega vedenja in odnosov s sodelavci), kar kaže na večjo tendenco služenju organizaciji in manj upoštevanja dejavnikov v skupnosti. To lahko pomeni tudi, da policistke zaradi tega, ker pripadajo manjšini v policiji, bolj izražajo stališča, zaradi katerih menijo, da jih bodo policisti in predstojniki bolje sprejeli. Poleg tega pa tudi kompenzirajo telesno šibkost z mnenji, da je upravičeno uporabiti prekomerno silo, kar je lahko samo odraz stališč, ni pa nujno, da se bodo tako odzivale v dejanski situaciji. Policistke, ki so sodelovale v raziskavi, so povprečno mlajše od policistov, kar ima tudi vpliv na rezultate analiz.

Pagon in Lobnikar (1993) sta ugotovila, da je vpliv, ki ga imajo policistke na uspešnost policijske organizacije, manj odvisen od njih samih in bolj od tega, koliko je konkretna policijska organizacija pripravljena storiti, da bi potencialno pozitivni vpliv policistk lahko prišel do izraza. Poudariti je treba, da so ženske, če so dojete kot enovita skupina, sprejete v organizacijsko okolje šele s ponotranjenjem vzorcev mišljenja in načinov vedenja dominantne skupine v organizaciji. Tako moški kot ženske pa morajo privzeti ravnanje, ki ustreza uveljavljanju načinom vodenja, motivaciji za delo in je naravnano k doseganju cilja (Lobnikar, 1996). To se je v času ekonomske krize v Sloveniji in varčevalnih ukrepov negativno odražalo v celotni policijski organizaciji. O tem priča tudi rezultat glede nezadovoljstva z nagrajevanjem dela in postopkovno pravičnostjo nadrejenih, kjer se kaže, da je vodenje policije ob zmanjšanih sredstvih in omejenih možnostih za nagrajevanje za dobro opravljanje dela omejeno. Poleg tega pa policija nima ustreznih učinkovitih mehanizmov za ukrepanje zoper policiste, ki slabše opravljajo svoje delo.

Rezultati našega prispevka služijo za izhodišče pri načrtovanju poglobljene študije o kompleksnih povezavah med različnimi dejavniki legitimnosti, dualnosti legitimnosti (zaznav legitimnosti pri prebivalcih in samozaznave

legitimnosti) in organizacijskih ter individualnih dejavnikih poklicne skupine, ki opravlja pomembno varnostno funkcijo v družbi. Pričujoči prispevek predstavlja tudi izhodišče za poglobljeno preučevanje zaznav individualnih, skupnostnih in organizacijskih dejavnikov pri policistkah in policistih. Zanimivo je, da so rezultati naše študije za policiste bolj (manj za policistke) v skladu z ugotovitvami dosedanjih študij, ki so bile opravljene predvsem na policistih (moških), zato pa bo v prihodnje treba posvetiti več pozornosti preučevanju policistk in njihovih stališč, povezanih z opravljanjem policijskega dela.

UPORABLJENI VIRI

- Barbalet, J. (2001). *Emotions, social theory and social structure: A macrosociological approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Barker, R. (2001). *Legitimizing identities: The self-presentation of rulers and subjects*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bottoms, A. E. in Tankebe, J. (2012). Beyond procedural justice: A dialogic approach to legitimacy in criminal justice. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 102(1), 119–170.
- Bradford, B., Quinton, P., Myhill, A. in Porter, G. (2014). Why do 'the law' comply? Procedural justice, group identification and officer motivation in police organizations. *European Journal of Criminology* 11(1), 110–131.
- Coleman, J. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94, S95–S120.
- Hagan, J. in McCarthy, B. (1997). *Mean streets: Youth crime and homelessness*. New York: Cambridge University Press.
- Jackson, J. in Bradford, B. (2010). *Police legitimacy: A conceptual review*. Social Science Research Network. Pridobljeno na http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1684507
- Lobnikar, B. (1996). Vključevanje žensk v organizacije z moško organizacijsko kulturo: problem vključitve uniformiranih policistk. *Zbornik strokovno znanstvenih razprav*, 11(10), 234–249.
- Lobnikar, B. (2006). Soodvisnost viktimiziranosti in nasilja na delovnem mestu: primer policijske organizacije. V M. Dodič Fikfak (ur.), *Nasilje na delovnem mestu* (str. 103–134). Ljubljana: Klinični center, Klinični inštitut za medicino dela, prometa in športa.
- McCarthy, B., Hagan, J. in Martin, M. J. (2002). In and out of harm's way: Violent victimization and the social capital of fictive street families. *Criminology*, 40(4), 831–866.
- Meško, G. (1993a). Nekateri vidiki obravnave specifičnega vedenja policistov. *Zbornik strokovno znanstvenih razprav*, 5, 115–122.
- Meško, G. (1993b). Pojmovanje samega sebe in samovrednotenje pri kadetih srednje policijske šole. *Revija Policija*, 13(3), 305–317.
- Meško, G. (1994). Policijska subkultura. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 45(2), 143–149.
- Meško, G. (1997). *Strukturalna analiza stališč med policisti in nepolicisti* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Meško, G. (2000). Storilci kaznivih dejanj, storilci prekrškov in žrtve kriminalitete v očeh slovenskih policistov. *Varstvoslovje*, 2(3), 264–273.

- Meško, G. (2005). Oblike vedenjskega prilagajanja policistov na specifične zahteve in obremenitve pri opravljanju policijskega dela. V M. Seliškar Toš (ur.), *Odgovornost države, lokalnih skupnosti in drugih nosilcev javnih pooblastil za ravnanje svojih organov in uslužbencev: zbornik Inštituta za primerjalno pravo pri Pravni fakulteti* (str.105–143). Ljubljana: Inštitut za primerjalno pravo pri Pravni fakulteti.
- Meško, G. in Areh, I. (2004). Nekaj pogledov na osebnost policistov. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 55(4), 363–369.
- Meško, G., Tankebe, J., Čuvan B. in Šifrer, J. (2014). Samozaznava legitimnosti policistov in pravosodnih policistov v Sloveniji: perspektive postopkovne pravičnosti nadrejenih, odnosov s sodelavci in zaznane legitimnosti policije v javnosti. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 65(3), 221–231.
- Mežič, A. in Lobnikar, B. (2013). Stališča prebivalcev Slovenije do zaposlovanja žensk v policiji nekoč in danes. V T. Pavšič Mrevlje (ur.), *Zbornik prispevkov: 14. slovenski dnevi varstvoslovja*. Ljubljana: Fakulteta varnostne vede.
- Muir, W. K. (1977). *Police: Streetcorner politicians*. Chicago: University of Chicago Press.
- Natarajan, M. (2008). *Women police in a changing society: Back door to equality*. Aldershot: Ashgate.
- Pagon, M. in Lobnikar, B. (1993). Ženske v policiji (nekaj tujih izkušenj). V A. Dvoršek (ur.), *Policija na prehodu v 21. stoletje: zbornik posvetovanja* (str. 72–87). Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve.
- Pagon, M. in Lobnikar, B. (1996). Reasons for joining and beliefs about police among Slovenian female police rookies. V M. Pagon (ur.), *Policing in Central and Eastern Europe: Comparing firsthand knowledge with experience from the West* (str. 641–651). Ljubljana: College of Police and Security Studies.
- Policija. (2013). V slovenski policiji policistke sistemsko zaposlujemo že 40 let. Pri-
dobljeno na [http://www.policija.si/index.php/component/content/
article/35-sporocila-za-javnost/66293-v-slovenski-policiji-policistke-sistem-
sko-zaposlujemo-40-let](http://www.policija.si/index.php/component/content/article/35-sporocila-za-javnost/66293-v-slovenski-policiji-policistke-sistemsko-zaposlujemo-40-let)
- Ponsaers, P. (2015). Is legitimacy police property? V G. Meško in J. Tankebe (ur.), *Trust and legitimacy in criminal justice: European perspectives* (str. 93–110). Cham: Springer.
- Reisig, M. D., Tankebe, J. in Meško, G. (2012). Procedural justice, police legitimacy, and public cooperation with the police among young Slovene adults. *Varstvoslovje*, 14(2), 147–164.
- Tankebe, J. (2013). Police self-legitimacy. V G. Bruinsma in D. Weisburd (ur.), *Encyclopaedia of criminology and criminal justice* (str. 3735–3742). New York: Springer.
- Tankebe, J. (v tisku). Rightful authority: Exploring the structure of police self-legitimacy. V A. Liebling, J. Shapland in J. Tankebe (ur.), *Crime, justice and social order: Essays in honour of A. E. Bottoms*. Oxford: Oxford University Press.
- Tankebe, J. in Meško, G. (2015). Police self-legitimacy, use of force and pro-organizational behavior in Slovenia. V G. Meško in J. Tankebe (ur.), *Trust and legitimacy in criminal justice: European perspectives* (str. 261–277). New York: Springer.

Tyler, T. (1990). *Why people obey the law*. Yale: Yale University Press.

Tyler, T. (2011). Trust and legitimacy: Policing in the USA and Europe. *European Journal of Criminology*, 8(4), 254–266.

Tyler, T., Callahan, P. in Frost, J. (2007). Armed, and dangerous (?): Motivating rule adherence among agents of social control. *Law & Society Review*, 41(2), 457–49.

O avtorjih:

Barbara Čuvan, magistrica varstvoslovja, doktorska študentka na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. E-mail: barbara.cuvan@gmail.com

Dr. Gorazd Meško, redni profesor za kriminologijo na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru in predstojnik Inštituta za varstvoslovje. E-mail: gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si

Uporaba programa ArcGIS pri analizi kaznivih dejanj tatvin motornih vozil v obdobju 2008–2012 v Ljubljani

Eva Meglič, Katja Eman

Namen:

Tatvine motornih vozil so vsakodnevni problem, še posebej v večjih mestih. Z analizo tatvin smo želeli predstaviti uporabno vrednost kartiranja za analitike tako na področju iskanja vzorcev in določanja lokacij kot tudi napovedovanja dogodkov. Prav tako smo želeli predstaviti uporabnost programa ArcGIS za analizo kaznivih dejanj.

Metodologija:

Analizo problematike kaznivih dejanj tatvin motornih vozil smo naredili s kartiranjem, pri čemer smo si pomagali s programom ArcGIS. To nam je omogočilo vizualizacijo podatkov iz policijske baze o geolokacijah kaznivih dejanj v Republiki Sloveniji. Pri analiziranju smo se omejili na območje Mestne občine Ljubljana v obdobju 2008–2012.

Ugotovitve:

Ugotovili smo, da se povečan problem tatvin motornih vozil dogaja predvsem na območjih, ki so od samega centra mesta Ljubljane nekoliko oddaljeni, vendar še vedno znotraj mestne obvoznice. Problem predstavljajo predvsem nezavarovana parkirišča, v bližini bivalnih objektov in predvsem v nočnem času.

Omejitve raziskave:

Glavno omejitev predstavlja vprašljiva doslednost pri beleženju podrobnosti obravnavanih kaznivih dejanj. Pri podatkih, ki so nam bili na voljo, smo imeli ure, ki naj bi predstavljale čas storitve kaznivih dejanj, vendar smo ugotovili, da gre pravzaprav za čas naznanitve policiji. Policisti sicer beležijo tudi čas, kdaj je bilo ukradeno motorno vozilo nazadnje videno, vendar tega podatka nismo imeli na voljo. Zanimivo bi si bilo namreč pogledati časovno razliko med zadnjič videnim motornim vozilom in naznanitvijo tatvine vozila policiji.

Praktična uporabnost:

Praktično uporabnost predstavljajo predvsem predlogi za zmanjševanje tatvin motornih vozil, ki smo jih podali glede na rezultate opravljenih analiz.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Menimo, da uporaba programa ArcGIS v študijske namene še ni tako razvita, kot bi morda lahko bila, zato smo želeli predstaviti uporabnost pri vizualizaciji in obdelavi podatkov, ki so nam na voljo.

UDK: 343.9+528.94(479.4)

Ključne besede: geografski informacijski sistemi, kartiranje kriminalitete, tatvine motornih vozil, Ljubljana

Using ArcGIS program in analysing criminal offences of motor vehicle thefts in Ljubljana between 2008–2012

Purpose:

Motor vehicle thefts are a daily problem, especially in larger cities. Analysing the thefts, our aim was to present an applied value of mapping for analysts in the fields of searching the patterns and determining locations as well as foreseeing the events. Moreover, we intended to present applicability of ArcGIS programme in analysing criminal offences.

Design/Methods/Approach:

We analysed the issue of motor vehicle thefts by crime mapping, using ArcGIS program. This enabled the visualization of data from the police database on geolocation of crimes in the Republic of Slovenia. In the analysis we limited ourselves to the area of the Municipality of Ljubljana and the period 2008–2012.

Findings:

We established that the increased problem of motor vehicle thefts occurs especially in areas that are somewhat distant from the city centre of Ljubljana but still within the city bypass. Unprotected parking lots near residential buildings are the most problematic, especially during the night time.

Research Limitations:

The main restriction is a questionable consistency in recording details of offenses under consideration. The available data contained time that supposed to represent the time when a motor vehicle was stolen, but we found out that this is actually a time, when crime was reported to the police. The police record the data on the time, when a stolen motor vehicle was last seen as well, but this information was not available to us. It would be interesting to see the time span between the time when the vehicle was last seen and the time when the theft was reported to the police.

Practical Implications:

The practical applicability is represented mainly by the proposals for reducing motor vehicle thefts that we made according to the results of the analyses.

Originality/Value:

We believe that the use of ArcGIS program for research is not as developed as it might be, so we wanted to present the applicability in the visualization and processing of the available data.

UDC: 343.9+528.94(479.4)

Keywords: geographic information systems, crime mapping, theft of motor vehicles, Ljubljana

1 UVOD

V današnjih časih je skoraj vsaka družina lastnik vsaj enega motornega vozila ali več, saj je bilo leta 2013 v Republiki Sloveniji registriranih kar 516 osebnih avtomobilov na 1.000 prebivalcev (Statistični urad RS, 2015). To zahteva predvsem hiter tempo življenja sodobne družbe. Marsikdo si življenje brez svojega lastnega prevoznega sredstva že težko predstavlja. Zaradi velike potrebe motornih vozil v vsakdanjem življenju nas je zanimalo, koliko je bilo le teh odtujenih na določenem območju in v določenem obdobju. S pomočjo programskega orodja ArcGIS smo opravili različne analize policijske baze podatkov o kaznivih dejanjih tatvin motornih vozil. Opravljene analize so nam pomagale identificirati posamezne trende in vzorce tatvin. Za analizirano območje smo izbrali Mestno občino Ljubljana in obdobje petih let (2008–2012).

Ljubljano smo izbrali zato, ker je največje in glavno mesto v Sloveniji in je tudi pretok motornih vozil ter ljudi temu primerno velik. Nekateri se v Ljubljano vozijo zgolj v službo, medtem ko drugi v tem mestu živijo. Ravno zaradi velikega pretoka je tudi za tatove motornih vozil veliko možnosti in izbire. Nihče si ne želi, da bi bilo njihovo motorno vozilo odtujeno. Marsikdo pa posveča premalo pozornosti, kje in kako se vozilo pusti. Ljubljana je prav tako mesto, ki ima osrednjo lego v državi, kar tatovom omogoča hiter pobeg čez državno mejo, če avtomobil ni namenjen za rezervne dele in konča v avtomobilski delavnici ali garaži. Znotraj območja Evropske unije so meje z Avstrijo, Italijo in Madžarsko brez mejnega nadzora, samo na meji s Hrvaško se izvaja schengenski nadzor. Od Ljubljane do državne meje potrebujejo tatovi avtomobilov eno uro (Avstrija, Hrvaška in Italija) ali uro in pol (Madžarska). Po policijskih podatkih je bilo na področju Ljubljane v letih od 2008 do 2012 skupno odtujenih 1666 motornih vozil (Policija, n. d.).

Namen prispevka je predstaviti uporabnost kartiranja z uporabo programa ArcGIS pri analizi tatvin motornih vozil, kjer sta nas zanimala tako čas, v katerem se zgodi največ tatvin motornih vozil, kot tudi lokacije žarišč, kjer se tatvine motornih vozil v obravnavanih letih najpogosteje dogajajo. Nadalje smo želeli ugotoviti, kaj prispeva k temu, da se največ tatvin dogaja ravno na identificiranih lokacijah, kjer je tatovom omogočen najlažji in najhitrejši pobeg, kot so bližina uvozov na obvoznico in avtocesto.

Prispevek na začetku predstavi pregled rezultatov preteklih študij o tatvinah motornih vozil, ki so v analizi zajele tudi kartiranje pojavov, zatem pa predstavi potek in rezultate analize študije tatvin motornih vozil v Mestni občini Ljubljana v letih 2008–2012. Na podlagi rezultatov smo oblikovali tudi možne ukrepe, ki bi lahko na večjih žariščih vsaj zmanjšali število tatvin motornih vozil, in jih predstavili v zaključni razpravi.

2 PRETEKLE RAZISKAVE TATVIN VOZIL

Pregled preteklih študij je razkril bolj malo opravljenih analiz tatvin motornih vozil v Sloveniji in v drugih državah oziroma mestih, ki bi uporabljale tudi kartiranje izbranih dogodkov.

Santiago (1998) je na primeru analize tatvin vozil v Newarku zelo dobro prikazal pozitivne prakse kartiranja in analiziranja kriminalitete. Mesto Newark je bilo nekoč izredno zaskrbljujoče zaradi številnih tatvin motornih vozil. Problema so se lotili s pomočjo kartiranja in analiziranja kriminalitete, na podlagi česar so pričeli z uvajanjem določenih strategij in s čimer so število tatvin posledično tudi opazno zmanjšali. Sprva so se ukvarjali predvsem z analizo preprostejših in predvsem statističnih podatkov, v nadaljevanju pa so analizirali tudi poti med lokacijami, kjer so bila motorna vozila odtujena in kjer so bila kasneje najdena. Na ta način so prišli do ožjega kroga osumljencev in med drugim so tudi s tem zmanjšali število tatvin. Analizirali so tudi časovne podatke (tako dneve v tednu kot tudi ure v dnevu), ko je prihajalo do porasta števila tatvin, in ugotovili, kdaj morajo biti bolj pozorni na storilce tovrstnih kaznivih dejanj (Santiago, 1998).

Weisel, Smith, Garson, Pavlichev in Wartell (2006) so leta 2003 izvedli obsežno študijo o tatvinah motornih vozil v ruralnem okolju, natančneje štirih okrožjih zahodnega dela Severne Karoline. Študija je zanimiva predvsem zato, ker obravnava tatvine motornih vozil izven večjih mest. Na teh območjih je namreč veliko težje oziroma skoraj nemogoče zaznati vzorce ali odkriti žarišča. Avtorji so ugotovili, da so tatvine motornih vozil razširjene na večje območje, da je nevarnost višja na območjih z industrijsko proizvodnjo ali industrijsko rabo zemljišča in da je bilo odtujenih nenavadno visoko število avtomobilov in tovornih vozil (Weisel et al., 2006).

V slovenskem prostoru je Svetek (2001) avtor podrobne analize na temo tatvin motornih vozil, ki vsebuje tudi analizo kriminalnih vzorcev tatvin vozil glede na kraj, čas in način. Ugotovil je, da sta bili v obdobju 11 mesecev v povprečju na dan odtujeni dve vozili. Največ motornih vozil je bilo ukradenih v večjih mestih, predvsem na območjih parkirišč ob večjih blokovskih naseljih. Za najbolj nevaren čas so se izkazali dnevi med tednom, in sicer zvečer oziroma ponoči (Svetek, 2001).

Meško s sodelavci (2003) je v raziskovalnem poročilu z naslovom »Analiza porazdelitve nekaterih odklonskih pojavov v Ljubljani« zajel tudi analizo značilnosti in vpliva okolja na kriminaliteto ter uporabil GIS orodje za prikaz prostorske porazdelitve preučevanih varnostnih pojavov. Za tatvine motornih vozil je bilo ugotovljeno, da se dogajajo predvsem na večjih območjih spalnih naselij, na nezavarovanih parkiriščih v bližini stanovanjskih zgradb in v bližini magistralnih cest ter obvoznice. Ugotovili so, da se največ tatvin zgodi ravno med tednom in ne toliko ob sobotah in nedeljah (Meško et al., 2003).

Na podlagi pregleda opravljenih študij domnevamo, da se tatvine vozil v Ljubljani zgodijo na lokacijah, ki so v bližini obvoznice oziroma z lahkim in hitrim dostopom do obvoznice (Eman, Györköš, Lukman in Meško, 2013; Meško et al., 2003), in da do večjega števila tatvin motornih vozil prihaja na nezavarovanih in slabo osvetljenih parkiriščih (Clarke in Eck, 2008), zato smo oblikovali naslednji hipotezi:

- Tatvine motornih vozil se dogajajo predvsem v bližini mestne obvoznice in ne toliko v centru mesta Ljubljane.
- Tatvine motornih vozil se dogajajo na nezavarovanih in slabo osvetljenih parkiriščih v Ljubljani.

3 METODE

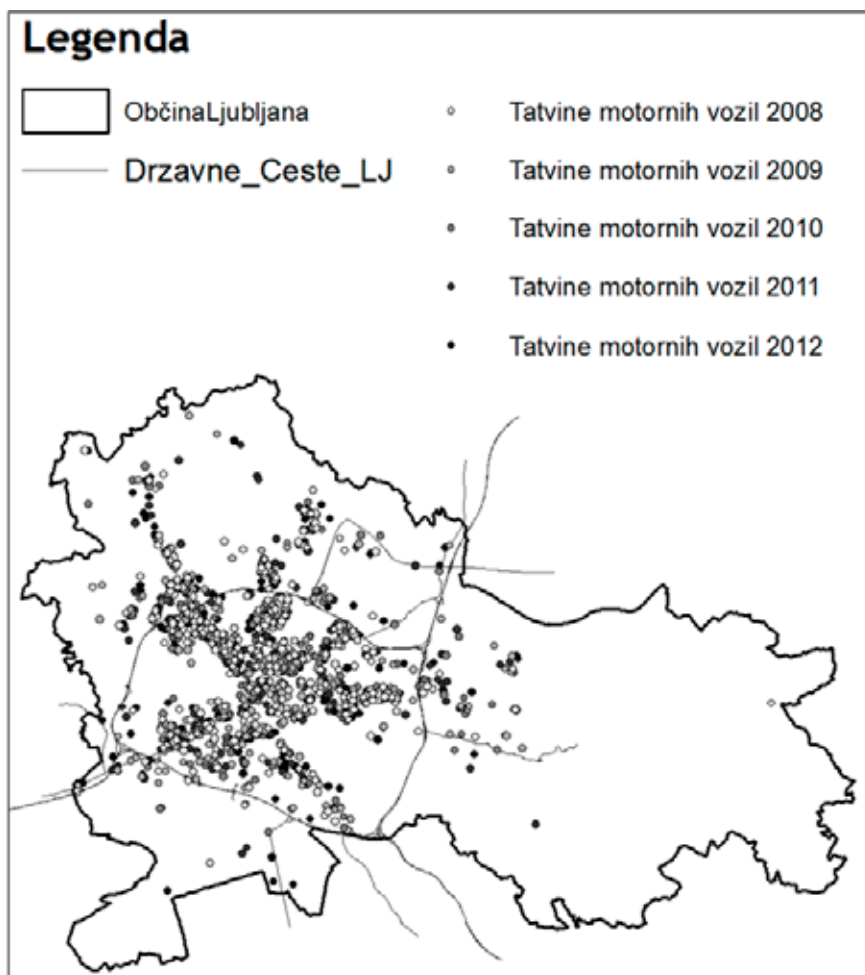
Raziskavo smo opravili s pomočjo programskega orodja ArcGIS,¹ ki nam poleg baze podatkov za analize služi tudi za vizualizacijo podatkov in spreminjanju le teh v nam želene informacije. Za analiziranje smo izbrali podatke o kaznivih dejanjih tatvin motornih vozil v Ljubljani. Podatke smo črpali iz policijske baze podatkov o geolokacijah kaznivih dejanj. Pri analiziranju smo se omejili na obdobje petih let, in sicer smo analizirali podatke, ki jih je policija pridobila za leta od 2008 do 2012. Prav tako smo se omejili lokacijsko, saj smo za analizirana kazniva dejanja tatvin motornih vozil izbrali zgolj tiste, ki so se zgodili v Mestni občini Ljubljana. Ljubljano smo izbrali, ker je glavno in tudi največje mesto Republike Slovenije, zato smo predpostavljali, da bomo imeli tudi največji obseg števila kaznivih dejanj. Obenem smo želeli s pomočjo raziskave prikazati prednosti vizualizacije, določanja lokacij in statističnega pregleda programa ArcGIS pri analizi kriminalitete. Na koncu smo poskušali identificirati še dejavnike, ki bi lahko vplivali na večje število tatvin vozil na določenem območju.

4 REZULTATI

4.1 Prostorske analize

Najprej smo se lotili nekaterih osnovnih prostorskih analiz, ki jih bomo predstavili v nadaljevanju. Za začetek smo morali ugotoviti, če za analizirano območje v izbranem obdobju obstajajo gostitve kaznivih dejanj tatvin motornih vozil, kar nam prikazuje slika 1 spodaj. Ugotovili smo, da se večina kaznivih dejanj zgodi znotraj mestne obvoznice. Izven samega centra mesta Ljubljane in v okolici pa je število tatvin motornih vozil vse manjše.

¹ *Geografski informacijski sistemi (angl. Geographic Information Systems, v nadaljevanju GIS) so orodje, ki omogoča razvrščanje izbranih dogodkov v prostoru in tudi času. Klinkonova in Meško (2005: 133) ga opredeljujeta kot orodje, ki omogoča zbiranje, shranjevanje, poizvedovanje, preoblikovanje in prikazovanje prostorskih in časovnih podatkov izbranih (kriminalnih) dogodkov. Režek (1993) in Korte (1994) sta GIS opisala kot računalniško podprte prostorsko-informacijske sisteme za zajemanje, shranjevanje, iskanje, analiziranje, prikazovanje in distribucijo prostorskih podatkov in informacij. Še bolj natančen je Režek (1993), ko GIS opiše kot organiziran sistem, ki je namenjen za učinkovito zajemanje, shranjevanje, vzdrževanje, uporabo, analizo ter prikaz vseh podatkov, ki se vežejo na prostor. GIS predstavlja odločitveno podprt sistem, ki vključuje integracijo prostorske informacije v najboljšem možnem okolju za reševanje tovrstnih problemov. Krevs (2004) GIS opredeli kot sistem, ki vključuje prostorsko opredeljene podatke, ki jih je mogoče analizirati in spremeniti v nove informacije. Po mnenju avtorja je to tudi bistveni namen GIS – tvorba novih informacij. Opravka imamo z močno zbirko tehnoloških orodij, ki obsega zajemanje, shranjevanje, iskanje, obdelavo, analizo, prikaz in razširjanje prostorskih podatkov*

Slika 1:
Prikaz kaznivih dejanj tatvin motornih vozil za občino Ljubljana od leta 2008 do 2012
(Vir: Generalna policijska uprava, Operativno komunikacijski center [GPU, OKC], 2013)

Na karti prikazana kazniva dejanja tatvin motornih vozil smo razvrstili po letih in policijskih postajah v Mestni občini Ljubljana ter ugotovili, da se je v analiziranem obdobju največ tatvin motornih vozil zgodilo na območjih PP Moste in PP Šiška. Iz tabele 1 je tudi razvidno, da število kaznivih dejanj tatvin motornih vozil iz leta v leto narašča. Analiza števila kaznivih dejanj med identificiranimi žarišči pa ni pokazala statističnih razlik.

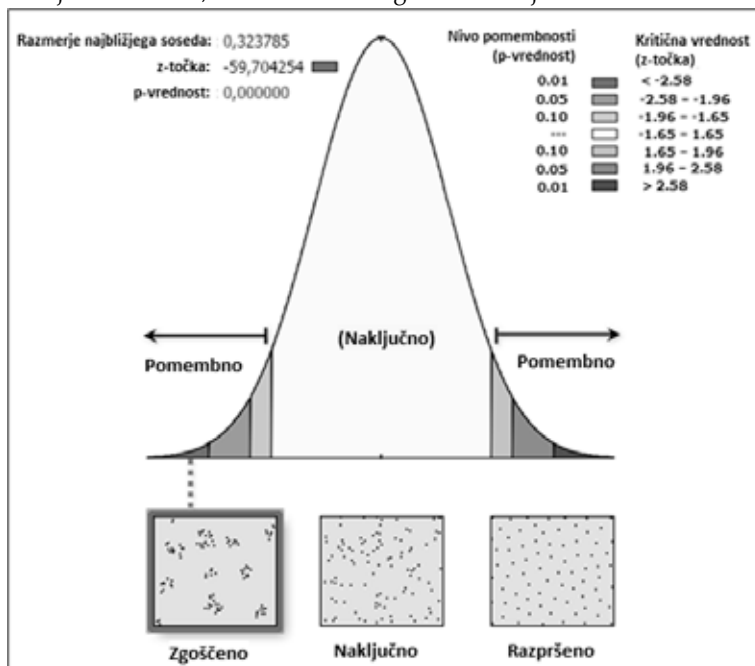
	2008	2009	2010	2011	2012	Skupaj
PP Bežigrad	87	103	91	89	88	458
PP Center	34	42	34	28	37	175
PP Moste	100	110	112	109	149	580
PP Šiška	87	111	95	117	137	547
PP Vič	61	94	75	66	74	370
Skupaj	369	460	407	409	485	2130

Tabela 1: Število obravnavanih kaznivih dejanj tatvin po posameznih letih in policijskih postajah
(Vir: GPU, OKC, 2013)

4.1.1 Gostitve in žarišča kaznivih dejanj

Potem, ko smo pogledali, ali na območju Ljubljane za obravnavano obdobje obstajajo gostitve kaznivih dejanj tatvin motornih vozil, je sledila analiza, ali so te gostitve tatvin motornih vozil naključne ali razpršene. Slednje smo storili s pomočjo programske funkcije »Average nearest neighbourhood«.² Rezultate nam prikazuje slika 2. Ugotovimo lahko, da gostitve kaznivih dejanj tatvin motornih vozil na območju Ljubljane obstajajo. To nam pove rezultat izračunanega razmerja najbližjega sosedu, katerega vrednost je manjša od 1. Izračunana vrednost z-točke je -59,704254 in p-vrednosti 0. To nam pove, da za gostitve kaznivih dejanj obstaja razlog, ki je lahko v okolju, populaciji, izobrazbi ljudi ali kombinaciji vsega ter da je zelo majhna možnost, da bi bilo vzorci gostitev naključni.

Slika 2:
Rezultati
analize gostitev
za občino
Ljubljana v
letih 2008–2012

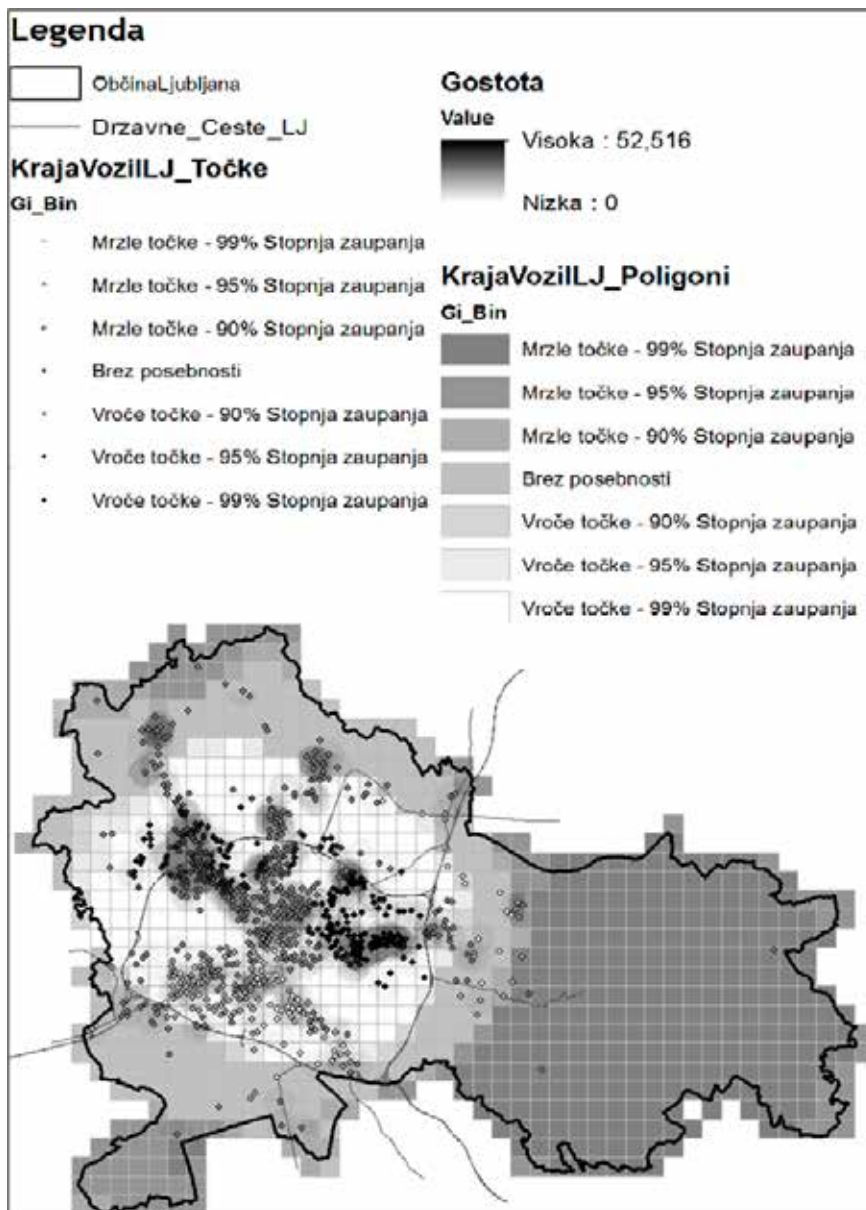

Sledila je še analiza lokacij pojavljanja gostitev tatvin motornih vozil v Ljubljani. Uporabili smo funkcijo »Optimized Hot Spot Analysis«.³ Žarišča prikazujejo

- Omenjeno orodje meri razdaljo med dvema najbližjima si točkama in izračuna povprečje vseh razdalj sosednjih si točk. V primeru, ko je povprečna razdalja manjša od povprečne razdalje, izračunane za hipotetično naključno porazdelitev, potem velja analizirana porazdelitev za strnjeno. Omenjeno orodje izračuna tudi z-točko (angl. z-score), ki nam pove standardni odklon in p-vrednost (angl. p-value), ki pomeni verjetnost (Esri, 2013).
- To orodje nam omogoča označevanje statistično pomembnih prostorskih skupin z visokimi (vroče točke) ali nizkimi vrednostmi (mrzle točke). Poda nam optimalne rezultate analize žarišč in jih prikaže na zemljevidu. Pri prikazu žarišč v obliki točk, orodje sešteje in združi dogodke, ki so si blizu. Vsaka točka nato prikazuje seštevek bližnjih si dogodkov. Točkovni prikaz žarišč je primeren predvsem takrat, ko veliko točk sovпада ali skoraj sovпада. Pri analizi žarišč v obliki točk nam je pri prej omenjenem orodju na voljo tudi izbira funkcije »Density« oziroma gostota, ki obarva območja z večjim številom dogodkov temneje oziroma območja z manjšim številom svetleje. Žarišča pa lahko prikažemo tudi s poligoni. Pri tem je potrebna uporaba rastra, saj orodje prešteje število dogodkov v posamezni celici in nam kot rezultat vrne celice z visokimi ali nizkimi vrednostmi, torej obarvana z rdečo za prikaz visokih vrednosti in obarvana z modro za prikaz nizkih vrednosti (Esri, 2013).

geografske koncentracije kriminalitete. Običajno se pri prikazovanju uporabljajo tri osnovne oblike, in sicer: nevarne pike (ponazarjajo koncentracijo kriminalitete v bližini določenih zgradb), nevarne črte (ponazarjajo ulice s povečano koncentracijo kriminalitete) in nevarna območja (pri čemer je kriminaliteta koncentrirana v soseskah) (Clarke in Eck, 2008). Žarišča kriminalitete smo na zemljevidu prikazali v obliki točk in poligonov oziroma območij, kot prikazuje slika 3. Opazimo lahko, da je pri prikazu žarišč s poligoni 'vroče' obarvano predvsem območje znotraj mestne obvoznice. Bližnja okolica je obarvana s srednjo vrednostjo in širša okolica s 'hladno', kar pomeni veliko nižje število kaznivih dejanj tatvin glede na povprečje in območje znotraj obvoznice. Točkovni prikaz žarišč nam omogoča še nekoliko natančnejšo opredelitev, kje do kaznivih dejanj tatvin motornih vozil pravzaprav prihaja. Točke, ki so prikazane, se nahajajo predvsem znotraj mestne obvoznice, saj se je tam zgodila tudi večina kaznivih dejanj, kar smo lahko videli tudi pri prikazu žarišč s poligoni. Pomembna žarišča vročih točk se pojavljajo na vzhodnem in severozahodnem delu mesta Ljubljane znotraj mestne obvoznice, torej na območju Most in Šiške. V samem centru mesta so točke obarvano s srednjo vrednostjo, kar pomeni da na tem območju ni večjega odstopanja. Hladne točke lahko zaznamo na območju Viča, torej na južnem in jugozahodnem delu mesta Ljubljane znotraj obvoznice.

Slika 3:
Prikaz žarišč
v obliki točk
in poligonov
ter gostitve za
Mestno občino
Ljubljana
v obdobju
2008–2012
(Vir: GPU, OKC,
2013)

Podrobnejši pregled karte žarišč tatvin motornih vozil in statističnih podatkov o soseskah v atributni tabeli pokaže, da se tatvine najpogosteje dogajajo v Bežigradu, Dravljah, Mostah in Zgornji Šiški, žarišča pa so ob uvozu na obvoznico. Slednje prikazuje tudi tabela 2, kjer smo izmed 40 sosesk v Mestni občini Ljubljana izbrali tiste soseske, ki so imele vsaj v enem od obravnavanih let več kot 20 kaznivih dejanj tatvin motornih vozil.

SOSESKE	2008	2009	2010	2011	2012	SKUPAJ
Bežigrad	32	41	39	33	39	184
Dravlje	32	48	34	46	55	215
Moste	40	28	32	32	51	183
Nove Jarše	12	21	26	14	19	92
Slape	13	28		25	30	96
Štepanja vas	17	16	22	15	27	97
Trnovsko predmestje	21	32	31	20	20	124
Vič	22	37	28	28	22	137
Zgornja Šiška	24	40	30	31	37	162

Tabela 2:
Soseske
z največ
tatvinami
motornih vozil
(Vir: GPU, OKC,
2013)

4.2 Statistične analize prostorskih podatkov

Program ArcGIS nam omogoča tudi številne statistične analize, ki se lahko nanašajo tako na prostor kot tudi na čas. V nadaljevanju bomo predstavili statistične analize, ki se navezujejo na prostor in smo jih opravili v naši študiji na območju Mestne občine Ljubljana. Dobljene rezultate smo tudi primerjali z že prej opravljenimi analizami. Program ArcGIS nam omogoča, da v tabeli z lastnostmi podatkov izberemo posamezne parametre in jih z uporabo orodja »Summarize« preštejemo oziroma seštejemo po izbrani lastnosti. Rezultate lahko prikažemo s pomočjo grafov, ki jih lahko oblikujemo po lastni želji in potrebi, da je prikaz kar se da učinkovit in uporaben. V povezavi z lokacijo smo se odločili za pregled podatkov po posameznih policijskih postajah (v nadaljevanju PP), kjer so bila kazniva dejanja tatvin motornih vozil obravnavana in pregled opisov krajev, kjer so bila le-ta storjena.

4.2.1 Število obravnavanih kaznivih dejanj po posameznih policijskih postajah

Mestna občina Ljubljana je razdeljena na 5 policijskih postaj, in sicer PP Bežigrad, PP Moste, PP Vič, PP Šiška in PP Center, kar nam prikazuje slika 4, tabela 3 pa zajema nekaj osnovnih podatkov o postajah.

Slika 4:
Mestne
policijske
postaje
Policijske
uprave
Ljubljana
(Vir: GPU, OKC,
2013)

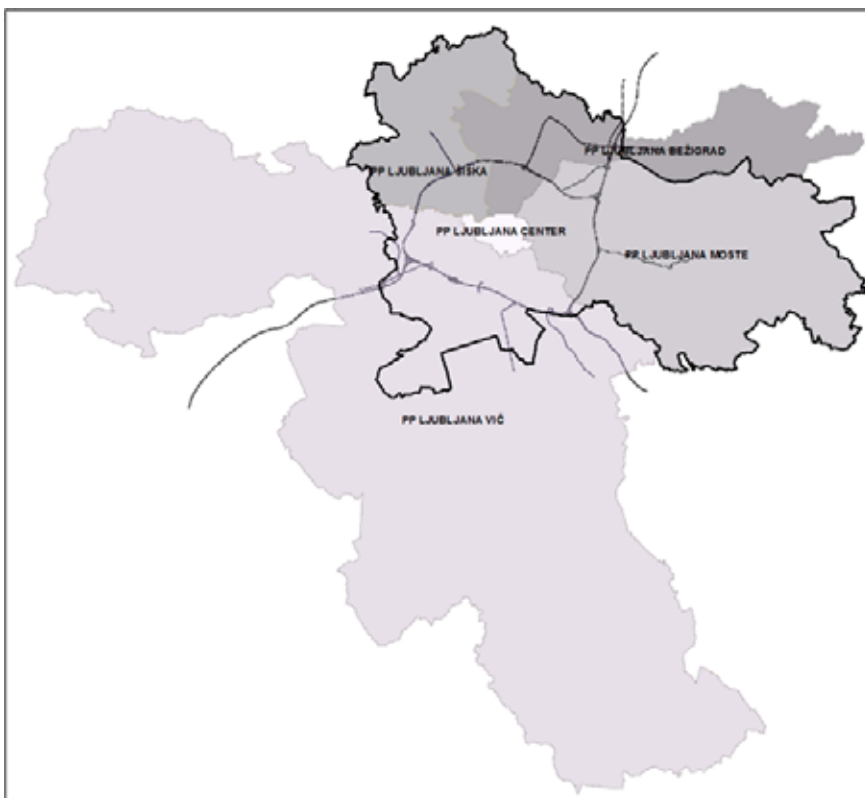
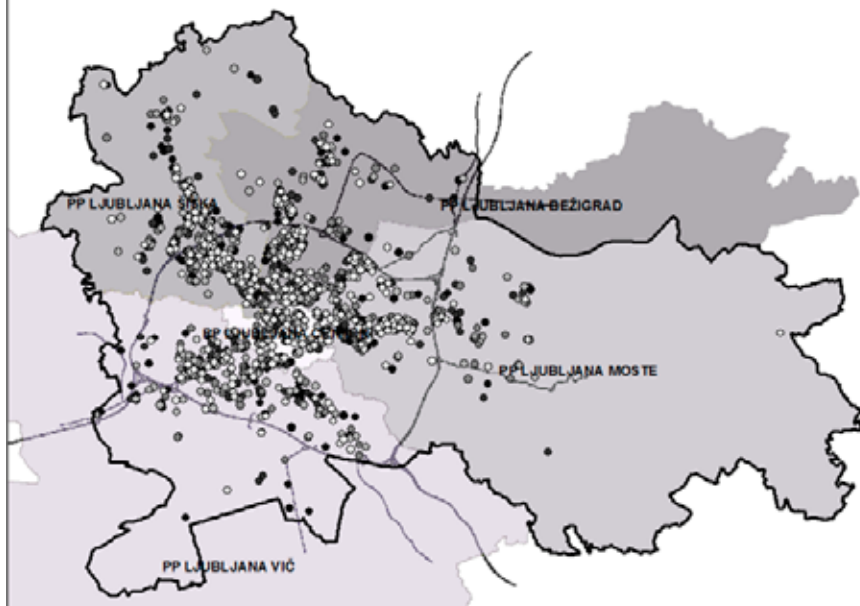

Tabela 3:
Osnovni
podatki o
policijskih
postajah v
Mestni občini
Ljubljana
(Vir: GPU,
OKC, 2013)

Policijska postaja	Površina (m ²)	Število prebivalcev
PP Ljubljana Bežigrad	67.670.097,98	58.661
PP Ljubljana Center	5.073.075,75	23.937
PP Ljubljana Moste	131.396.557,24	73.488
PP Ljubljana Šiška	48.739.329,22	68.252
PP Ljubljana Vič	541.845.189,72	98.239

V tabeli 3 so podatki o površini in številu prebivalcev po posameznih mestnih policijskih postajah v Ljubljani. Kot je razvidno že na sliki 4, je po površini daleč največja PP Vič, najmanjša pa PP Center. Če postaje primerjamo po številu prebivalcev, je slika podobna, pri čemer pa ne smemo pozabiti, da v center in na druge lokacije, kjer so industrijski in gospodarski obrati, dnevno migrira zelo veliko ljudi iz Ljubljane in izven.

Legenda

Slika 5:
Porazdelitev
kaznivih
dejanj tatvin
motornih vozil
po območjih
policijskih
postaj v
Ljubljani
(Vir: GPU, OKC,
2013)

Rezultati, ki smo jih dobili z iskanjem točkovnih žarišč, kažejo, da je bilo največ tatvin motornih vozil obravnavanih na PP Moste in Šiška, najmanj pa na PP Vič. Za prikaz analiziranih podatkov smo izbrali tortni diagram, saj nam dobro predstavi razdeljenost kaznivih dejanj glede na PP, kjer so jih obravnavali.

Iz grafa 1 je razvidno število obravnavanih tatvin motornih vozil v obravnavanih letih na območju Ljubljane. Graf prikazuje, da je največ kaznivih dejanj tatvin, v letih od 2008 do 2012, obravnavala PP Moste, in sicer kar 580. Sledi ji PP Šiška s 547 obravnavanimi kaznivimi dejanji tatvin. Glede na to, da smo lahko pri točkovnem prikazu žarišč na območju PP Vič opazili mrzle točke, smo sklepali, da so najmanj kaznivih dejanj tatvin obravnavali na tej PP. Vendar lahko iz grafa razberemo, da so obravnavali 370 kaznivih dejanj, na PP Center pa še veliko manj, in sicer le 175. Kljub temu na območju PP Center nismo opazili hladnih točk, ampak točke obarvano rumeno, ki pomenijo srednjo vrednost. To lahko razložimo tako, da je PP Center sicer obravnavala najmanj tatvin, vendar je njeno območje pristojnosti veliko manjše od območja PP Vič, prav tako je v

samem centru mesta Ljubljane zelo malo zasebnih in tudi javnih parkirišč v primerjavi z območji drugih policijskih postaj, kjer se v Ljubljani nahaja veliko več bivalnih naselij, ki imajo vsak svoje parkirišče, ter tudi trgovski centri (BTC, Rudnik, Mercator Šiška) z večjimi parkirnimi površinami. Posledično prihaja do večje gostitve tatvin kot na večjem območju pristojnosti PP Vič, ki je imela srednjo vrednost obravnavanih tatvin.

Graf 1:
Število
obrnjavanih
tatvin motornih
vozil na
posameznih
policijskih
postajah v
občini Ljubljana
v letih od 2008
do 2012 (Vir:
GPU, OKC, 2013)

4.2.2 Območje storitev kaznivih dejanj tatvin motornih vozil

Iz prikaza žarišč lahko ugotovimo območja, kjer so tatvine storjene pogostejše, ni pa mogoče ugotoviti natančnega opisa kraja. Če želimo izvedeti nekaj več o tem, si lahko, tako kot v prejšnjem primeru, pomagamo s funkcijo »Summarize«. Pri tem za parameter, po katerem se seštevajo tatvine, določimo opis krajev, kjer so se zgodila kazniva dejanja. V našem primeru smo za prikaz rezultatov uporabili tabelo, saj je kar nekaj opisov lokacij, kjer so se tatvine v vseh letih zgodile le enkrat. Rezultati so prikazani v tabeli 4. Kot lahko razberemo iz tabele, se je občutno največ tatvin v vseh obravnavanih letih zgodilo na parkiriščih.⁴ Grafični prikaz tatvin na zemljevidu pokaže, da gre v večini primerov za parkirišča, ki so v bližini bivalnih objektov, tj. stanovanjskih naselij. Opazimo lahko, da so se na nekaterih opisanih lokacijah tatvine zgodile zgolj enkrat v vseh obravnavanih letih.

⁴ Žal policijska baza ne vsebuje dodatnih podatkov oz. opisov parkirišč, glede tega, kakšna so in ali so zavarovana s posebnimi tehničnimi sredstvi ali gre zgolj za nezavarovana parkirišča. Zato bi bilo v naslednji fazi študije treba opraviti kvalitativno analizo (iti na kraje, kjer se pojavljajo tatvine vozil in pregledati lokacije). Prav tako bi bila dodatna dopolnitev baze podatkov v veliko pomoč pri analizi.

Območje storitve tatvine	Število tatvin
Parkirišče	1601
Ostalo (skladišče, letališče, gradbišče)	324
Stanovanjska hiša v naselju (izpred hiše ali iz garaže ob hiši)	56
Ostali prostori v bloku	50
Podjetje, banka, hranilnica, pošta	27
Cesta, ulica ali trg v naselju	22
Stanovanje v bloku	13
Cesta zunaj naselja	12
Parkirna hiša	8
Bencinski servis	5
Gozd, travnik, pašnik, grmičevje	4
Gostinski lokal, trgovina	3
Poklicna ali srednja šola	2
Športno igrišče, športna dvorana	2
Stanovanjska hiša zunaj naselja	1

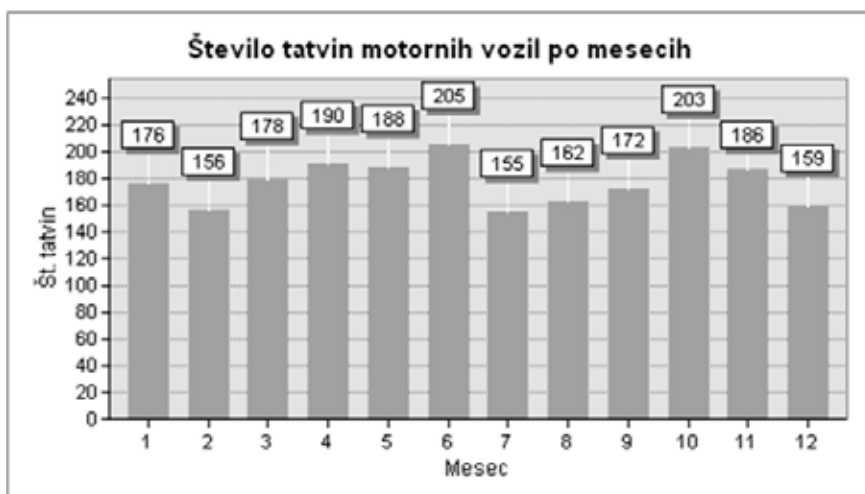
Tabela 4:
Območje
storitve
kaznivih
dejanj tatvin
motornih vozil
na območju
Ljubljane za
obdobje od
2008 do 2012
 (Vir: GPU, OKC,
 2013)

4.3 Statistične analize časovnih podatkov

Na podlagi razpoložljivih statističnih podatkov policije o kaznivih dejanjih tatvin smo naredili časovne analize. Pri tem smo se odločili za pregled števila tatvin po posameznih mesecih, po dnevih v tednu in urah, v katerem so bile storjene. Kot že prej, smo tudi v teh primerih uporabili funkcijo »Summarize«, ki nam je preštela število tatvin po izbranem parametru (po mesecih, dnevih v tednu in urah). Rezultate smo prikazali s pomočjo stolpčnih oziroma točkovnih diagramov.

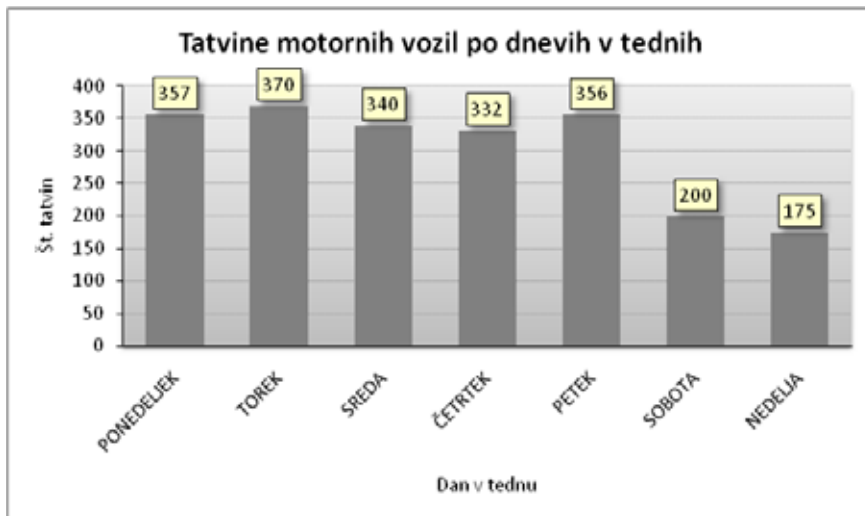
Za prikaz števila tatvin motornih vozil po mesecih smo uporabili stolpčni diagram in je prikazan na grafu 2. Na prvi pogled ni videti večjih posebnosti oziroma odstopanj od povprečja, ki je 177,5 tatvin na mesec. Največ tatvin lahko opazimo v mesecu juniju (6) in oktobru (10). Meseca, ki izstopata z najmanjšim številom tatvin, pa sta februar (2) in julij (7). Manjše število tatvin v mesecu februarju bi lahko bilo posledica krajšega meseca, saj ima le 28 oziroma 29 dni. Prav tako bi bila lahko okoliščina, ki vpliva na manjše število tatvin v mesecu juliju, ta, da je to čas dopustov, in odsotnost študentov v mestu.

Graf 2:
Število tatvin
motornih vozil
po mesecih
($\bar{x} = 177,5$)
(Vir: GPU, OKC,
2013)

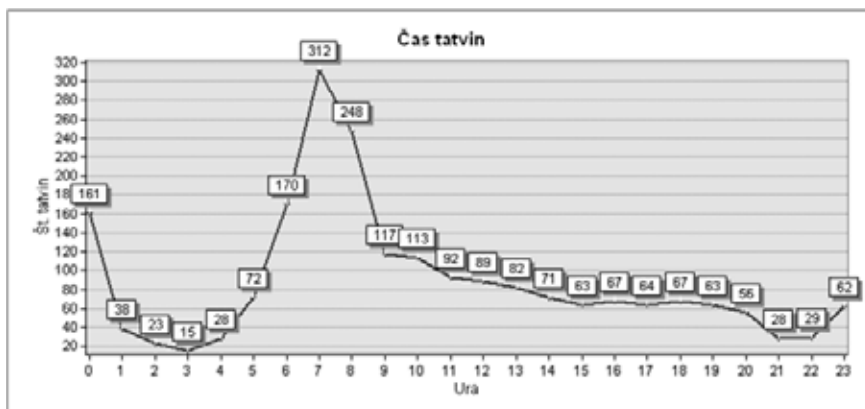

Graf 3 prikazuje tatvine motornih vozil glede na dneve v tednu, pri čemer smo kot prej za prikaz uporabili stolpčni diagram. Opazimo lahko, da očitno izstopata le sobota in nedelja, ki imata glede na ostale dneve v tednu bistveno manjše število tatvin. Manjše število tatvin ob sobotah in nedeljah bi lahko razložili s tem, da za velik delež zaposlenih to nista delovna dneva, da bi se pripeljali v Ljubljano na delo. Prav tako pa se verjetno marsikatera družina, ki sicer živi v Ljubljani, odpravi na izlet oziroma zapusti mesto.

Graf 3:
Tatvine
motornih vozil
po dnevih v
tednu ($\bar{x} = 129,5$)
(Vir: GPU, OKC,
2013)

Ure, ki smo jih imeli na voljo za analizo, naj bi bile čas storitve kaznivih dejanj. Za prikaz le teh smo uporabili točkovni diagram. Vendar pa, kot lahko vidimo na grafu 4, prihaja do porasta ob polnoči in v jutranjih urah, med 6. in 8., ter do upada v večernih urah, med 21. in 22., in pa zgodnih jutranjih urah, med 1. in 4. uro.

Graf 4:
Čas prijave
kaznivih dejanj
po urah (Vir:
GPU, OKC,
2013)

Na podlagi rezultatov lahko upravičeno sklepamo, da ure pravzaprav prikazujejo čas prijave in ne storitve kaznivih dejanj. To bi bilo tudi smiselno, saj se najvišje odstopanje pojavlja ravno v jutranjih urah, ko se velika večina odpravlja v službe in takrat opazijo, da je njihovo motorno vozilo pogrešano, torej je v tem času tatvina tudi naznanjena policiji. Prav tako je zaznati velik upad med 1. in 4. uro, ko veliko ljudi še spi, in ne posvečajo pozornosti temu, ali je njihovo motorno vozilo še na svojem mestu ali je bilo odtujeno. Sklepamo lahko, da se kazniva dejanja tatvin motornih vozil v večji meri dogajajo ponoči.

5 RAZPRAVA

Rezultati prostorske porazdelitve tatvin motornih vozil na območju Mestne občine Ljubljana v obdobju 2008–2012 so pokazali izrazite gostitve kaznivih dejanj tatvin motornih vozil znotraj mestne obvoznice. Gre predvsem za območja, ki so od samega centra mesta nekoliko oddaljeni in so znotraj mestne obvoznice. Večje gostitve smo odkrili predvsem ob vpadnicah v mesto, kot sta Zaloška in Celovška cesta, ter na območjih, kjer se nahajajo predvsem bivalni objekti. Ravno ob teh objektih pa so največkrat tudi nezavarovana parkirišča, za katera smo ugotovili, da so pogosto kraj storitve tatvine motornega vozila. V analiziranem obdobju se je največ tatvin motornih vozil zgodilo na območjih PP Šiška in PP Moste, sledi PP Bežigrad, najmanj tatvin pa na območju PP Vič. Nadaljevali smo z analizo in ugotovili, da so najbolj ogrožene soseske Dravlje, Moste, Zgornja Šiška in Bežigrad, žarišča pa so ob uvozu na obvoznico.

Casovna analiza ni pokazala posebnih odstopanj števila tatvin motornih vozil glede na mesece, so pa zato bili podatki o številu tatvin glede na dneve v tednu nekoliko bolj zgovorni. Ugotovili smo, da se veliko manj tatvin zgodi ob sobotah in nedeljah, glede na ostale dni v tednu, ko je število precej višje. Pri analizi podatkov glede ure, ko se tatvine najpogosteje dogajajo, smo ugotovili, da uporabljena baza podatkov dejansko vsebuje uro naznanitve tatvine policiji in ne trenutka, ko je bilo motorno vozilo dejansko odtujeno. To je tudi logična razlaga, saj so števila najvišja v jutranjih urah, ko se ljudje odpravljajo v službo in presenetljivo nizka v nočnih urah, ko je storilec na voljo zavetje teme in majhno

število budnih ljudi, ki bi bili pozorni na tatove. Zanimivo bi si bilo pogledati tudi časovno razliko, ki preteče med tem, kdaj je bilo motorno vozilo nazadnje videno in časom naznanitve tatvine policiji. Vendar pa pri podatkih, ki smo jih imeli na voljo, nismo imeli podanih ur, kdaj je bilo motorno vozilo nazadnje videno.

V študiji smo si zastavili dve hipotezi, na kateri lahko sedaj tudi odgovorimo.

Prvo hipotezo, da se tatvine motornih vozil dogajajo predvsem v bližini mestne obvoznice in ne toliko v centru mesta Ljubljane, lahko potrdimo. Skozi analizo smo lahko spoznali, da so na PP Center skozi vsa leta obravnavali občutno manjše število kaznivih dejanj tatvin motornih vozil od ostalih PP, ki so okoli nje. S prikazom tatvin na zemljevidu smo lahko ugotovili tudi, da se največje število tatvin zgodi predvsem v okolici bivalnih območij in bližini večjih vpadnic v mesto Ljubljana, kot sta Zaloška cesta in Celovška cesta. Največ kaznivih dejanj tatvin motornih vozil je obravnavala PP Moste (580), sledi ji PP Šiška (547). Najmanj kaznivih dejanj so obravnavali na PP Center (175). Pri primerjavi površin obeh policijskih postaj ugotovimo, da je PP Center po površini veliko manjša od PP Vič, zato prihaja do razlik pri točkovnem prikazu žarišč, kjer smo na območju PP Vič opazili mrzle točke, na območju PP Center pa nismo opazili hladnih točk. Prav tako je v samem centru mesta Ljubljane zelo malo zasebnih in tudi javnih parkirišč v primerjavi z območji drugih policijskih postaj, kjer se v Ljubljani nahaja veliko več bivalnih naselij, ki imajo vsak svoje parkirišče, ter tudi trgovski centri (BTC, Rudnik, Mercator Šiška) z večjimi parkirnimi površinami. Posledično prihaja do večje gostitve tatvin kot na večjem območju pristojnosti PP Vič, ki je imela srednjo vrednost obravnavanih tatvin.

Prav tako lahko potrdimo drugo hipotezo, da se tatvine motornih vozil dogajajo na nezavarovanih in slabo osvetljenih parkiriščih v Ljubljani. Pregled podatkov pokaže, da so vozila s parkirišč ukradena 5-krat pogosteje kot z drugih območij, kot so skladišča, letališče in gradbišča, ter tudi do 30-krat bolj pogosto kot pa izpred stanovanjske hiše ali iz garaže stanovanjske hiše v Ljubljani. Večina tatvin se je zgodila na parkiriščih, vendar uradnih podatkov o tem, katera parkirišča v posameznih soseskah Ljubljane so zavarovana in katera ne, ni. Na terenu smo pregledali nekatera parkirišča v soseskah Dravlje, Moste, Bežigrad in Zgornja Šiška. Ugotovili smo, da žarišča tatvin vozil sovpadajo z bivalnimi območji, kjer so parkirišča vozil okrog stanovanjskih blokov v večini primerov nezavarovana, brez rampe ali nadzornih kamer, in na nekaterih predelih tudi slabše osvetljena. Da lahko zgolj uporaba ukrepov situacijskega preprečevanja kriminalitete in preprečevanja tatvin motornih vozil z oblikovanjem okolja, kot so vgradnja fizičnih ovir (npr. rampa) na parkiriščih in nadzornih kamer ter razsvetljava parkirišč, vpliva na zmanjšanje kaznivih dejanj tatvin motornih vozil potrjuje primer sosesk na območju PP Bežigrad, kjer so po odprtju športnega objekta Stožice prebivalci zaprli dostop do svojih parkirišč z rampo in se je posledično število tatvin motornih vozil v primerjavi z drugimi soseskami v Bežigradu, ki nimajo zavarovanih parkirišč, zmanjšalo.

K zmanjševanju tatvin motornih vozil lahko delno prispeva policija, delno pa lahko nekaj storimo tudi sami. Policija lahko k zmanjševanju tatvin prispeva predvsem s povečanim številom patrulj v dnevih, za katere smo ugotovili, da so problematični. Smiselno bi bilo, da bi pregledovali predvsem nezavarovana

parkirišča, ki se nahajajo v bližini bivalnih objektov. Povečano pozornost bi lahko namenili tudi delom parkirišč, kjer je osvetljava slabša oziroma le-ti niso dobro vidni iz bližnjih objektov.

Sami lahko k zmanjševanju tatvin prispevamo na različne načine. Priporočamo, da se posamezniki seznani s priporočili policije in Interpol, ki si jih lahko preberemo na njihovi spletni strani, ter jih poskušajo čim bolj upoštevati in pa vsakodnevno prakticirati. Stanujoči v Ljubljani, ki nimajo možnosti parkiranja na zavarovanih parkiriščih, lahko sami prispevajo tako, da v nočnem času puščajo motorna vozila na dobro osvetljenih in iz bližnjih objektov vidnih delih parkirišča. Prav tako svetujemo, da v primeru, ko motornega vozila ne uporabljamo dlje časa, le-tega vsaj nekoliko prestavimo. Storilci tatvin namreč neprestano iščejo lahke tarče.

UPORABLJENI VIRI

- Clarke, R. in Eck, J. E. (2008). *Priročnik za policijske (kriminalistične) analitike – v 60 korakih do rešitve problema*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Eman, K., Györköš, J., Lukman, K. in Meško, G. (2013). Crime mapping for the purpose of policing in Slovenia – recent developments. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(3), 287–308.
- Esri. (2013). *ArcGIS3: Performing analysis*. Pridobljeno na http://training.esri.com/gateway/index.cfm?fa=catalog.courseDetail&CourseID=50131049_10.x
- Generalna policijska uprava, Operativno komunikacijski center [GPU, OKC]. (2013). *Geografski podatki o kriminaliteti za leta 2008, 2009, 2010, 2011 in 2012*. Ljubljana: GPU.
- Klinkon, I. in Meško, G. (2005). Uporaba geografskih informacijskih sistemov pri analizi kriminalitete. *Varstvoslovje*, 7(2), 133–149.
- Korte, G. B. (1994). *The GIS book*. Santa Fe: Onword Press.
- Krevs, M. (2004). *Geografski informacijski sistemi in kartografija: študijsko gradivo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo.
- Meško, G. et al. (2003). *Analiza porazdelitve nekaterih odklonskih pojavov v Ljubljani: raziskovalno poročilo*. Ljubljana: Fakulteta za policijsko-varnostne vede.
- Policija. (n. d.). *Letna poročila o delu Policijske uprave Ljubljana*. Pridobljeno na <http://www.policija.si/index.php/policijske-uprave/pu-ljubljana/statistika>
- Režek, J. (1993). Geografski informacijski sistemi v javni upravi: pogled na pridobivanje podatkov za potrebe GIS. V R. Bitner (ur.), *Informatika v državnih organih: zbornik referatov* (str. 137–144). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za statistiko.
- Santiago, J. J. (1998). The problem of auto theft in Newark. V N. G. La Vigne in J. Wartell (ur.), *Crime mapping case studies* (str. 53–60). Pridobljeno na <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/Digitization/178051NCJRS.pdf>
- Statistični urad RS. (2015). *Cestni transport*. Pridobljeno na <http://www.stat.si/StatWeb/pregled-podroca?id=36&headerbar=19>
- Svetek, S. (2001). Tatvine motornih vozil: analiza kriminalnih vzorcev. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 52(4), 328–339.

Weisel, L. D., Smith, R. W., Garson, D. G., Pavlichev, A. in Wartell, J. (2006). *Motor vehicle theft: Crime and spatial analysis in a non-urban region*. Pridobljeno na <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/215179.pdf>

O avtorjih:

Eva Meglič, študentka magistrskega študija na Fakulteti za varnostne vede UM. E-mail: eva.meglic@student.um.si

Dr. Katja Eman, docentka za kriminologijo na Fakulteti za varnostne vede UM. Njena področja zanimanja so ekološka kriminologija in ekološka kriminaliteta, organizirana in gospodarska kriminaliteta, kartiranje kriminalitete ter oblike preprečevanja kriminalitete. E-mail: katja.eman@fvv.uni-mb.si

Usposabljanje na Policijski upravi Maribor

VARSTVOSLOVJE,
letn. 17
št. 3
str. 357–370

Aleksander Lubej, Petra Šparl, Anja Žnidaršič, Eva Jereb

Namen prispevka:

Namen prispevka je predstaviti organiziranost usposabljanja slovenskih policistov in podati rezultate raziskave o ustreznosti usposabljanja ter o prilagojenosti usposabljanj razmeram in spremembam v družbi. V prispevku je prikazano, kako se usposabljanja izvajajo v praksi in kakšno je mnenje zaposlenih na Policijski upravi Maribor o sistemu usposabljanja. Na koncu so podani tudi predlogi izboljšav obstoječega stanja.

Metode:

Empirična raziskava o mnenju policistov o sistemu usposabljanja je bila opravljena v letu 2014 na vzorcu 328 policistov Policijske uprave Maribor. Kvantitativna analiza pridobljenih podatkov je bila izvedena s pomočjo programskega paketa SPSS. Na koncu so bili podani odgovori na raziskovalna vprašanja.

Ugotovitve:

Rezultati raziskave so pokazali, da so policisti motivirani za usposabljanja, da si želijo več usposabljanj in da menijo, da jim usposabljanja pomagajo pri opravljanju dela. Potrjena je bila domneva, da se policisti določenih usposabljanj ne morejo udeležiti, kljub želji, kar nakazuje, da usposabljanja v policiji niso najbolj ustrezno načrtovana.

Omejitve/uporabnost raziskave:

Raziskava je bila opravljena na dovolj velikem in reprezentativnem vzorcu policistov, da lahko rezultate posplošimo na celotno populacijo Policijske uprave Maribor. Da bi dobili pregled nad problematiko za celo Slovenijo, bi bilo smiselno raziskavo opraviti na več policijskih upravah v Sloveniji.

Praktična uporabnost:

Ugotovitve raziskave so uporabne pri načrtovanju usposabljanj v policiji. Na podlagi podanih ugotovitev bi bilo smiselno prilagoditi sistem usposabljanja. Več pozornosti bi bilo potrebno posvetiti tako ugotavljanju potreb po usposabljanjih kot tudi sami izvedbi usposabljanj.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Prispevek predstavlja ugotovitve raziskave o zadovoljstvu policistov s sistemom usposabljanja in njihovem mnenju o uporabnosti v praksi in s tem nadgrajuje dosedanja znanja s tega področja.

UDK: 351.741+331.36

Ključne besede: usposabljanje, policija, policisti, motivacija, zadovoljstvo, Policijska uprava Maribor

Training at the Police Directorate Maribor

Purpose:

The purpose of this research paper is to present the organization of training methods in the Slovenian police force as well as to display the results of research on the adequacy and adaptation of training conditions, which consequently bring changes in society. The paper reveals the transition from training to practice and the opinion of staff at the Police Directorate Maribor on the training system. The improvements to this issue are proposed at the end of the study.

Design/Methods/Approach:

An empirical research on the opinion of the police training system was conducted in 2014 on a sample of 328 police officers of the Police Directorate Maribor. Quantitative analysis of the obtained data was performed using SPSS. In the end, answers to the research questions were given.

Findings:

The results reveal that the police officers are motivated and want more training. Furthermore, they believe that training lessons contribute to their work performance. The presumption, that certain police officers can not attend the training despite the wishes, was confirmed and that shows that the trainings in the police are not appropriated planned.

Research Limitations/Implications:

The survey conducted on a sufficiently large sample of police officers, indicates the results can be generalized to the entire population of the Police Directorate Maribor. To get an overview of the problem in the entire country, it would be reasonable to carry out a research in several police departments in Slovenia.

Practical Implications:

The research findings are useful in designing of police training policies/schedules. Based on the results of the conducted research it would be reasonable to adjust the training system. More attention should be paid to identifying training needs as well as to the implementation of training itself.

Originality/Value:

This paper presents the conclusions of a survey on police officers' satisfaction with police training systems and their opinion about its practical efficiency/applicability in practice and thus contributes to the already existing knowledge in this field.

UDC: 351.741+331.36

Keywords: training, police, police officers, motivation, gratification, Police Directorate Maribor

1 UVOD

Namen prispevka je predstaviti rezultate raziskave o mnenju policistov Policijske uprave Maribor o sistemu usposabljanja, kako je organizirano usposabljanje slovenskih policistov, in ugotoviti, ali v policiji skrbijo za ustrezno usposabljanje, prilagojeno razmeram in spremembam v družbi. Pri tem smo izhajali iz ugotovitev nekaterih avtorjev, da slovenska policija daje usposabljanju in izpopolnjevanju velik poudarek, saj se zaveda dejstva, da je za učinkovito delo policistov treba nenehno prilagajanje situacijam v družbi in sprotno učenje ter da je usposabljanje slovenskih policistov dobro organizirano.

Policisti na podlagi določenih pooblastil, v zakonsko določenih primerih, velikokrat posegajo v človekove pravice in svoboščine ter tako skrbijo za spoštovanje veljavnih predpisov. Učinkovito in uspešno policijsko delo zahteva usposobljene in izobražene policiste, ki znajo neprestano pravilno odreagirati in sprejemati odločitve, pogosto v trenutkih, ki zahtevajo hitro in odločno ukrepanje, pri tem pa morajo biti zelo pozorni na človekove pravice in svoboščine. Policisti morajo venomer, vsak dan, v vsaki situaciji pravilno odreagirati in sprejemati pravilne odločitve. Zato uspešno in učinkovito policijsko delo zahteva dobro izobražene in usposobljene policiste, ki morajo v danem trenutku odreagirati strokovno in zakonito. Policisti se morajo vsak dan truditi, da bodo učinkoviti, obenem pa morajo biti strogo profesionalni, zelo pozorni na človekove pravice, ohranjati morajo javni red in mir ter biti ob tem pozorni, da ne posegajo v svobodo posameznika (Kratcoski, 2007).

Zaradi nenehnih sprememb zakonov in drugih pravnih aktov se spreminja neposredno izvajanje pooblastil policistov. Zaradi nemotenega in učinkovitega opravljanja dela se morajo policisti nenehno usposabljalati in izobraževati. Neizogibno je namreč dejstvo, da lahko samo strokovno podkovan in ustrezno usposobljen policist opravlja dela in naloge policista ter tako uveljavlja poslanstvo policije. Tako je temeljni namen usposabljanja priprava policistov za strokovno, zakonito, učinkovito in uspešno opravljanje nalog.

V 18. členu Zakona o organiziranosti in delu v policiji (2013) je v 12. točki 1. odstavka navedeno, da Generalna policijska uprava (v nadaljevanju GPU) izvaja izobraževanje, izpopolnjevanje, usposabljanje in raziskovalno dejavnost po tem zakonu ter sodeluje pri načrtovanju in organiziranju drugih oblik izobraževanja, izpopolnjevanja in usposabljanja. Konkretno je za to odgovorna Policijska akademija (v nadaljevanju PA), ki je notranja organizacijska enota GPU. Za usposabljanje in izpopolnjevanje policistov skrbi Center za izpopolnjevanje in usposabljanje (v nadaljevanju CIU), ki je notranja organizacijska enota PA.

Pri načrtovanju, organizaciji in izvedbi so vse organizacijske enote policije dolžne sodelovati med seboj. Potrebe po usposabljanju se oblikujejo na podlagi predlogov in ocen neposrednih vodij policijskih enot, zakonskih obveznosti za posamezne kategorije zaposlenih, novih predpisov s področja policijskega dela, novih metod in tehnik dela, ugotovitev na podlagi analize pritožb nad delom policije, letnih razgovorov in drugih strokovnih analiz. Neposredno se potrebe po usposabljanjih zbirajo enkrat na leto, in sicer do meseca septembra za naslednje leto. Predloge za izvedbo usposabljanj iz Kataloga usposabljanja in izpopolnjevanj

policije pripravijo posamezne policijske enote, ki se uskladijo na ravni policijskih uprav. Policijske uprave posredujejo predloge posameznim pristojnim notranjim organizacijskim enotam GPU, ki jih prikrojijo svojemu strokovnemu področju in jih posredujejo PA. Policijska akademija uskladi predloge v okviru razpoložljivih finančnih sredstev in drugih resursov za tekoče obdobje in izdela predlog letnega načrta usposabljanj v policiji, ki ga potrdi generalni direktor policije v mesecu novembru za eno leto vnaprej. Na predlog notranjih organizacijskih enot GPU PA nadalje napoti delavce policije z odločbo na posamezno usposabljanje. Izvajalci so lahko zunanji ali notranji strokovnjaki z ustrežno izobrazbo, znanjem in veščinami glede na ciljno skupino in programom usposabljanja. Naloga izvajalcev je strokovno in kakovostno izvajanje programa (Ministrstvo za notranje zadeve, Policija, 2012).

O usposabljanju policistov v Sloveniji je že bilo opravljenih nekaj raziskav, katere predstavljamo v nadaljevanju, pri čemer pa nihče od avtorjev ni neposredno ugotavljal mnenja policistov z usposabljanj, temveč predvsem organiziranost oziroma sistem usposabljanj.

Žagar (2008) navaja, da izpopolnjevanje in usposabljanje policistov povečuje zmožnost in nudi pogoje, da ti kakovostneje, učinkovitejše ter uspešneje opravljajo svoje delo in s tem prispevajo k večji varnosti družbe. Ugotovil je, da sistem usposabljanja v policiji sloni na trdnih temeljih, da je plod trdega in večletnega dela številnih strokovnjakov ter da je usposabljanje v policiji podvrženo nenehnemu razvoju in številnim zunanjim ter notranjim vplivom.

Rančigaj, Šumi in Lobnikar (2009) so mnenja, da še vedno nimamo enoznačnih odgovorov na vprašanje, kakšen sistem izobraževanja in usposabljanja je najbolj primeren za izvajanje sodobnih pristopov v policiji. Povzemajo, da se ugotovitve raziskav vse bolj nagibajo k povezovanju usposabljanja na policijskih akademijah z izobraževanjem v okviru zunanjih visokošolskih institucij oz. univerz. Navajajo, da vedno več dejavnikov narekuje dvig stopnje oziroma zahtevnosti izobrazbe za poklic policist, ki prinaša neposredne koristi policistom. Te se kažejo že med samim šolanjem, še bolj pa med opravljanjem poklica v obliki večje fleksibilnosti in zmanjšane avtoritativnosti, večjega zavedanja socialnih in kulturno-etičnih problemov v družbi in večji stopnji raznolikih veščin.

Poteko (2010) je ugotovila, da je sistem usposabljanja policistov v Sloveniji primerljiv z nekaterimi ostalimi v Evropski uniji. Ugotavlja, da je nenehno usposabljanje policistov še posebej pomembno na področju policijskega dela, kjer gre za občutljivo področje poseganja v človekove pravice. Navaja, da je eden od dejavnikov uspešnosti in učinkovitosti policije ustrezna usposobljenost policistov in da imamo v Sloveniji učinkovit sistem usposabljanja policistov, pri katerem pa so še možne izboljšave.

Volavšek (2012) je ugotovil, da je področje usposabljanja v policiji zelo pomemben del delovanja policije in da ima policija dobro razvit sistem usposabljanja in izpopolnjevanja za svoje zaposlene. Navaja, da se z zbiranjem informacij o potrebah po različnih usposabljanjih na najnižjih organizacijskih enotah, ki neposredno izvajajo svoje naloge na terenu, kaže pravilna usmeritev delovanja policije na področju usposabljanja. Omenja tudi evalvacije posameznih programov usposabljanj, ki trajajo najmanj 5 dni oziroma tistih, za katere se iz

različnih razlogov pokaže potreba, kot zadnjo fazo procesa usposabljanja in da so vse evalvacije ocenjene z dokaj visoko oceno (okoli ocene 4 na 5-stopenjski Likertovi lestvici). Ugotovitve njegove analize so pokazale tudi večje zadovoljstvo udeležencev s tistimi usposabljanji, ki so vključevala še praktični del usposabljanja.

Jan in Jereb (2001) ugotavljata, da je usposobljenost delavcev v državni upravi pogoj za učinkovito in zakonito delo. Vlaganje v znanje na tem področju je investicija v zmanjševanje stroškov delovanja države, zakonitost in hitrost delovanja pa povečujeta zadovoljstvo državljanov.

V okviru predstavljene raziskave smo poskušali ugotoviti, kakšno je stanje na področju usposabljanja na Policijski upravi Maribor. V nadaljevanju prispevka tako najprej podamo opis vzorca, predstavimo raziskovalna vprašanja, metode in tehnike dela, na koncu pa predstavimo ugotovitve raziskave in podamo nekaj predlogov izboljšav na področju usposabljanja policistov.

2 METODE

Z raziskavo smo poskušali ugotoviti, kako se usposabljanja izvajajo v praksi in kakšno je mnenje zaposlenih na Policijski upravi Maribor o sistemu usposabljanja.

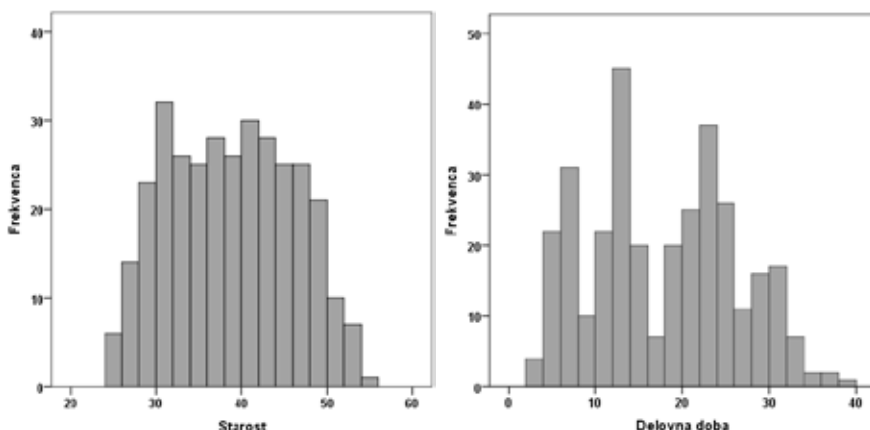
2.1 Vzorec

Raziskava o mnenju policistov o sistemu usposabljanja je bila opravljena v času od 13. 2. 2014 do 10. 3. 2014 na vseh policijskih postajah Policijske uprave Maribor. Na policijske postaje so bili posredovani 804 anketni vprašalniki, kar je bilo enako predvidenemu številu prisotnih zaposlenih v času izvajanja ankete. Anketni vprašalnik je pravilno izpolnilo in vrnilo 328 anketirancev, kar znaša 40,8 %, od katerih je bilo 46 (14 %) žensk in 282 (86 %) moških. Povprečna starost anketirancev znaša 38 let in 2 meseca, najmlajši anketiranec je star 24 let, najstarejši pa 54 let, histogram je predstavljen na levem delu slike 1. Največ jih zaseda delovno mesto policist, in sicer 105 (32,2 %), 62 delovno mesto policist-starejši policist (19,0 %), 18 delovno mesto policist-stalni dežurni (5,5 %), 26 delovno mesto policist-vodja policijskega okoliša (8,0 %), 49 delovno mesto policist-kriminalist (15,0 %), 18 delovno mesto policist-vodja izmene (5,5 %), 34 delovno mesto pomočnik komandirja (10,4 %) in 14 delovno mesto komandir (4,3 %). Povprečna delovna doba anketirancev znaša 17,3 let, najnižja delovna doba je 3 leta, najvišja pa 31 let (slika 1).

Z namenom utemeljitve reprezentativnosti vzorca smo podatke o vzorcu primerjali z dejanskimi podatki o številu in strukturi zaposlenih. Glede na kadrovske podatke je bilo 1. 1. 2014 na PU Maribor zaposlenih 840 policistov, in sicer 12,5 % žensk in 87,5 % moških. Starost policistov je bila v razponu 23 do 60 let, s povprečno starostjo 38 let in 4 mesece. Povprečna delovna doba je bila 18 let, najnižja delovna doba je bila 3 leta, najvišja pa 38 let in 2 meseca. Struktura zaposlenih glede na delovno mesto je naslednja: policist 39,0 %, policist-starejši policist 21,7 %, policist-stalni dežurni 4,6 %, policist-vodja policijskega okoliša 6,3 %, policist-kriminalist 12,9 %, policist-vodja izmene 7,0 %, pomočnik komandirja

6,4 % in komandir policijske postaje 2,0 %. Na podlagi primerjave dejanske strukture zaposlenih na PU Maribor s strukturo vzorca glede na spol, starost, delovno dobo in delovno mesto lahko zaključimo, da je vzorec reprezentativen in dobro predstavlja proučevano populacijo. Tako lahko ovrmemo tudi dvome glede reprezentativnosti vzorca zaradi nenaključnega vzorčenja in tako brez zadržkov sklepamo iz vzorca na populacijo.

Slika 1:
Histograma
za starost in
delovno dobo
anketiranih
policistov

2.2 Raziskovalna vprašanja

Postavili smo sledeča raziskovalna vprašanja:

- RV1: Ali so policisti motivirani za usposabljanja?
- RV2: Ali policisti menijo, da jim usposabljanja pomagajo pri opravljanju dela?
- RV3: Ali se lahko policisti sami odločijo, katerih usposabljanj se bodo udeležili?
- RV4: Ali policisti menijo, da se preveč usposabljujejo?
- RV5: Ali policisti menijo, da so pogosto usposabljanja neuporabna?
- RV6: Ali so policisti zadovoljni z izvedbo, kvaliteto in vsebinami usposabljanj?
- RV7: Ali policisti menijo, da se usposabljanja izvajajo načrtno in se pri tem upoštevajo njihova mnenja?
- RV8: Ali policisti menijo, da se upoštevajo njihova mnenja oz. potrebe pri načrtovanju usposabljanj?
- RV9: Ali je motiviranost in želja za usposabljanje povezana s starostjo?
- RV10: Ali je mnenje policistov, da jim je pridobljeno znanje v pomoč pri opravljanju dela, povezano z delovno dobo?
- RV11: Ali obstajajo statistično pomembne razlike med policisti, kiasedajo različna delovna mesta, v mnenju, da je veliko usposabljanj neuporabnih?
- RV12: Ali obstajajo statistično pomembne razlike med policisti, kiasedajo različna delovna mesta, v želji in motiviranosti za usposabljanje?

Tabela 1 prikazuje trditve, s pomočjo katerih smo odgovorili na raziskovalna vprašanja od 1 do 8. Za analizo šestega raziskovalnega vprašanja (RV6) smo uvedli novo spremenljivko, katere vrednosti so enake povprečni oceni trditev T7, T8, T9 in T10.

Raziskovalno vprašanje	Trditev iz vprašalnika
RV1: Ali so policisti motivirani za usposabljanja?	T1: Imam veliko željo in motivacijo za usposabljanje.
RV2: Ali policisti menijo, da jim usposabljanja pomagajo pri opravljanju dela?	T11: Pridobljeno znanje mi je v pomoč pri opravljanju dela.
RV3: Ali se lahko policisti sami odločijo, katerih usposabljanj se bodo udeležili?	T3: Lahko se udeležim vseh usposabljanj, ki si jih želim. T5: Vsi zaposleni imamo enake možnosti za udeležbo na usposabljanjih.
RV4: Ali policisti menijo, da se preveč usposabljujejo?	T2: Deležen sem preveč usposabljanj.
RV5: Ali policisti menijo, da so pogosto usposabljanja neuporabna?	T4: Pogosto so usposabljanja, ki se jih udeležim neuporabna.
RV6: Ali so policisti zadovoljni z izvedbo, kvaliteto in vsebinami usposabljanj?	T7: Zadovoljen sem s kvaliteto usposabljanj. T8: Zadovoljen sem z vsebinami usposabljanj. T9: Usposabljanja so izvedena na zanimive načine, ki me pritegnejo. T10: Zadovoljen sem z izvajalci usposabljanj.
RV7: Ali policisti menijo, da se usposabljanja izvajajo načrtno?	T14: V policiji se usposabljanja ustrezno načrtujejo.
RV8: Ali policisti menijo, da se upoštevajo njihova mnenja oz. potrebe pri načrtovanju usposabljanj?	T15: V policiji se upoštevajo mnenja oz. potrebe policistov policijskih postaj pri načrtovanju usposabljanj.

Tabela 1:
Raziskovalna vprašanja in ustrezne trditve iz vprašalnika

2.3 Metode in tehnike

V raziskavi smo analizirali podatke, ki so bili zbrani s pomočjo anketnega vprašalnika. Vprašalnik je bil sestavljen iz dveh sklopov vprašanj odprtega in zaprtega tipa. Prvi sklop vprašanj vsebuje splošna vprašanja anketirancev, in sicer:

- spol,
- starost,
- delovno mesto in
- delovno dobo.

Drugi sklop vprašanj se nanaša na usposabljanje, v katerem anketiranci podajajo svoje mnenje glede motiviranosti, želja, uporabnosti, zadovoljstva, same izvedbe in ustreznosti načrtovanj usposabljanj. Anketiranci so na ta sklop vprašalnika odgovarjali s pomočjo petstopenjske lestvice strinjanja Likertovega tipa, kjer je 1 pomenilo »se absolutno ne strinjam« in 5 »se absolutno strinjam«.

3 PREDSTAVITEV REZULTATOV RAZISKAVE

V empiričnem delu smo izvedli kvantitativno analizo pridobljenih podatkov s pomočjo programskega paketa SPSS (Statistical Package for the Social Sciences).

S pomočjo opisne statistike smo predstavili odgovore na posamezna vprašanja iz anketnega vprašalnika. Na podlagi ustreznih statističnih testov, enostranskega t-testa povprečja za en vzorec, Pearsonovega koeficienta korelacije in enojno analizo variance (ANOVA) smo odgovorili na raziskovalna vprašanja, ki smo si jih zastavili.

V tabeli 2 je predstavljena opisna statistika glede mnenja policistov o usposabljanju.

Tabela 2:
Opisna
statistika
glede mnenj
policistov o
usposabljanju

Mnenje policistov o usposabljanju	N	$\bar{x}$	s
T1: Imam veliko željo in motivacijo za usposabljanje.	326	4,00	0,900
T2: Deležen sem preveč usposabljanj.	326	2,17	0,972
T3: Lahko se udeležim vseh usposabljanj, ki si jih želim.	326	2,55	0,994
T4: Pogosto so usposabljanja, ki se jih udeležim neuporabna.	323	2,78	0,967
T5: Vsi zaposleni imamo enake možnosti za udeležbo na usposabljanjih.	325	2,65	1,130
T6: Usposabljanja so prilagojena na delovna mesta.	326	3,11	0,926
T7: Zadovoljen sem s kvaliteto usposabljanj.	325	3,34	0,775
T8: Zadovoljen sem z vsebinami usposabljanj.	325	3,35	0,777
T9: Usposabljanja so izvedena na zanimive načine, ki me pritegnejo.	326	3,07	0,888
T10: Zadovoljen sem z izvajalci usposabljanj.	326	3,31	0,812
T11: Pridobljeno znanje mi je v pomoč pri opravljanju dela.	325	3,65	0,816
T12: Več usposabljanj bi morali izvajati zunanji izvajalci, zaposleni izven policije.	325	3,26	1,060
T13: Usposabljanja se ponavljajo, določenih sem se moral udeležiti večkrat.	323	3,22	1,057
T14: V policiji se usposabljanja ustrezno načrtujejo.	326	2,81	0,866
T15: V policiji se upoštevajo mnenja oz. potrebe policistov policijskih postaj pri načrtovanju usposabljanj.	326	2,53	0,947

Legenda: N – število odgovorov za posamezno vprašanje, $\bar{x}$ – aritmetična sredina strinjanja z izjavo, s – standardni odklon

Iz tabele 2 je razvidno, da se anketiranci v povprečju najbolj strinjajo s trditvijo »Imam veliko željo in motivacijo za usposabljanje« ($\bar{x} = 4,0$ in $s = 0,90$) in nekoliko manj s trditvijo »Pridobljeno znanje mi je v pomoč pri opravljanju dela« ($\bar{x} = 3,65$ in $s = 0,82$). Najmanj se anketiranci v povprečju strinjajo s trditvami »Deležen sem preveč usposabljanj« ($\bar{x} = 2,17$ in $s = 0,97$), »Lahko se udeležim vseh usposabljanj, ki si jih želim« ($\bar{x} = 2,55$ in $s = 0,99$) in »V policiji se upoštevajo mnenja oz. potrebe policistov policijskih postaj pri načrtovanju usposabljanj« ($\bar{x} = 2,53$ in $s = 0,95$). Podatki so najmanj razpršeni pri trditvah, da so zadovoljni s kvaliteto usposabljanj ($s = 0,775$) ter z vsebinami usposabljanj ($s = 0,777$), anketiranci pa so si najmanj enotni, da imajo vsi zaposleni enake možnosti za usposabljanje ($s = 1,130$).

V zadnjem vprašanju smo anketirance spraševali, kdo po njihovem mnenju načrtuje usposabljanja v policiji, pri čemer so izmed treh možnih odgovorov izbrali

enega ali več. Največ jih meni, da usposabljanja policistov načrtujejo policijske uprave, teh je 102 (31,8 %), sledijo tisti, ki menijo, da usposabljanja policistov načrtujejo Center za izpopolnjevanje in usposabljanje Policijske akademije, policijske uprave in policijske postaje, teh je 75 (23,4 %). Najmanj, samo 6 (1,9 %), anketiranih policistov pa meni, da usposabljanja policistov načrtujejo Center za izpopolnjevanje in usposabljanje Policijske akademije in policijske postaje.

Analiza raziskovalnih vprašanj

Za analizo raziskovalnih vprašanj od 1 do 8 smo uporabili enostranski t-test povprečja za en vzorec (One Sample T test). Spomnimo, da so anketiranci na vprašanja odgovarjali s pomočjo 5-stopenjske lestvice strinjanja, kjer je 1 pomenilo »se absolutno ne strinjam« in 5 »se absolutno strinjam«. Ker vrednost 3 pomeni neopredeljenost, bomo rekli, da se policisti s postavljeno trditvijo v povprečju strinjajo, če je aritmetična sredina na populaciji enaka vsaj 3,5. Zato smo za vseh osem vprašanj izvedli enostranski t-test povprečja, kjer smo testirali ničelno hipotezo $H_0: \mu = 3,5$ proti nasprotni hipotezi $H_1: \mu > 3,5$. Rezultati izvedenih t-testov povprečij so prikazani v tabeli 3. Kot je razvidno iz tabele 3, so t-testi za prvi dve raziskovalni vprašanji (RV1 in RV2) statistično značilni ($p < 0,001$), kar pomeni, da pri stopnji pomembnosti 0,01 ničelno hipotezo zavrnemo. Torej, povprečji trditev v prvih dveh raziskovalnih vprašanjih RV1 in RV2 sta na populaciji statistično značilno višji od 3,5, kar nakazujeta tudi obe krajišči intervala zaupanja, ki sta pozitivni. To pomeni, da so policisti v povprečju zelo motivirani za usposabljanja in menijo, da jim usposabljanja pomagajo pri opravljanju dela. Torej lahko pri stopnji pomembnosti 0,01 tako na prvo kot tudi na drugo raziskovalno vprašanje odgovorimo pritrdilno. Ker sta v primerih raziskovalnih vprašanj RV3–RV8 obe krajišči intervala zaupanja negativni ter preračunani enostranski p-vrednosti enaki 1,000, je povprečna ocena odgovorov na postavljene trditve na populaciji nižja od 3,5. To pomeni, da pri stopnji pomembnosti 0,01 na nobenega od raziskovalnih vprašanj RV3–RV8 ne moremo odgovoriti pritrdilno.

Tabela 3:
Rezultati
t-testov
aritmetične
sredine
za prvih 8
raziskovalnih
vprašanj

	Povprečje	t	sp	Testna vrednost = 3,5				
				p (2-str.)	p (1-str.)	Povprečna razlika	95 % interval zaupanja za razliko	
							Spodnja meja	Zgornja meja
RV1	4,00	10,078	327	,000	,0000 ^a	,500	,40	,60
RV2	3,65	3,206	326	,001	,0005 ^a	,145	,06	,23
RV3	2,55	-17,434	327	,000	1,000 ^b	-,957	-1,07	-,85
	2,65	-13,592	326	,000	1,000 ^b	-,852	-,97	-,73
RV4	2,17	-24,955	327	,000	1,000 ^b	-1,335	-1,44	-1,23
RV5	2,78	-13,249	324	,000	1,000 ^b	-,712	-,82	-,61
RV6		-3,880	326	,000	1,000 ^b	-,167	-,25	-,08
RV7	2,81	-14,438	327	,000	1,000 ^b	-,689	-,78	-,60
RV8	2,53	-18,640	327	,000	1,000 ^b	-,976	-1,08	-,87

^a Vzorčno povprečje je skladno s pričakovanji večje od 3,5, zato se zaradi enostransko postavljene alternativne hipoteze p-vrednost preračuna kot p/2.

^b Vzorčno povprečje je v nasprotju s pričakovanji manjše od 3,5, zato se zaradi enostransko postavljene alternativne hipoteze p-vrednost preračuna kot 1-p/2.

Za analizo raziskovalnih vprašanj 9 in 10 smo uporabili Pearsonov koeficient korelacije, s pomočjo katerega testiramo ničelno hipotezo $H_0: \rho = 0$ proti nasprotni hipotezi $H_1: \rho \neq 0$.

Odgovor na 9. raziskovalno vprašanje »Ali je motiviranost in želja za usposabljanje povezana s starostjo?« smo dobili na podlagi ocen strinjanja s trditvijo »Imam veliko željo in motivacijo za usposabljanje« in starosti.

p-vrednost Pearsonovega koeficienta korelacije je enaka $p = 0,0006 < 0,01$. To pomeni, da ničelno domnevo, da spremenljivki nista povezani, zavrnemo pri 1 % tveganju. Pearsonov koeficient korelacije je enak -0,238, kar nakazuje na zmerno negativno linearno povezanost in pomeni, da so starejši policisti manj motivirani in imajo manjšo željo za usposabljanje kot mlajši.

Odgovor na 10. raziskovalno vprašanje »Ali je mnenje policistov, da jim je pridobljeno znanje v pomoč pri opravljanju dela povezano z delovno dobo?« smo dobili na podlagi ocen strinjanja s trditvijo »Pridobljeno znanje mi je v pomoč pri opravljanju dela« in delovne dobe.

p-vrednost Pearsonovega koeficienta korelacije je enaka $p = 0,225 > 0,05$, kar pomeni, da pri stopnji pomembnosti 0,05 ne moremo zavrniti ničelne domneve, da sta spremenljivki povezani. To pomeni, da ni statistično značilne povezave med mnenjem policistov, da jim je pridobljeno znanje v pomoč pri opravljanju dela, ter delovno dobo.

Za analizo raziskovalnih vprašanj 11 in 12 smo uporabili enojno analizo variance (ANOVA). Zanimalo nas je, kakšna je motiviranost in želja zaposlenih

po dodatnih izobraževanjih ter kakšno mnenje imajo policisti o uporabnosti izobraževanj glede na delovna mesta, saj bi na podlagi različnih mnenj v prihodnje lahko prilagodili načrt izobraževanj. Predvsem pri delovnih mestih policistov na vrhu karierni lestvice nas je zanimalo, kakšno je njihovo mnenje o uporabnosti usposabljanj in njihovi motiviranosti, saj gre običajno za policiste, ki imajo veliko izkušenj in tudi znanja, prav tako nimajo želje po napredovanju.

Odgovor na 11. raziskovalno vprašanje »Ali obstajajo statistično pomembne razlike med policisti, ki zasedajo različna delovna mesta, v mnenju, da je veliko usposabljanj neuporabnih?« smo dobili na podlagi ocen strinjanja s trditvama »Pogosto so usposabljanja, ki se jih udeležim neuporabna« in »Pridobljeno znanje mi je v pomoč pri opravljanju dela« ter delovnega mesta, ki ga zaposleni zaseda.

		Vsota kvadratov odklonov	sp	Srednji kvadriran odklon	F	p
Pridobljeno znanje mi je v pomoč pri opravljanju dela.	Med skupinami	5,573	7		1,201	,302
	Znotraj skupin	210,138	317	,796		
	Skupaj	215,711	324	,663		
Pogosto so usposabljanja, ki se jih udeležim neuporabna.	Med skupinami	7,608	7		1,165	,322
	Znotraj skupin	293,785	315	1,087		
	Skupaj	301,393	322	,933		

Tabela 4:
Rezultati
analize variance
za 11.
raziskovalno
vprašanje

Iz tabele 4 je razvidno, da sta oba testa statistično neznačilna ($p > 0,05$), kar pomeni, da pri stopnji pomembnosti 0,05 lahko trdimo, da v povprečju ni statistično pomembnih razlik med policisti, ki zasedajo različna delovna mesta v mnenju, da je veliko usposabljanj neuporabnih.

Odgovor na 12. raziskovalno vprašanje »Ali obstajajo statistično pomembne razlike med policisti, ki zasedajo različna delovna mesta, v želji in motiviranosti za usposabljanje?« smo dobili na podlagi ocen strinjanja s trditvijo »Imam veliko željo in motivacijo za usposabljanje« in delovnega mesta, ki ga zaposleni zaseda.

Delovno mesto	N	Podmnožica za = 0.05	
		1	2
policist-stalni dežurni	18	3,56	
policist-vodja policijskega okoliša	26	3,65	3,65
policist-vodja izmene	18	3,72	3,72
komandir	14	3,93	3,93
pomočnik komandirja	34	3,94	3,94
policist-starejši policist	62	4,05	4,05
policist-kriminalist	49	4,10	4,10
policist	105		4,17
p-vrednost		0,51	0,65

Tabela 5:
Rezultati
Duncanovega
testa za 12.
raziskovalno
vprašanje

Tokrat je test analize variance statistično značilen ($F = 2,169$ in $p = 0,037 < 0,05$). To pomeni, da pri stopnji pomembnosti 0,05 lahko trdimo, da med policisti, kiasedajo različna delovna mesta, v želji in motiviranosti za usposabljanje obstajajo statistično značilne razlike. S pomočjo Duncanovega testa mnogoterih primerjav (tabela 5) smo ugotovili, da obstajajo statistično značilne razlike med povprečnima ocenama trditve za delovni mesti policist ($\bar{x} = 4,17$) in policist-stalni dežurni ($\bar{x} = 3,56$). Med ostalimi delovnimi mesti statistično pomembnih razlik v povprečju ni, saj razlike med homogenimi skupinami niso signifikantne ($p = 0,51 > 0,05$) in ($p = 0,65 > 0,05$).

4 RAZPRAVA

V okviru raziskave ugotavljamo, da imajo policisti na Policijski upravi Maribor v povprečju veliko željo in visoko motivacijo za usposabljanje. Le ta je nekoliko višja pri mlajših policistih (37 let in manj) in pri policistih, kiasedajo delovno mesto policist. Gre za policiste, ki so nekje na začetku oz. sredini kariernega razvoja in se zavedajo, da bodo svoje želene karijerne cilje lahko dosegli ob dobrih rezultatih dela, ki so posledica dobre usposobljenosti. Motiviranost policistov za usposabljanje je za policijo kot organizacijo dober pokazatelj, da se policisti zavedajo zahtevnosti svojega poklica in želijo svoje znanje dopolnjevati in ga obnavljati. Usposabljanje in nenehno izpopolnjevanje bistveno vplivata na uspešno in učinkovito delovanje policije. Na podlagi analize rezultatov raziskave smo ugotovili, da policisti, ne glede na delovno dobo, menijo, da jim je z usposabljanji pridobljeno znanje v pomoč pri opravljanju dela, kar pomeni, da se policisti zavedajo pomena usposabljanja in želijo svoje delo opravljati čim bolje. Menijo pa tudi, da se premalo usposablja in si želijo več usposabljanj. Nadalje ugotavljamo, da usposabljanje v policiji ni ustrezno načrtovano. Ugotovili smo, da se policisti povečini ne morejo sami odločiti, katerih usposabljanj se bodo udeležili in da so neopredeljeni glede trditve o uporabnosti usposabljanj, pri čemer pa med policisti, kiasedajo različna delovna mesta, nismo ugotovili razlik. Ugotovili smo tudi, da se več kot tretjina anketirancev v celoti ne strinja s tem, da se usposabljanja ustrezno načrtujejo in da v povprečju menijo, da se ne upoštevajo njihova mnenja oziroma potrebe pri načrtovanju usposabljanj. Menimo, da bi bilo treba policiste bolj neposredno vpeti v načrtovanje usposabljanj. Ugotovili smo tudi, da policisti niso najbolj zadovoljni z vsebinami usposabljanj kot tudi ne s kvaliteto in samo izvedbo le teh.

Policija ima usposabljanje urejeno preko centra (CIU), ki skrbi za usposabljanje vseh zaposlenih v policiji. Sistem usposabljanja naj bi bil prilagojen dejanskim potrebam na terenu, s katerimi se srečujejo policisti, vendar ugotovitve kažejo, da ni tako. Po obstoječem sistemu policijske postaje enkrat letno, ob usklajevanju policijskih uprav, posredujejo predloge za usposabljanja, ki so navedena v katalogu usposabljanj. Policijske uprave posredujejo predloge posameznim pristojnim notranjim organizacijskim enotam GPU, ki jih prikujejo svojemu strokovnemu področju in jih posredujejo Policijski akademiji. Policijska akademija uskladi predloge v okviru razpoložljivih finančnih sredstev in drugih resursov za tekoče obdobje ter izdela predlog letnega načrta usposabljanj v policiji, ki ga potrdi generalni direktor policije v mesecu novembru za eno leto vnaprej. Policijske

enote posredujejo predloge na podlagi ocen vodij organizacijskih enot policije, kar pa po našem mnenju ni najboljši postopek. Vodje organizacijskih enot namreč ugotavljajo potrebe predvsem na podlagi ugotovitev iz letnih razgovorov, ki jih enkrat letno opravijo z zaposlenimi in kjer bi naj vodje ugotovili, ali so njihova pričakovanja realna ali ne, na katerem področju usposabljanja se zaposleni želi nadgraditi ter čim bolj uskladiti interese policije z njihovimi interesi. Pri tem je pomembna tudi predvsem subjektivna ocena vodje, ki je lahko preveč splošna in napačna, prav tako se vsi zaposleni iz določenih razlogov ne udeležijo letnih razgovorov. Tako menimo, da je sistem usposabljanja v policiji pomanjkljiv pri samem ugotavljanju dejanskih potreb in prilagoditvi usposabljanj dejanskim potrebam in nenazadnje željam policistov.

Za izboljšanje stanja na področju usposabljanja bi bilo smotno vzpostaviti sistem ugotavljanja dejanskih potreb po usposabljanjih in pri tem upoštevati predloge policistov. Tako bi v procesu načrtovanja usposabljanj za naslednje leto, enkrat letno, pozvali vse policiste, da sami predlagajo, katerih usposabljanj bi se radi udeležili. Rešitev bi bila uvedba ustrezne aplikacije v informacijsko-te lekomunikacijskem sistemu policije ali informacijskem sistemu CIU, kjer bi bila navedena vsa usposabljanja iz kataloga usposabljanj, prilagojena delovnemu mestu policista. Tako bi vsak policist izbral določeno število usposabljanj (na primer tri usposabljanja), ki bi se jih udeležil naslednje leto. Policisti bi se vsako leto določenih usposabljanj udeležili na predlog vodstva policijske postaje, določenih usposabljanj pa bi se udeležili na podlagi lastne želje. Ocenjujemo, da bi tak model usposabljanja, ob visoki motiviranosti policistov, omogočil sprotne prilagajanje hitrim spremembam in zahtevam pri opravljanju policijskega dela ter zadovoljevanje individualnih potreb zaposlenih za usposabljanje.

UPORABLJENI VIRI

- Jan, I. in Jereb, E. (2001). Ugotavljanje izobraževalnih potreb v državni upravi. *Organizacija*, 1(5), 290–300.
- Kratcoski, C. P. (2007). *Police education and training in a global society*. Lanham: Lexington Books.
- Ministrstvo za notranje zadeve, Policija. (2012). *Navodilo o izobraževanju, usposabljanju in izpopolnjevanju javnih uslužbencev policije*. Ljubljana.
- Poteko, S. (2010). *Vpliv izpopolnjevanja in usposabljanja policistov na uspešnost in učinkovitost policije* (Diplomsko delo). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Rančigaj, K., Šumi, R. in Lobnikar, B. (2009). Zagotavljanje kompetenc za policijsko delo: prepletenost internega usposabljanja in visokošolskega izobraževanja. *Varstvoslovje*, 11(3), 404–422.
- Volavšek, D. (2012). *Analiza usposabljanja in izpopolnjevanja zaposlenih v slovenski policiji* (Magistrsko delo). Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta.
- Zakon o organiziranosti in delu v policiji. (2013). *Uradni list RS*, (15/13).
- Žagar, D. (2008). Razvoj usposabljanj v policiji. V P. Umek (ur.), *Javna in zasebna varnost: 9. dnevi varstvoslovja – zbornik prispevkov*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede. Pridobljeno na <http://www.fvv.uni-mb.si/dv2008/zbornik/clanki/Zagar.pdf>

O avtorjih:

Aleksander Lubej, univ. dipl. organizator, zaposlen na Policijski upravi Maribor, kjer opravlja naloge komandirja na Policijski postaji Slovenska Bistrica, magistrski študent na Fakulteti za organizacijske vede Univerze v Mariboru. E-mail: aleksander.lubej@gmail.com

Dr. Petra Šparl, izredna profesorica za matematiko na Fakulteti za organizacijske vede Univerze v Mariboru. Njeno raziskovalno delo obsega predvsem raziskave s področja teorije grafov in statistične analize podatkov. E-mail: petra.sparl@fov.uni-mb.si

Dr. Anja Žnidaršič, docentka za kvantitativne metode na Fakulteti za organizacijske vede Univerze v Mariboru. Glavna raziskovalna področja so analiza socialnih omrežij, merske napake in kakovost merjenja ter uspešnost študentov pri metodoloških predmetih. E-mail: anja.znidarsic@fov.uni-mb.si

Dr. Eva Jereb, redna profesorica za kadrovsko-informacijsko področje in prodekanica za izobraževalno dejavnost na Fakulteti za organizacijske vede Univerze v Mariboru. Njeni raziskovalni interesi so predvsem na področju izobraževanja v visokem šolstvu, e-izobraževanja, razvoja kadrov, kadrovskih ekspertnih sistemov, avtomatizacije pisarniškega poslovanja, delno pa tudi na področju dela na daljavo. E-mail: eva.jereb@fov.uni-mb.si

Poučevanje v paru s študentom – uspešen eksperiment na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru

Zala Žvab, Matevž Bren

Namen prispevka:

Predstavili bomo kvazieksperiment »Poučevanje v paru s študentom« pri predavanjih statistike na dodiplomskem univerzitetnem študiju na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru (FVV UM). Eksperiment smo izvajali v okviru internega projekta tri zaporedna leta. Skupno poučevanje – v paru učiteljev ali učitelj-študent je v svetu že preizkušeno in tudi uveljavljeno (Gray in Harrison, 2003). Ponuja mnoge prednosti, predvsem pa omogoča takojšnje učinkovito vrednotenje metod poučevanja, zastavljenih nalog in dosežkov študentov ter prispeva k boljši komunikaciji.

Metode:

Kvazieksperiment »Poučevanje v paru s študentom« smo izvedli v študijskih letih 2010/11, 2011/12 in 2012/13. Dosežki študentov (oddane domače naloge, izvedeni seminarji, dosežene točke s sprotnim študijem) ter njihova pozitivna mnenja, zbrana z anketo in fokusnimi skupinami, predstavljajo osnovo za merjenje uspešnosti eksperimenta. Enako tudi pozitivna izkušnja tako profesorja kot tutorke, soavtorice članka, študentke magistrskega programa FVV, ki je sodelovala pri poučevanju. Izvajanje kvazieksperimenta tri zaporedna leta nam je omogočilo zbrati zadostno število podatkov za izvedbo faktorske analize in s tem tudi testov preverjanja hipotez.

Ugotovitve:

Z zbranimi podatki eksperimentalne skupine zastavljeni hipotezi raziskave, da poučevanje v paru prinese:

1. več sodelovanja in sprotnega študija študentov in
2. pozitivnejši odnos študentov do predmeta,

nismo zavrnil. Pa tudi mnenjska anketa in zaključki razprav v fokusnih skupinah potrjujejo rezultate ostalih raziskav o prednostih poučevanja v paru.

Omejitve/uporabnost raziskave:

Veljavnost rezultatov raziskave je v prvi vrsti omejena z nenaključno določeno eksperimentalno skupino, saj bi delitev študentov in dvojno izvajanje predavanj

povzročilo stroške. Druga omejitev pa je razmeroma majhno število sodelujočih študentov.

Praktična uporabnost:

Prikaz uspešnosti poučevanja v paru s študentom kot spodbuda za uporabo te metode poučevanja tudi pri drugih predmetih na Fakulteti za varnostne vede, kakor tudi v širšem akademskem okolju.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Pomembnost prispevka je v eksperimentu in nezavrnitvi hipotez o učinkovitosti poučevanja v paru s študentom, v potrditvi (tuje) dobre prakse poučevanja v paru ter v priporočilu in spodbudi za uveljavitev tovrstnega poučevanja v slovenski akademski praksi.

UDK: 37.091.3

Ključne besede: poučevanje v paru, študenti, kvazieksperiment, učinkovitost poučevanja, dosežki

Team Teaching with a Student – A Successful Experiment at Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor

Purpose:

A quasi-experiment »Team teaching with a student« in the undergraduate statistics course at the Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor (FCJS UM) will be presented. The quasi-experiment was performed for three consecutive years. The teacher-teacher or teacher-student team teaching is already known and well established in the academic practice abroad (Gray and Harrison, 2003). It puts forward many advantages as improved teacher-students communications and an immediate evaluation of teaching methods, education tasks and students' achievements.

Design/Methods/Approach:

The quasi-experiment »Team teaching with a student« was performed for three consecutive academic years 2010/11, 2011/12 and 2012/13. Students' achievements (home tasks, students' seminars, extra bonus points for extra students' work) and theirs positive judgements gathered with the survey and focus groups represent the basis for quasi-experiment efficiency evaluation. Also positive experiences of the teacher and the tutor (student of the postgraduate studies at the FCJS UM and co-author of the article) are accounted for. Performing this quasi-experiment for three consecutive years provided enough quantitative data for the factor analyses and further hypotheses testing.

Findings:

Using the data gathered for the experimental group the hypotheses that team teaching brings

1. more students' engagement and collaboration in everyday tasks and
2. more positive attitude towards statistics course

were not refused. Also the students' survey and focus groups' findings confirm results of other studies on the benefits of teacher-student team teaching.

Research Limitations/Implications:

The validity of the results of the performed quasi-experiment can be called into question due to the absence of a random division of students into the experimental and the control group (this would result in double course costs) and the limited number of students involved.

Practical Implications:

The exemplified efficiency of the teacher-student team teaching can be used as a stimulus for introducing this teaching practice also at other courses at the FCJS UM and into the broader academic environment.

Originality/Value:

Value of this article lies in the experiment and hypotheses showing that the good foreign practice of team teaching could and should be applied and in the recommendation to include it into the everyday academic practice.

UDC: 37.091.3

Keywords: team teaching, students, quasi-experiment, teaching effectiveness, achievements

1 UVOD

Varstvoslovje je interdisciplinarna veda, ki z različnimi metodami proučuje pojav varnosti. Za proučevanje varnosti je potrebna dobra teoretična podlaga različnih znanstvenih ved (psihologija, sociologija, kriminologija, pravne vede in podobno), poleg tega pa tudi znanja empiričnih ved. Namreč, pri proučevanju pojma varnosti je vsekakor pomembno počutje in občutek varnosti prebivalcev ter na podlagi teh mnenj izoblikovano splošno mnenje javnosti, ki je (lahko) vodilo pri oblikovanju politik, postopkov in zakonov v državi. Tako je treba tudi na Fakulteti za varnostne vede študentom podajati vsebine, kot so raziskovalne metode, statistika in metodologija. Da bi študentom omogočili lažji pristop do znanja o raziskovalnih metodah, statistiki in metodologiji smo uporabili kreativen načina poučevanja – poučevanja v paru s študentom. Uporabili smo tudi različne metode poučevanja, ki se nanašajo na različne tipe učenja, se trudili vzpostaviti pozitivno delovno klimo in spodbudno učno okolje za manj stresnih situacij pri študiju in tako dosegli boljše razumevanje vsebin in bolj poglobljeno znanje študentov Fakultete za varnostne vede.

Poučevanje v paru (ang. *team teaching*) ni novost v izobraževanju. Metoda se je pojavila v šestdesetih letih na ameriških tleh predvsem za izboljšanje poučevanja in za preseganje različnih ovir, npr. za poučevanje številčnejših skupin, za poučevanje razredov, ki so jih sestavljali pretežno učenci neangleško govorečih manjšin itd. (Murata, 2002; Nevin, Thousand in Villa, 2009). Poučevanje v paru ali poučevanje v sodelovanju (tudi sodelovalno poučevanje) vključuje sodelovanje dveh ali več učiteljev, učitelja in strokovnjaka iz prakse ali učitelja in študenta

višjega letnika, ki s svojimi različnimi znanji in pristopi sočasno, v istem prostoru v sklopu enega predmeta, podajajo znanje študentom oz. učencem. Literatura, ki opisuje in raziskuje takšno hkratno poučevanje, je večinoma zelo naklonjena uporabi metode, saj poučevanje v paru prinaša veliko dobrih rezultatov in prednosti za vse sodelujoče (Anderson, 2008; Anderson in Speck, 1998; Bullough Jr. et al., 2003; Duchardt, Marlow, Inman, Christensen in Reeves, 1999).

Obstaja veliko različnih pristopov poučevanja v paru, zato tudi neka enotna, splošno uveljavljena definicija poučevanja v paru (še) ne obstaja. Različni avtorji ta tip poučevanja razumejo različno in ga tudi različno izvajajo. Hatcher, Hinton in Swartz (v Anderson in Speck, 1998) poučevanje v paru definirajo kot sodelovanje dveh ali več predavateljev pri oblikovanju, izvajanju in evalvaciji istega predmeta, tečaja ali predavanja. Na drugi strani pa Gurman (v Anderson in Speck, 1998) pojmuje takšno poučevanje kot pristop, kjer sta dve ali več oseb odgovornih za izobraževanje iste skupine študentov oz. učencev. Poučevanje v paru se izvaja v različnih okoljih in za različne namene: na fakultetah, za pripravo študentov na bodoči poklic učiteljev, pri tečajih za učenje tujih jezikov, novinarstva in tudi za izobraževanja bodočih medicinskih sester (Anderson in Speck, 1998). V tem prispevku bo v uporabi sledeča definicija: poučevanje v paru (ali timu) pomeni delovanje skupine predavateljev (učiteljev, profesorjev), ki za isto skupino slušateljev (učencev, dijakov ali študentov) načrtujejo, izvajajo in ocenjujejo učne dejavnosti. (Team teaching, 1998)

V literaturi najdemo tudi več različnih tipologij, ki opisujejo sodelovanja profesorjev/učiteljev. Esterby-Smith in Olve (v Nevin et al., 2009) opisujeta pet različnih tipov poučevanja v sodelovanju:

- *zvezdni tip*: eden izmed predavateljev nosi glavno odgovornost za celoten potek poučevanja;
- *hierarhični tip*: izkušenejši profesor ima največjo vlogo pri poučevanju v razredu, asistenti oziroma drugi sodelujoči sodelujejo bolj pri raznih dejavnostih, diskusijah itd.;
- *specialistični tip*: vsi sodelujoči kolektivno sodelujejo pri oblikovanju učnega načrta, vsak izmed njih prispeva s svojim posebnim znanjem, vsi tudi sodelujejo v ocenjevanju poučevanja;
- *generalistični tip*: skupno in kolektivno oblikovanje učnega načrta, vendar predavatelji poučujejo posamezne vsebine glede na njihova praktična znanja in izkušnje;
- *interaktivni tip*: kolektivno načrtovanje učnega načrta, poučevanje pa je zelo fleksibilno in ni načrtovano vnaprej, predavatelji poučevanje organizirajo sproti.

Eisen (v Nevin et al., 2009) je na drugi strani opozoril na razvito tipologijo poučevanja avtorjev Watkins in Caffarella (v Nevin et al., 2009), ki predlagata naslednje tipe:

- *sodelovalna posvetovanja*: predavatelji/vzgojitelji različnih vsebin oz. različnih znanj (npr. pedagoškega poučevanja) dajo nasvet za poučevanje drugemu predavatelju/vzgojitelju;
- *podporno sodelovalno poučevanje*: eden izmed učiteljev ima vodilno vlogo,

- drugi so v razredu za pomoč učencem oz. študentom;
- *paralelno sodelovalno poučevanje*: sodelujoči učitelji podajajo znanje različnim heterogenim skupinam poslušalcev;
- *komplementarno sodelovalno poučevanje*: en učitelj predava, drugi dopolnjuje znanje tako, da se to komplementira in s tem ustvarja (npr. parafraziranje izjav prvega učitelja za lažje razumevanje);
- *poučevanje v timu*: vsi sodelujoči predavatelji enakovredno prispevajo pri oblikovanju, načrtovanju, poučevanju, izvajanju in vrednotenju vsebin predmeta/tečaja.

V nadaljevanju se bomo osredotočili na oblike poučevanja v paru (torej samo dveh, ne več učiteljev). Anderson (2008) poučevanje v paru deli na več oblik: profesor – profesor, profesor – zunanji strokovnjak in profesor – študent, kjer je študent že opravil izpit iz poučevanega predmeta. Ta zadnja oblika je bila uporabljena v našem eksperimentu, ki je opisan v nadaljevanju.

Kaj so prednosti, koristi poučevanje v paru? Literatura našteva več pozitivnih vidikov takega poučevanja:

- študenti pridobijo večstranski pogled na samo vsebino (zaradi sodelovanja predavateljev, ki vsebino predstavijo iz različnih zornih kotov);
- spodbuja dialog med samimi predavatelji in med predavatelji ter slušatelji, kar vodi do večje participacije študentov med samim izvajanjem predmeta (Leavitt, 2006);
- več je interaktivnosti in dinamike predavanj, kar spodbudi željo po razpravi s predavatelji;
- poveča se tudi zaupanje in spoštovanje z obeh strani (Anderson in Speck, 1998; Leavitt, 2006).

S takšnim sodelovanjem predavatelji lahko pridobijo sledeče pozitivne odzive: sodelovanje in dvig medsebojnega zaupanja, fleksibilnost in kolegialnost med slušatelji, izkoriščanje preostalega časa za skupno načrtovanje, skupno učenje skozi proces poskusov in napak, osebna rast itd. (Duchardt et al., 1999).

Literatura pa navaja tudi, da študenti raje sodelujejo pri razpravah, ker se jim zdijo predavatelji bolj dostopni, kot so pri običajnem poučevanju (Gray in Halbert, 1998; Leavitt, 2006). Nadaljnja pozitivna lastnost poučevanja v paru je ocenjevanje oziroma podajanje povratne informacije: v večini primerov pisni izdelek učenca/študenta ocenjujeta oba ali celo več predavateljev, kar prispeva k bolj podani povratni informaciji študentu o njegovem delu ter tudi k pravičnejši oceni (Anderson in Speck, 1998). Hkrati takšno poučevanje prispeva k izboljšanju znanja študentov: oblikujejo zrel pogled na vsebino in samo kompleksnost problemov, saj slušatelji dojamejo, da ne gre samo za prav in narobe, temveč usvojijo tako imenovano *aktivno znanje*, kar jih tudi spodbudi k aktivni udeležbi na predavanjih (Gray in Halbert, 1998). Pridobi pa tudi sama šola oz. fakulteta, kjer se takšno poučevanje izvaja: zmanjša se »izolacija« predavatelja, saj tak pristop prinaša podporno okolje in razvoj lastnih učnih pristopov ter pridobivanje globljega razumevanja same vsebine predmeta; delitev nalog z drugim predavateljem zmanjša obseg dela in zato se lahko vsak učitelj bolj osredotoči na pripravo in

podajanje znanja (Bullough, Jr. et al., 2003; Gray in Halbert, 1998) več povratnih informacij o samem študijskem procesu; več oseb istočasno v prostoru tudi več vidi – na primer reakcije slušateljev na določeno izjavo ali problem. Seveda se pozitivni vidiki nanašajo tudi na predavatelje, ki niso nosilci predmeta ali tečaja. Literatura navaja tudi prednosti takšnega poučevanja v primeru, da profesor poučuje predmet skupaj s študentom, ki je ta predmet že uspešno opravil. Študent pridobi poglobljeno znanje vsebine predmeta, nauči se nastopanja pred razredom, z dajanjem povratne informacije o samem predavanju se študentu večja samozavest in njegova vloga pri sooblikovanju vsebin predmeta, pridobi pa tudi več medosebnih kompetenc, kot je na primer upravljanje konfliktov in asertivnost (Gray in Halbert, 1998).

V prispevku predstavljamo poučevanje v paru s študentom. Literatura navaja (Anderson in Speck, 1998; Gray in Halbert, 1998; Leavitt, 2006; Nevin et al., 2009), da je takšen način poučevanja zelo dobrodošel tako profesorju kot tutorju, ki poučujeta v paru, pa tudi študentom. Trditev, da profesorju samostojno poučevanje lahko predstavlja obremenilno situacijo, v kateri se počuti osamljen, poučevanje v paru pa lahko ta vir stresa spremeni v vir nove energije, inovativnosti in uspehov, predstavlja tudi okvir naše raziskave; izvedena je bila v študijskih letih 2010/11, 2011/12 in 2012/13 na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru (FVV UM). V treh študijskih letih smo izvedli kvazieksperiment v prvem letniku dodiplomskega študija univerzitetnega programa v okviru predmeta Metodologija družboslovnega raziskovanja s statistiko. Pri izvedbi predmeta je profesor vsa tri leta sodeloval z isto študentko višjega letnika, ki je obveznosti predmeta že opravila. V nadaljevanju najprej opisujemo uporabljene metode, natančno opišemo potek eksperimenta, hipotezi ter uporabljene kvalitativne in kvantitativne metode. Sledijo rezultati raziskave in zaključki, pomanjkljivosti izvedenega eksperimenta in predlogi ter povabilo profesorjem fakultete, da tudi sami pristopijo k poučevanju v paru.

2 METODE

2.1 Opis kvazieksperimenta

Poučevanje v paru s študentom smo izvedli pri predmetu Metodologija družboslovnega raziskovanja s statistiko. Eksperiment smo ponovili v treh študijskih letih 2010/2011, 2011/2012 in 2012/2013. Študenti so lahko izbirali med dvema načinoma izvedbe predmeta. Prvi način smo poimenovali »sprotni študij«: študenti so z domačimi nalogami, seminarji, sprotnim učenjem in ponavljanjem snovi nabirali dodatne točke ter si tako zagotovili tudi možnost opravljanja predmeta s kolokvijem. Datum kolokvija je bil določen pred samim izpitnim obdobjem, kar je predstavljalo dodatno možnost opravljanja izpita in s tem prednost za študenta. Študenti, ki pa so se odločili za drugi način (torej, da ne sodelujejo v sprotnem študiju), pa so imeli le možnost opravljanja izpita. Obveznosti študentov, ki so se vključili v sprotni študij, sta bili:

- seminar »statistična pismenost« in
- sprotno oddajanje domačih nalog pri predavanjih,

s čimer so si tudi pridobili dodatno (+1) oceno h končni oceni kolokvija. Domače naloge so bile po vsakem predavanju objavljene v spletni učilnici <https://estudij.uni-mb.si/>. Domače naloge je pod mentorstvom profesorja sestavljala in pregledovala tutorica in jih popravljene vračala študentom na naslednjih predavanjih – tako so dobivali sprotno povratno informacijo o svojem znanju. Vsebine seminarja »statistična pismenost« so si študenti izbirali sami, za orientacijo in lažjo izbiro pa so bili v spletni učilnici objavljeni tudi predlogi člankov raziskovalcev in profesorjev FVV (npr. Razlike med spoloma v opisovanju kaznivih dejanj, Stresnost sodniškega dela itd.); poleg tega so lahko predstavili tudi podatke s spletne strani Statističnega urada RS, policijske statistike ipd. (npr. Število prometnih nesreč v preteklem letu, Evropski dan jezikov 2012, Nezgode pri delu v obdobju 2007–2011 s poudarkom na letu 2011, Mednarodno leto statistike 2013 itd.). V predstavitvi je bil ključen kritični pogled študenta na predstavljene statistične podatke, ki se je po predstavitvi velikokrat razvil v razpravo med profesorjem, tutorico in študenti. Še eno dodatno plus oceno si je študent lahko pridobil s primarno ali sekundarno statistično analizo, tj. raziskovalno nalogo z analizami opisne in sklepne statistike. Nalogo je študent predstavil na urah seminarjev (npr. Sekundarna statistična analiza: Uporaba prisilnih sredstev in napadi na policiste v letu 2010, Primarna statistična analiza: Osveščenost maturantov Gimnazije Kranj o pomembnosti zdrave prehrane, Statistična analiza zadovoljstva strank z lekarniškimi storitvami itd.).

Tutorica je sodelovala tudi na predavanjih s pojasnili in napotki študentom z namenom, da se jim predavana vsebina čim bolj približa. Ob koncu predavanj smo izvedli tudi spletno anketo, kjer smo študente povprašali o njihovih vtisih poučevanja v paru in to dopolnili z izvedbo fokusnih skupin.

Zastavili smo si naslednji hipotezi:

H1: Poučevanje v paru spodbuja študente k sprotneemu študiju.

H2: Poučevanje v paru doprinese k pozitivnejšemu odnosu študentov do predmeta.

Iz napisanega je razvidno, da smo si prizadevali za čim večjo zavzetost študentov za sprotne študij. Predavanja smo poskušali narediti čim bolj interaktivna, teorijo ponazarjali s konkretnimi primeri in reševanjem dejanskih problemov; izvajali smo tudi kvize, ki jih omogoča programsko orodje TurningPoint.

2.2 Spletna anketa in opis vzorca

Študente smo po končanih predavanjih povabili, da izpolnijo spletno anketo, sestavljeno z orodjem 1ka (www.1ka.si). V anketi smo spraševali, kaj si mislijo o domačih nalogah, predstavitev »statistične pismenosti«, o sodelovanju tutorke in odnosu študentov do predmeta, razumevanju vsebin, premagovanju zaprek v komunikaciji med profesorjem in študenti ter o tem, kako se pripravljajo na predavanja, kako rešujejo domače naloge, motivih, zakaj hodijo na predavanja ipd. Anketa je bila zastavljena v obliki trditev, na katere so študenti odgovarjali na petstopenjski lestevici od 1 – sploh se ne strinjam do 5 – povsem se strinjam oziroma na štiristopenjski lestevici od 1 – nikdar do 4 – vedno. Na koncu smo dali

študentom še možnost odprtih odgovorov, in sicer, da lahko podajo predloge za izboljšave, zapišejo, kaj jim je bilo dobrodošlo pri izvajanju predmeta in kaj jih je motilo.

V vzorec so bili zajeti tisti študenti, ki so si izbrali »sproti študij« in so bili prisotni zadnji dan predavanj, ko se je anketiranje dejansko izvajalo. Demografske značilnosti vzorca (frekvence – f in veljavni odstotki – %) so prikazane v tabeli 1.

Tabela 1:
Demografske
značilnosti
vzorca

$n = 117$		f	%
Spol	moški	53	45,3
	ženski	64	54,7
Starost	19 let	52	44,4
	20 let	44	37,6
	21 let in več	21	18,0
Študijsko leto	2010/2011	34	29,1
	2011/2012	45	38,5
	2012/2013	38	32,5

V vseh treh študijskih letih smo v raziskavi zajeli 117 študentov, od tega 45,3 % moških in 54,7 % žensk. Večina je bila starih 19 let.

2.3 Izvedba fokusnih skupin

Fokusne skupine (tudi skupinske diskusije) so ena najpogostejše uporabljenih kvalitativnih metod v raziskovanju. Namen fokusnih skupin je »ugotoviti zaznavanja, občutke in vzorce razmišljanja udeležencev o raziskovalnem problemu« (Klemenčič in Hlebec, 2007). Predstavljajo naraven proces diskusije s soočanjem različnih mnenj, kar lahko dodatno razjasni vsebine ter porodi nove poglede in ideje. Namenjene so tudi dopolnjevanju oz. razlagi rezultatov kvantitativnih analiz zbranih podatkov. V našem eksperimentu smo s fokusnimi skupinami z vprašanji kot npr.

- Ali vidite prednosti poučevanja v paru profesor – študent?
- Kakšno se vam zdi poučevanje v paru profesor – študent, če ga primerjate s klasičnim načinom poučevanja?
- Ali po vašem mnenju poučevanje v paru profesor – študent prinaša več sodelovanja in sprotnega študija študentov?
- Katere prednosti vidite v takem načinu poučevanja?
- Ali bi želeli tak način poučevanja pri več predmetih?

želeli pridobiti podrobnejši vpogled v mnenja študentov in dodatno razlago rezultatov analiz podatkov, pridobljenih z anketo o poučevanju v paru. Fokusne skupine so bile izpeljane v dveh oz. treh manjših skupinah študentov ob zaključku predavanj. V fokusnih skupinah so sodelovali isti študenti kot pri anketiranju.

3 REZULTATI

Rezultate analiz podatkov, pridobljenih z vprašalnikom, smo v nadaljevanju razdelili na tri dele: v prvem so podane analize povratnih informacij študentov o

samem načinu poučevanja v paru, drugi del zajema odnos študentov do študijskih obveznosti pri statistiki in tretji rezultate faktorske analize in teste zastavljenih hipotez.

3.1 Povratna informacija o poučevanju v paru s študentko

Najprej nas je zanimalo mnenje študentov o smotnosti domačih nalog, ki so bile sestavni del sprotne študija in del dodatne končne ocene. Kot vidimo (tabela 2), so se anketirani študenti v povprečju najbolj strinjali s ponujenim odgovorom, da so bile domače naloge dobrodošla povratna informacija, saj so tako lahko sproti preverili svoje znanje in razumevanje, videli, če so pri reševanju nalog »na pravi poti«, in tudi spoznali za razumevanje ključne vsebine.

Domače naloge doprinesejo k sprotnemu študiju.	<i>M</i>	<i>SO</i>
Domače naloge so dobrodošle.	3,9	,99
Z reševanjem domače naloge sem bolje razumel snov.	3,8	,94
Popravljen domače naloge so bile dobrodošla povratna informacija.	4,4	,88

* lestvica 1 – sploh se ne strinjam ... 5 – popolnoma se strinjam

Tabela 2:
Mnenje študentov, ali domače naloge doprinesejo k sprotnemu študiju

V tabeli 3 opazimo, da je bila statistična pismenost pri večini sprejeta kot motivacija za izboljšanje končne ocene predmeta in ne toliko kot dodatna motivacija za študij ali za širjenje znanja ali pa za popestritev predavanja.

Predstavitve statistične pismenosti so bile dobrodošle ...	<i>M</i>	<i>SO</i>
... za izboljšanje končne ocene.	4,2	1,01
... da so naredile predavanja zanimivejša.	3,3	1,10
... za dodatno motivacijo pri študiju.	3,0	1,07
... pri širjenju svojega znanja.	3,1	1,08

* lestvica 1 – sploh se ne strinjam ... 5 – popolnoma se strinjam

Tabela 3:
Mnenje študentov glede motivacije za predstavitev statistične pismenosti

Pri naslednjem sklopu vprašanj (tabela 4) odgovori kažejo, da je sodelovanje študentke-tutorke najbolj prispevalo k približanju vsebin študentom, kar so študenti izpostavili tudi pri izvedbi fokusnih skupin.

Poučevanje v paru profesor-študent prinaša pozitivnejši odnos do predmeta?	<i>M</i>	<i>SO</i>
Sodelovanje študentke mi je snov statistike približalo.	3,5	1,14
Sodelovanje študentke me je prepričalo, da lahko osvojim potrebna znanja.	3,2	1,03
Komentarji študentke med predavanji so mi snov približali.	3,3	1,13
Komentarji študentke so me še bolj motivirali.	3,0	1,11

* lestvica 1 – sploh se ne strinjam ... 5 – popolnoma se strinjam

Tabela 4:
Mnenje študentov glede vloge poučevanja v paru pri pozitivnejšem odnosu do predmeta

Vlogo študentke so v splošnem študenti pozitivno sprejeli. Odgovori nam kažejo (tabela 5), da jim je bila najbolj dobrodošla povratna informacija pri predstavitvah, pozitivno pa jim je bilo tudi, da je študentka pripravljala in popravljala domače naloge.

Tabela 5:
Mnenje študentov, ali poučevanje v paru pomaga pri boljšem razumevanju vsebin

Poučevanje v paru pomaga pri boljšem razumevanju predmeta?	M	SO
Komentarji študentke so mi pomagali pri boljšem razumevanju snovi.	3,4	1,08
Dobra izbira je bila, da je domače naloge namesto profesorja pripravila študentka.	3,8	1,01
Bilo je bolje, da je namesto profesorja študentka popravila domače naloge.	3,8	1,02
Povratna informacija pri predstavitvah iz statistične pismenosti in seminarskih nalog je bila dobrodošla.	3,9	1,04

* lestvica 1 – sploh se ne strinjam ... 5 – popolnoma se strinjam

Zadnji sklop vprašanj (tabela 6) se nanaša na komunikacijo študenti – profesor in študenti – študentka. Študenti so v povprečju najbolj pohvalili vlogo študentke pri podajanju odgovorov in informacij o predmetu in njeno hitro odzivnost na spletno pošto.

Tabela 6:
Mnenje študentov, ali poučevanje v paru izboljša komunikacijo

Poučevanje v paru izboljša komunikacijo med študenti in profesorjem?	M	SO
Za dodatne informacije sem raje vprašala študentko kot profesorja.	4,0	,92
Študentka mi je primerno odgovorila na vprašanje iz snovi.	3,8	1,01
Študentka mi je na spletno pošto odgovorila v roku 24 ur.	4,3	1,02

* lestvica 1 – sploh se ne strinjam ... 5 – popolnoma se strinjam

3.2 Študijske obveznosti pri statistiki

Odgovori na vprašanja iz sklopa o načinu priprave študentov na predavanja so razkrili, da so se študenti v večini na predavanja pripravili z reševanjem domače naloge, redkeje pa so si priskrbeli osnovne pripomočke, ki so ključni za razumevanje vsebin na predavanjih.

Tabela 7:
Priprava študentov na predavanja

Kako se pripraviš na predavanja?	Nikoli		Redko		Pogosto		Vedno	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Naredim domačo nalogo.	5	4,3	9	7,7	70	59,8	33	28,2
Preverim vsebine v spletni učilnici.	16	13,7	38	32,5	36	30,8	27	23,1
Pripravim si kopije prosojnic.	25	21,4	23	19,7	36	30,8	33	28,2
Vzamem osnovno literaturo.	28	23,9	33	28,2	33	28,2	23	19,7
Razpravljam s kolegom/kolegico.	23	19,7	46	39,3	38	32,5	10	8,5

Pri reševanju domačih nalog so si v večini študenti pomagali z zapiski predavanj (tabela 8) in s pomočjo kolega ali kolegice, redko pa so za pomoč poprosili profesorja ali uporabili dodatno literaturo.

Tabela 8:
Reševanje domačih nalog

Pri reševanju domače naloge si pomagam ...	Nikoli		Redko		Pogosto		Vedno	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Si pomagam z zapiski predavanj.	8	6,8	11	9,4	57	48,7	41	35,0
Preverim v osnovni literaturi.	12	10,3	18	15,4	49	41,9	38	32,5
Pogledam na splet.	14	12,0	41	35,0	46	39,3	16	13,7
Povprašam kolega/kolegico.	4	3,4	16	13,7	61	52,1	36	30,8
Povprašam tutorico.	30	25,6	63	53,8	22	18,8	2	1,7
Vprašam profesorja.	65	55,6	44	37,6	8	6,8	0	0,0

Pri reševanju domače naloge si pomagam ...	Nikoli		Redko		Pogosto		Vedno	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Preverim v dodatni literaturi.	75	64,1	30	25,6	9	7,7	3	2,6
Drugo	100	85,5	11	9,4	4	3,4	2	1,7

Tabela 8:
Nadaljevanje

Motivacija za obisk predavanj je bila v največji meri želja slediti in tudi razumeti vsebine predavanj in pisanje zapiskov (tabela 9). Pozitiven odnos do predmeta pri večini anketiranih študentov se kaže tudi z večinskimi odgovori »nikoli« in »redko« na vprašanja o zamujanju, klepetanju s kolegi, reševanju križank ipd. Tudi večinsko nestrinjanje z neprisotnostjo na predavanjih lahko kaže na pozitiven odnos do predmeta.

Med predavanji ...	Nikoli		Redko		Pogosto		Vedno	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Rad/a sledim predavanjem in razumem snov	1	,9	8	6,8	65	55,6	43	36,8
Pišem zapiske	5	4,3	30	25,6	61	52,1	21	17,9
Zamujam ali odhajam predčasno	44	37,6	61	52,1	9	7,7	3	2,6
Se pogovarjam s kolegi	17	14,5	78	66,7	18	15,4	4	3,4
Pozno prihajanje/zgodnje odhajanje kolegov med predavanjem me moti	41	35,0	45	38,5	24	20,5	7	6,0
Nisem prisoten, ker hitreje/boljše sam naštudiram snov	63	53,8	41	35,0	11	9,4	2	1,7
Delam druge stvari (rešujem križanke,...)	49	41,9	56	47,9	10	8,5	2	1,7

Tabela 9:
Motivacija za obisk predavanj

V tabeli 10 so odgovori razvrščeni po padajočih povprečnih rangih: študenti so odgovore na vprašanje »Predavanja obiskujem, ker ...« razvrščali na lestvici od 1 – najbolj pomembno in 11 – najmanj pomembno. Povprečni rangi nam pokažejo še večje strinjanje študentov glede pomembnosti prisotnosti in sodelovanja na predavanjih ter razumevanja vsebin, kot najmanj pomembno so v povprečju izpostavili druženje in klepet s kolegi ter neprisotnost na predavanjih, ker bi snov hitreje usvojili sami.

Udeležujem se predavanj, ker ...	Vsi študentje	
	M	SO
ker rad/a sledim predavanjem in razumem snov.	2,4	2,11
da razumem bistvo snovi.	2,8	2,07
da se naučim nekaj novega.	4,5	2,14
da si pišem zapiske.	5,0	2,44
da takoj vprašam, če kaj ne razumem.	5,6	2,27
da dobim informacije o dodatni literaturi.	6,9	2,46
da se naučim kako se statistične metode aplicirajo v praksi.	6,5	2,48
da sodelujem.	6,3	2,16
da imam družbo in lahko klepetam s kolegi.	8,0	2,32
da srečam svoje kolege.	8,2	2,38
nisem prisoten/na, ker snov hitreje/boljše naštudiram sam/a.	9,7	2,80

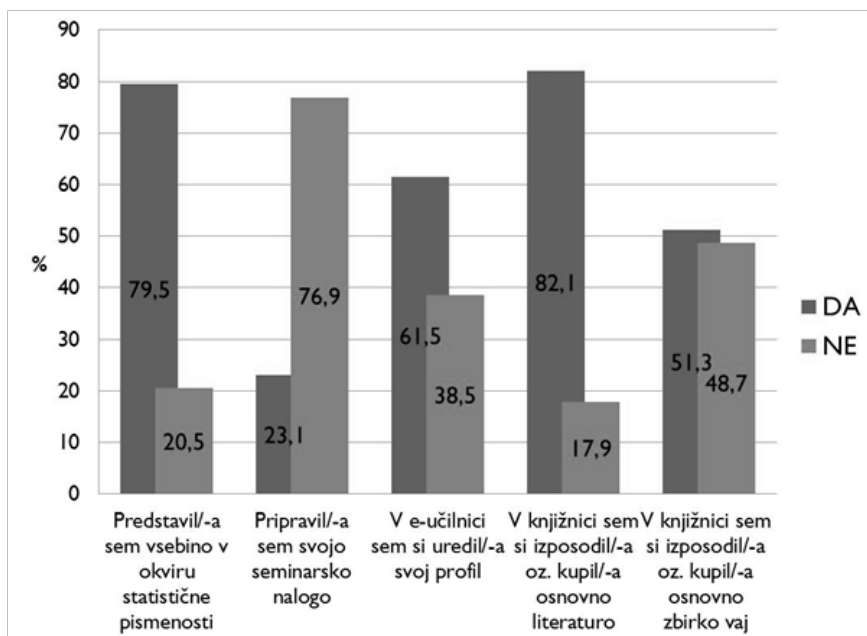
Tabela 10:
Mnenje študentov*

*Mnenje študentov o pomembnosti udeležbe na predavanjih (lestvica 1 – najbolj pomembno ... 11 – najmanj pomembno)

Graf 1 nam še prikaže dejansko sodelovanje študentov pri posameznih sklopih izvajanja predmeta. Vidimo, da je največ študentov predstavilo eno vsebino v

sklopu seminarjev statistična pismenost ter si priskrbelo osnovno literaturo za študij. Najmanjši delež študentov pa se je odločil za pripravo seminarske naloge.

Graf 1:
Dejansko
sodelovanje
študentov pri
posameznih
sklopih izved-
be predmeta
(v %)

3.3 Testiranje hipotez

Za potrebe testiranja hipotez smo izvedli (štiri) faktorske analize za štiri sklope vprašanj in dobili (štiri) enofaktorske rešitve. Faktorje smo poimenovali Sodelovanje in sprotni študij, Odnos do predmeta, Razumevanje vsebin in Komunikacija med profesorjem in študenti (v prilogi). Povprečne vrednosti (M) in standardni odkloni (SO) faktorjev so prikazani v tabeli 11, korelacije med faktorji (Pearsonov koeficient) pa v tabeli 12.¹

Tabela 11:
Povprečne
vrednosti in
standardni
odkloni
faktorjev

	M	SO
SODELOVANJE IN SPROTNİ ŠTUDIЈ	3,3	,86
ODNOS DO PREDMETA	3,2	,98
RAZUMEVANJE VSEBIN	3,7	,84
KOMUNIKACIЈA MED PROFESORJEM IN ŠTUDENTI	4,0	,78

V tabeli 11 vidimo, da je najvišje ocenjen faktor Komunikacija med profesorjem in študenti ($M = 4,0$ in $SO = 0,78$).

¹ Faktorje smo preračunali kot utežene vsote pripadajočih spremenljivk, pri čemer smo kot uteži uporabili faktorske uteži.

	SODELOVANJE IN SPROTNi ŠTUDIj	ODNOS DO PREDMETA	RAZUMEVANJE VSEBIN
ODNOS DO PREDMETA	,540**		
RAZUMEVANJE VSEBIN	,499**	,618**	
KOMUNIKACIJA MED PROFE- SORJEM IN ŠTUDENTI	,447**	,547**	,704**

Tabela 12:
Korelacije med
faktorji

** $p < 0,01$

Iz tabele 12 je razvidno, da obstaja najvišja korelacija med faktorjema Razumevanje vsebin in Komunikacija med profesorjem in študenti ($q = 0,704$). Boljša komunikacija med profesorjem in študenti prinaša boljši odnos do predmeta in s tem boljše razumevanje vsebin predmeta.

Hipotezo ena (H1: Poučevanje v paru s študentom spodbuja študente k sprotnemu študiju.) smo testirali z enovzorčnim t -testom s faktorjem Sodelovanje in sprotni študij. Rezultati so prikazani v tabeli 13.

testna vrednost = 3	<i>M</i>	<i>SO</i>
Sodelovanje in sprotni študij	3,3	0,86
<i>p</i>	0,000	
<i>t</i>	3,656	

Tabela 13:
Rezultati t -testa
Sodelovanje in
sprotni študij

Iz tabele 13 je razvidno, da je povprečna vrednost faktorja Sodelovanje in sprotni študij 3,3 s standardnim odklonom 0,86. Ker je p -vrednost 0,000, pri tveganju 0,001 hipoteze 1 ne zavrnemo, kar pomeni, da poučevanje v paru spodbuja študente k sodelovanju in sprotnemu študiju.

Drugo hipotezo (H2: Poučevanje v paru s študentom doprinese k pozitivnejšemu odnosu študentov do predmeta.) smo testirali z enovzorčnim t -testom s faktorjem Odnos študentov do predmeta. Rezultati so prikazani v tabeli 14.

testna vrednost = 3	<i>M</i>	<i>SO</i>
Odnos študentov do predmeta	3,2	0,98
<i>p</i>	0,009	
<i>t</i>	2,666	

Tabela 14:
Rezultati
 t -testa Odnos
študentov do
predmeta

Iz tabele 14 je razvidno, da je povprečna vrednost faktorja Odnos študentov do predmeta 3,2 s standardnim odklonom 0,98. Ker je p -vrednost 0,009, pri tveganju 0,01 hipoteze 2 ne zavrnemo in zaključimo, da poučevanje v paru doprinese k pozitivnejšemu odnosu študentov do predmeta.

4 ZAKLJUČKI

Naša raziskava kvaziekspirement potrjuje rezultate raziskovalcev o prednostih poučevanja v paru, da le-to prinaša boljšo komunikacijo med profesorjem in študenti, boljši odnos do predmeta in s tem boljše razumevanje vsebin predmeta. Nadalje smo s testom hipotez potrdili, da poučevanje v paru spodbuja študente k sodelovanju in sprotnemu študiju ter doprinese k pozitivnejšemu odnosu

študentov do predmeta. V nadaljevanju predstavljamo omejitve raziskave, zaključke razprav študentov, podanih v fokusnih skupinah, ki smo jih izvedli vsako leto trajanja eksperimenta in pozitivno izkušnjo tako tutorke kot profesorja s poučevanjem v paru. Zaključimo s skupnim pozivom za uveljavljanje in uporabo poučevanja v paru študent – profesor.

Glavna pomanjkljivost izvedenega kvazieksperimenta je, da študentov nismo naključno razdelili v eksperimentalno in kontrolno skupino, pač pa eksperimentalno skupino sestavljajo vsi študenti 1. letnika UNI programa FVV v študijskih letih 2010/2011, 2011/2012 in 2012/2013. Zavedamo se, da je z neizborom kontrolne skupine kršeno eno osnovnih načel zasnovе eksperimenta, vendar pa zaradi omejenih sredstev (potrebna bi bila dvojna izvedba predavanj), pa tudi etičnih razlogov (zapostavljenost kontrolne skupine) deljenja v skupini nismo mogli izvesti.

Študenti so v razpravah na fokusnih skupinah potrdili rezultate spletnih anket. Večinoma so bili pozitivno presenečeni nad potekom predavanj. Izpostavili so pozitivne strani takšnega poučevanja, npr., da je bolj spontano, da zmanjša zadrego pri postavljanju vprašanj in pri razjasnjevanju nejasnosti. Všeč jim je bilo, da so vpogled na vsebino pridobili iz dveh zornih kotov – tutorka je profesorjevi razlagi dodajala svoje poglede in izkušnje iz študija ter tako vsebino predmeta na drug način približala študentom, kar jih je dodatno motiviralo. Študenti so se počutili veliko bolj vključene v sam študijski proces s predstavitvami statistične pismenosti in sodelovanju pri sprotnem preverjanju znanja (Turning Point) ter z možnostjo, da so v razpravi v fokusnih skupinah lahko izrazili svoje mnenje. Izpostavili so tudi prednosti povratne informacije tutorke ob popraviljanju domačih nalog, hkrati pa so dobili občutek, da jim je nekdo vedno na razpolago, če vsebine ali določenega problema ne bi razumeli. Poudarili so tudi pomembnost domačih nalog kot obliko sprotnega dela študentov, saj so veliko pripomogle k sami motivaciji pri usvajanju znanja in sprotnem študiju. Predlagali so, da bi tak način poučevanja uporabljali tudi pri drugih predmetih na fakulteti, saj bi tako lažje dojeli bistvene vsebine predmetov, študenti bi bili bolj vključeni v sam študijski proces, hkrati pa bi interaktivnost in dinamika takega poučevanja vsebine popestrili. Izpostavili pa so zanimivo možno slabost takega poučevanja, ki je literatura ne omenja: profesor lahko pri takem pristopu izgublja avtoriteto.

4.1 Opis izkušnje profesorja

Začel bom kar z osnovnim motivom, da profesorju samostojno poučevanje lahko predstavlja obremenilno situacijo, v kateri se počuti osamljen, poučevanje v paru pa lahko ta vir stresa spremeni v vir nove energije, inovativnosti in uspehov (Gray in Harrison, 2003). Poučevanje metod raziskovanja in statistike na družboslovni (pa tudi kaki drugi) fakulteti je nehvaležno, saj je za večino študentov statistika samo drugo ime za odvečno, če že ne kar osovraženo matematiko. Tako za študij metod nimajo prave notranje motivacije, manjka pa jim tudi zunanja, dokler sami niso soočeni z dejanskimi strokovnimi problemi, s problemi, ki potrebujejo celosten teoretičen in empiričen pristop, analizo podatkov in na podatkih temelječe odločitve. Taki celostni pristopi pa so na dodiplomskem študiju redki in

tako je povsem na mestu znano reklo učitelja statistike: »Teaching the unwonted to unwilling.«² Izhodov iz zagate je več, ponujajo jih npr. razprave in prispevki na konferenci ICOTS (International Conference on Teaching Statistics, <http://icots.net/>). Sam sem izhod poiskal v več smereh:

- sodelovanje zunanjih strokovnjakov in predavateljev pri predavanjih ali seminarjih, ki študentom podajo še svoje poglede na učne vsebine, jim morda predstavijo še kako dodatno novo področje uporabe raziskovalnih metod in statistike;
- organizacija okroglih miz »Poznavanje metod in metodologije kot vir kritičnega mišljenja« (Mitar, Areh, Islam in Bren, 2012) ter »O zaupanju pri izvedbi ankete o pedagoškem delu na UM«, kar naj bi bila neposredna spodbuda za študij in uporabo metod in metodologije;
- sodelovanje podiplomskih študentov v projektu merjenja zadovoljstva s študijem diplomantov FVV (Bren, Hribar, Medvešek in Rus, 2013);
- učenje v paru s študentom.
- Učenje v paru s študentko (vsa tri leta eksperimenta sva sodelovala z Zalo Žvab, sedaj študentko magistrskega programa Varstvoslovja) je bila zame zelo pozitivna izkušnja. Se je pa najino sodelovanje razvijalo od bolj plahih začetkov, ko je Zala
 - v predavalnici le spremljala skupno delo in le redko dodala svojo misel,
 - popravljala domače naloge in podajala povratne informacije študentom,
 - dogovarjala termine za predstavitve statistične pismenosti,
 - in se razvilo do bolj polnega sodelovanja. Zala je v zadnjem letu
 - v predavalnici pogosto opozarjala študente na pomen vsebin ter razlagala svoje lastne izkušnje iz študija na FVV,
 - pod mojim mentorstvom domače naloge pripravljala, popravljala in podajala povratne informacije študentom,
 - za več interaktivnosti z orodjem TurningPoint pripravljale teste znanja, ki so jih študenti reševali na predavanjih,
 - svetovala, popravljala predstavitve in dogovarjala termine za statistično pismenost,
 - izvedla fokusno skupino o prednostih poučevanja v paru.

Največji napredek je bil tako v aktivnem sodelovanju tutorke na predavanjih in v skupnih evalvacijah predavanj ter napredka študentov. Zala je najino skupno delo predstavila na konferenci 13. slovenski dnevi varstvoslovja (Žvab, Šifrer in Bren, 2012), v soavtorstvu z asistentko mag. Jernejo Šifrer pa smo pripravili prispevke za konferenco Applied Statistics (Šifrer, Žvab in Bren, 2012, 2013) in še na ICSEI 2012 (International Congress for School effectiveness and Improvement) (Bren in Šifrer, 2012).

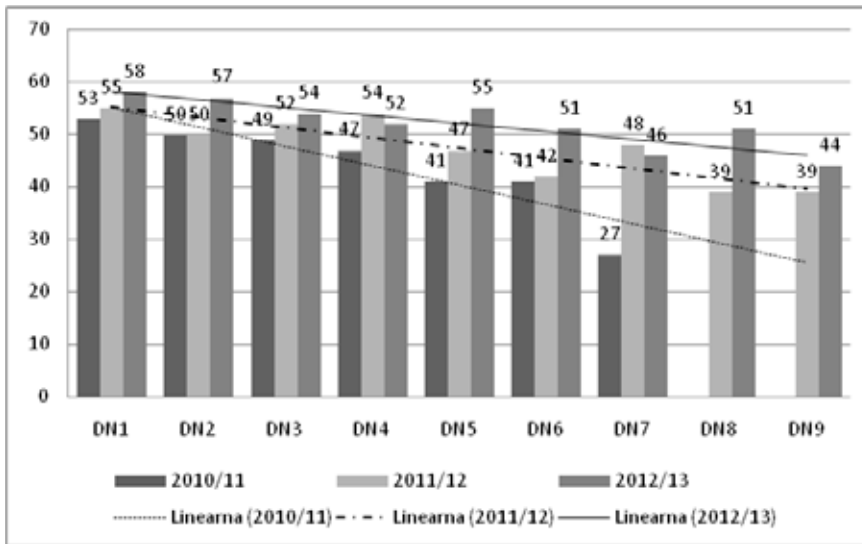
Samo upam, da bom s poučevanjem v paru s študentom/ko lahko nadaljeval, da bo Zala oz. kdo od nadarjenih študentov še pripravljen sodelovati in da bo na FVV še omogočeno sodelovanje tutorjev v pedagoškem procesu. S tem bomo lahko še naprej v sodelovanju soustvarjali boljše pogoje za poučevanje in študij.

2 Slovenski prevod je mogoče manj udaren: učiti neželjeno nezavzete.

4.2 Opis izkušnje tutorke Zale Žvab

Izkušnja s tovrstnim poučevanjem je bila zame nekaj edinstvenega in zelo poučnega, pridobila sem namreč kompetence, ki jih bom v svojem nadaljnjem delu in življenju zagotovo potrebovala. Najprej bi rada izpostavila pozitivno motivacijo profesorja, ki je stremel k izboljšanju posameznih delov izvedbe predmeta in k približanju vsebin študentom. Vemo, da je statistika večini nezaželena, sploh na družboslovnih fakultetah, saj v prvi vrsti spominja na matematiko in računanje, sčasoma pa se lahko ta odnos s pravnimi pristopi spremeni na pozitivno. Torej tudi sama sem kot tutorica pri predmetu na začetku nastopila nesamozavestno, saj mi tudi same vsebine niso bile tako blizu; toda že po prvem uspešnem sodelovanju sem opazila to pozitivno razliko v svojem odnosu do statistike, kar se je tudi pokazalo pri mojem boljšem sodelovanju na samih predavanjih. Tako sem lahko tudi z veseljem opravljala svoje naloge (priprava domačih nalog, popravljanje le-teh, sodelovanje s študenti in njihovo usmerjanje ipd.) ter tudi bolj samozavestno nastopila v svoji vlogi. S sodelovanjem pri tem projektu sem dobila tudi vpogled v ustvarjalni način reševanja »problemov«, sodelovala sem na več konferencah, kjer sem tudi predstavila naše delo, pridobila sem poglobljen vpogled v vsebine statistike, kar mi je zelo pomagalo pri nadaljnjem študiju. Hkrati pa sem največ pridobila ravno s tesnim sodelovanjem s profesorjem in asistentko: naše sodelovanje mi je prineslo več suverenosti in samozavesti, da sem »brez strahu« predlagala spremembe oziroma določene novosti v načrtu izvedbe predmeta, naš odnos pa je bil na ravni sodelavcev (ter ne tipičen odnos tutor – profesor). Pozitivne spremembe pri samem odnosu študentov pa sem izrazilo opazila v zadnjem letu izvajanja kvazieksperimenta, in sicer:

1. **Komunikacija med študenti in profesorjem** se je zelo izboljšala. Vedno manj so me potrebovali kot tisti povezujoči člen in so pogosteje sami prišli do profesorja s konkretnimi vprašanji o določenem problemu ali nalogi.
2. Izboljšana komunikacija se je pokazala tudi med samimi predavanji, saj so študenti aktivneje sodelovali (z vprašanji, odzivi in tudi v številu), kar je veliko prispevalo k boljšemu **vzdušju in dinamiki** med predavanji.
3. Predstavitve statistične pismenosti so se izkazale za zelo dobre, vsebine so bile zelo zanimive in z različnih področij življenja.
4. Domače naloge sem tudi v zadnjem študijskem letu pripravila sama (v dogovoru s profesorjem) in jih popravljala za povratno informacijo študentom. Opazila sem, da so se študenti iz leta v leto veliko resneje zavzeli za rešitev naloge, kar se je videlo v končnih izdelkih, manj je bilo tudi zamujanja z oddajo le-teh, poprave nalog so bile tudi bolj opravljene. Študenti so se iz leta v leto tudi bolj zavzeli za sprotni študij, kar se opazi tudi na naslednjem grafu (graf 2) števila oddanih domačih nalog.

Graf 2:
Oddane domače naloge v študijskih letih 2010/11, 2011/12 in 2012/13

4.3 Zaključna misel

Rezultati raziskave nam kažejo poučevanje v paru kot pozitivno izkušnjo tako študentov, tutorke kot profesorja in so tako spodbuda, da s takim načinom poučevanja nadaljujemo in da ga priporočimo tudi ostalim profesorjem na fakulteti ter tudi širše v celotni akademski skupnosti.

UPORABLJENI VIRI

- Anderson, R. K. (2008). *Co-teaching: A literature review*. Saskatchewan: Ministry of Education.
- Anderson, S. R. in Speck, W. B. (1998). Oh what a difference a team makes: Why team teaching makes a difference. *Teaching and Teacher Education*, 14(7), 671–686.
- Bren, M., Hribar, G., Medvešek, S. in Rus, R. (2013). The graduate follow-up system – a pilot study at Faculty of Criminal Justice and Security University of Maribor. V S. M. Dahlgaard-Park, J. J. Dahlgaard in B. Gomišek (ur.), *Proceedings: 16th Quality Management and Organizational Development Conference* (str. 231–241). Kranj: Moderna organizacija.
- Bren, M. in Šifrer, J. (2012). Team teaching with a student – results of an experimental study. V *Abstracts: 25th International Congress for School Effectiveness and Improvement* (str. 127). Malmö: Malmö University.
- Bullough Jr., V. R., Young, J., Birrell, R. J., Clark, C. D., Egam, W. M., Erickson, L. et al. (2003). Teaching with a peer: A comparison of two models of student teaching. *Teaching and Teacher Education*, 19(1), 57–73.
- Duchardt, B., Marlow, L., Inman, D., Christensen, P. in Reeves, M. (1999). Collaboration and co-teaching: General and special education faculty. *The Clearing House*, 72(3), 186–190.

- Gray, T. in Halbert, S. (1998). Team teach with a student: New approach to collaborative teaching. *College Teaching*, 46(4), 150–153.
- Gray, T. in Harrison, P. (2003). Team teaching with a student: A pilot study in criminal justice. *Journal of Criminal Justice Education*, 14(1), 163–183.
- Klemenčič, S. in Hlebec, V. (2007). *Fokusne skupine kot metoda presojanja in razvijanja kakovosti izobraževanja*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije. Pridobljeno na <http://poki.acs.si/documents/N-49-3.pdf>
- Leavitt, M. C. (2006). Team teaching: Benefits and challenges. *Newsletter: Speaking of Teaching*, 16(1), 1–4.
- Mitar, M., Areh, I., Islam, V. in Bren, M. (2012). Poročilo z okrogle mize „Poznavanje metod in metodologije kot vir kritičnega mišljenja“. *Varstvoslovje*, 14(3), 369–373.
- Murata, R. (2002). What does team teaching mean? A case study of interdisciplinary teaming. *The Journal of Education Research*, 96(2), 67–77.
- Nevin, I. A., Thousand, S. J. in Villa, A. R. (2009). Collaborative teaching for teacher educators: What does the research say? *Teaching and Teacher Education*, 29(4), 569–574.
- Šifrer, J., Žvab, Z. in Bren, M. (2012). Team teaching with students: Experimental study part 2. V L. Lusa in J. Stare (ur.), *Program and abstracts: International Conference Applied Statistics 2012* (str. 29). Ljubljana: Statistical Society of Slovenia.
- Šifrer, J., Žvab, Z. in Bren, M. (2013). Team teaching with student: Completion of experimental study. V L. Lusa in J. Stare (ur.), *Program and abstracts: International Conference Applied Statistics 2013* (str. 28). Ljubljana: Statistical Society of Slovenia.
- Team teaching*. (1998). City University of Hong Kong, Centre for the Enhancement of Learning and Teaching. Pridobljeno na <http://teaching.polyu.edu.hk/data-files/R27.html>
- Žvab, Z., Šifrer, J. in Bren, M. (2012). Učenje v paru s študentom – nov pristop pri poučevanju statistike. V T. Pavšič Mrevlje (ur.), *Zbornik prispevkov: 13. slovenski dnevi varstvoslovja*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede. Pridobljeno na http://www.fvv.um.si/DV2012/zbornik/splosna_sekcija/zvab_sifrer_bren.pdf

O avtorjih:

Zala Žvab, univ. dipl. var., absolventka magistrskega študija na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru.

Dr. Matevž Bren, izredni profesor, je visokošolski učitelj statistike in metod raziskovanja na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru, predstojnik Katedre za družboslovje, humanistiko in metodologijo ter raziskovalec na Inštitutu za matematiko in fiziko. Njegovi raziskovalni interesi so strah pred kriminaliteto, učinkovitost v izobraževanju, matematična kemija, mere različnosti/podobnosti, analiza podatkov o mešanicah, teorija sistemov in izobraževanje na daljavo. E-mail: matevz.bren@fvv.uni-mb.si

Priloga: Faktorska analiza

SODELOVANJE IN SPROTNI ŠTUDIJ ($\alpha = 0,757$; KMO = 0,719; var. = 59,4 %)		Faktorske uteži
Predstavitve statistične pismenosti so bile dobrodošle za dodatno motivacijo pri študiju.		,891
Predstavitve statistične pismenosti so bile dobrodošle da so naredile predavanja zanimivejša.		,856
Predstavitve statistične pismenosti so bile dobrodošle pri širjenju svojega znanja.		,806
Predstavitve statistične pismenosti so bile dobrodošle za izboljšanje končne ocene.		,449
ODNOS ŠTUDENTOV DO PREDMETA ($\alpha = 0,913$; KMO = 0,808; var. = 79,3 %)		
Komentarji tutorke med predavanji so mi snov približali.		,920
Komentarji tutorke so me dodatno motivirali.		,888
Sodelovanje tutorke mi je vsebino predmeta približalo.		,886
Sodelovanje tutorke me je prepričalo, da bom tudi sam/-a vsebino predmeta lahko osvojil/-a.		,868
RAZUMEVANJE PREDMETA ($\alpha = 0,816$; KMO = 0,665; var. = 65,4 %)		
Bolje, da je domače naloge pripravljala tutorka, kot da bi jih profesor.		,895
Bolje, da je domače naloge popravljala tutorka, kot da bi jih profesor.		,862
Povratne informacije tutorke pri izdelavi seminarske naloge oz. statistične pismenosti so mi bile dobrodošle.		,803
Komentarji tutorke med predavanji so mi pomagali pri razumevanju.		,653
KOMUNIKACIJA MED PROFESORJEM IN ŠTUDENTI ($\alpha = 0,695$; KMO = 0,649; var. = 62,4 %)		
Tutorka mi je dala ustrezne vsebinske informacije.		,833
Za informacije raje povprašam tutorko, kot profesorja.		,808
Tutorka mi je na e-pošto odgovarjala v roku 24ih ur.		,725

Metoda glavnih komponent

Posvet Osebni dokazi: kriminalistični, kazenskoopravni in psihološki vidiki

Na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru je 22. 4. 2015 potekal enajsti tradicionalni posvet, na katerem se srečujejo preiskovalci, tožilci, odvetniki, sodniki in drugi strokovnjaki, ki sodelujejo pri odkrivanju, preiskovanju in dokazovanju kaznivih dejanj. Na letošnjem posvetu z naslovom *Osebni dokazi: kriminalistični, kazenskoopravni in psihološki vidiki* je bilo 118 udeležencev. Največ jih je bilo s policije, tožilstva in sodišč. Med udeleženci so bili tudi sodni izvedenci, psihologi, drugi strokovnjaki, ki jih obravnavana tematika zanima, in študenti. Udeležence posveta sta uvodoma nagovorila prof. dr. Gorazd Meško, dekan Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru, in Marjan Fank, mag. var., generalni direktor policije.

Osebni dokazi so ena izmed najpogostejših, najkompleksnejših in najboljšežnejših oblik dokazov, s katerimi se srečujejo institucije kazenskega pravosodja. Glavni namen posveta je bil soočiti poglede strokovnjakov, ki se pri svojem delu kakorkoli srečujejo z osebnimi dokazi. Posebna pozornost je bila namenjena razpravi o problemih in izzivih, s katerimi se pri svojem delu srečujejo preiskovalci, tožilci, sodniki, izvedenci in odvetniki. Na letošnjem posvetu je sodelovalo 13 predavateljev, ki so svoje poglede na osebne dokaze predstavili s kriminalističnega, kazenskoopravnega in psihološkega vidika.

V dopoldanskem delu posveta je **Sabina Zgaga** (Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru) predstavila razvoj zakonske ureditve osebnih dokazov v zadnjih dvajsetih letih v Republiki Sloveniji. Ugotavlja, da imajo osebni dokazi vse pomembnejšo vlogo pri dokazovanju obdolženčeve krivde in da vplivajo na potek ter konec kazenskega postopka. Pri doseganju obsodilnih sodb ima pomembno vlogo tudi priznanje obdolženca na predobravnavnem naroku ali v okviru pogajanj o priznanju krivde, pri čemer ustavna vprašanja o domnevi nedolžnosti, privilegiju zoper samoobtožbo ter pravici do nepristranskega sodnika še vedno ostajajo odprta. O pridobivanju priznanj je spregovoril tudi **Igor Areh** (Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru), ki je predstavil preiskovalni intervju in tehnike, ki namesto priznanj iščejo informacije. Te tehnike so manj tvegane za pridobitev izsiljenih priznanj in temeljijo na verodostojnih ugotovitvah znanstvenih raziskav. Njihov cilj ni pridobitev priznanja, temveč ugotoviti dejstva, ki so povezana s kaznivim dejanjem, zato je uporaba psiholoških pritiskov bistveno manjša. Predstavljen je bil model PEACE, ki stremi k vzpostavitvi konstruktivnega in zaupnega odnosa med preiskovalcem in osumljenim. O priznanju kaznivega dejanja v primerih spolnih zlorab otrok je govorila **Danijela Frangež** (Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru), ki je povedala, da ugotovitve raziskave, ki jo je izvedla v letih 2010 in 2011, kažejo, da

obtoženčevo priznanje ne vpliva pomembno na rezultat sojenja. Pri dokazovanju je pomembnejša verodostojnost žrtvine izpovedi, saj podatki raziskave kažejo, da storilci spolno zlorabo otroka redko priznajo. Nekateri dejanje priznajo delno, nekateri pa v kazenskem postopku spreminjajo svoje izjave, kar je večinoma odvisno od prisotnosti drugih dokazov, ki jih na različne načine poskušajo zanikati in/ali krivdo preložiti na otroka – žrtev. O otrocih, ki so žrtve domnevne zlorabe, je v nadaljevanju spregovoril **Peter Umek** (Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru), ki je poudaril, da je pri intervjuju z mlajšim otrokom pomemben odnos spraševalca do otroka ter upoštevanje nekaterih dejavnikov, kot so domišljija, sporazumevalna zmožnost, spomin in sugestibilnost. Za pridobitev veljavnih informacij od otroka je potrebno dobro poznavanje razvojnih značilnosti otrok ter dobra priprava na pogovor, kar sta izpostavili tudi **Tatjana Bobnar** (Generalna policijska uprava) in **Neža Miklič** (Generalna policijska uprava), ki sta v opoldanskem delu posveta predstavili pomembnost osebnih dokazov z vidika policije. Podrobneje sta predstavili postopek preiskovalnega pogovora z otrokom ter spregovorili o prijavitveni dolžnosti posameznika in institucij. Pojasnili sta način zbiranja informacij in poudarili, da mora pogovor z otrokom zajemati uvod, jedro in zaključek, pri čemer je pomembno, koliko časa pogovor traja in kje se izvaja. Nadaljevala je **Simona Murko** (Specializirano državno tožilstvo Republike Slovenije), ki je predstavila osebne dokaze z vidika tožilstva. Povedala je, da je zaslišanje prič najpogostejši dokazni predlog, da so priče nenadomestljiv procesni udeleženec in da je uspeh obtoževanja velikokrat odvisen od vsebine izpovedb prič. Izpostavila je, da je izpovedba priče lahko nezanesljiv dokaz ter da ni zanesljive metode, na podlagi katere bi lahko ugotovili, ali priča govori resnico ali laže. O aktualnih vprašanjih, povezanih z osebnimi dokazi v sodni praksi, je spregovorila **Vanja Verdel Kokol** (Okrožno sodišče v Mariboru). Izpostavila je problematiko zaslišanja prič v tujini, pri čemer je pomembno tujim organom posredovati natančne informacije o vsebini zaslišanja, o pravnem pouku, ki ga je treba podati priči, ter o zaslišanju obvestiti obdolženca in njegovega zagovornika. Privilegirane priče morajo biti ob zaslišanju deležne posebnega pravnega pouka, sicer se sodišče na njihovo izpovedbo ne more opreti. Pri dokaznem vrednotenju strokovnih mnenj je poudarila, da izvedenec sodišču pomaga le pri ugotavljanju in presoji dejstev. Opozorila je tudi na nekatere pomembne pomanjkljivosti nove ureditve sporazumevanja o krivdi in priznanju (npr. neformalna pogajanja, postavitve zagovornika po uradni dolžnosti) ter v povezavi s tem predstavila nekatere izkušnje, ki so se že izoblikovale v sodni praksi pri nas in na Hrvaškem, kjer imajo ustreznejšo ureditev. Opoldanski del posveta je zaključil **Janez Stušek** (Odvetniška pisarna Stušek), ki je prikazal problematiko osebnih dokazov z vidika odvetnika. Spregovoril je o obdolženčevem zaslišanju, izpovedbi prič ter izvidu in mnenju izvedenca. Izpostavil je, da se pri zaslišanju prič, ki so praviloma ključni in zelo pomembni dokazi, tudi ob prisotnosti materialnih dokazov, najpogostejše pojavljajo določeni problemi, kot na primer težave pri reprodukciji določenega dogodka, odgovornosti, vestnosti, pristranskosti in pripadnosti prič. V popoldanskem delu posveta so bila obravnavana specifična področja, povezana z osebnimi dokazi. **Liljana Selinšek** (Ministrstvo za pravosodje in Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani) je spregovorila

o dokazovanju namena pri gospodarskih deliktih. Namen je zahteven za dokazovanje. Kot subjektivni zakonski znak je povezan tudi z institutom krivde in direktnim naklepom. Če ga ni, ali ga ni mogoče dokazati, obsodilna sodba ni mogoča. Nadaljevala sta **Aleš Župan Galunič** (Policijska uprava Ljubljana) in **Goran Savič** (Generalna policijska uprava), ki sta spregovorila o metodoloških orodjih ugotavljanja verodostojnosti izjav s poudarkom na kriterijski vsebinski analizi in znanstveni analizi izjave ter uporabnosti teh metod v predkazenskem postopku. Ugotavljata, da imajo te metode kriminalistično spoznavno vrednost, ki temelji na možnostih »zaščite oz. izločitve nedolžnih«. Posvet je s prispevkom o travmatskem vplivu pri delu z osebnimi dokazi zaključila **Tinkara Pavšič Mrevlje** (Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru). Spregovorila je o sekundarni travmi in izpostavila pomembnost komunikacije in čustvene izmenjave pri delu s travmatiziranimi osebami. Poudarila je pomembnost prepoznavanja opozorilnih znakov sekundarne travme ter predstavila možne preventivne ukrepe, ki lahko vključujejo ustrezno komunikacijo ob spremljavi empatije in zavedanja kontratransfera, izobraževanje o komunikacijskih veščinah in sekundarni travmi, posvečanje večje pozornosti in skrbi sebi, poznavanje sebe, supervizijo in intervizijo.

Ob posvetu je izšla monografija z naslovom *Osebni dokazi v teoriji in praksi*, ki sta jo uredila Danijela Frangež in Boštjan Slak.

Danijela Frangež

Ekstremizem kot dejavnik ogrožanja varnosti – poročilo o okrogli mizi

V četrtek, 11. 6. 2015, so na Fakulteti za varnostne vede v okviru dogodkov 16. dnevov varstvoslovja organizirali okroglo mizo z naslovom »Ekstremizem kot dejavnik ogrožanja varnosti«. Na okrogli mizi so sodelovali dr. Andrej Sotlar (moderator) in dr. Branko Lobnikar s Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru, dr. Iztok Prezelj s Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani, dr. Gorazd Kovačič s Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani in Albert Černigoj, vodja oddelka za terorizem in ekstremno nasilje pri Generalni policijski upravi.

Iztočnice za razpravo so bile podane že v gradivu za Dneve varstvoslovja, nekatere pa je na začetku okrogle mize ponovil moderator dr. Andrej Sotlar. Strokovnjaki in laiki se strinjajo, da je ekstremizem kompleksen družbeni pojav, na tej točki pa se strinjanje po navadi tudi konča. Še posebej, ko se vprašamo, kdaj in v kakšni obliki ekstremizem postane dejavnik ogrožanja varnosti. Zaznavanje groženj je namreč izrazito individualno početje, pri čemer, ko gre za ekstremizem, nikakor ne moremo izključiti tudi političnega konteksta, zato na zaznavanje in definiranje ekstremizma poleg vrednot, osebnostnih značilnosti in izkušenj posameznikov ter vrednostnega sistema v družbi, vplivajo tudi (ne)demokratska narava političnega sistema, prevladujoča politična kultura, ideologija, politični cilji, etnocentrizem in drugi dejavniki. Ekstremizem je v svojem bistvu politični termin, ki označuje predvsem dejavnosti, ki so moralno, ideološko ali politično v nasprotju z zapisanimi (zakonskimi in ustavnimi) normami države in nezapisanimi normami družbe, ki so skrajno nestrpne do drugih, ki zavračajo demokracijo kot sredstvo vladanja in načina reševanja problemov in ki v skrajni obliki tudi zavračajo obstoječi družbeni in ustavni red. Vsem, ki ga teoretično proučujejo ali se v praksi zoperstavljajo ekstremizmu, se pogosto zastavlja vprašanje, ali je takšna percepcija ekstremizma semantično, politično in pravno dovolj natančna, da omogoča učinkovit boj z ekstremizmom. Moderator je povprašal razpravljavce, kako in koliko (če sploh) si lahko pomagamo s takšno definicijo, ko se soočimo z vsesplošno radikalizacijo v družbi.

V odgovoru na zastavljeno vprašanje je Branko Lobnikar menil, da če želimo neko vedenje upravljati, ga je treba najprej razumeti v vseh njegovih pojavnih oblikah. Če tega ne poznamo in ne razumemo, potem postanejo vsi pristopi parcialni. V družbi, ki je med seboj zelo soodvisna, pa so parcialni pristopi nezadostni. Zavedati se je treba, da smo, tako kot je to dejstvo pri vprašanju varnosti na sploh, tudi pri vprašanju primernih odzivov na ekstremno vedenje udeleženi vsi in da je izjemno naporno delo zgolj ene institucije vnaprej obsojeno na propad. Policija bo vedno naredila to, kar mora narediti, a slabo se piše družbam, ki bodo razmišljale o ukrepih na področju preprečevanja in upravljanja ekstremizma zgolj z vidika delovanja policije.

Lobnikar meni, da je pomembno ekstremizem dobro definirati, odpreti

javno razpravo o problematiki, ugotoviti, kateri so ključni deležniki, ki jih je treba vključiti v procese, potem pa si razdeliti naloge. Šele nato lahko pričakujemo, da bomo s sistemskim pristopom prišli do družbe, ki bo vključujoča in bodo razlogi za ekstremno vedenje tako majhni, da se bodo lahko organi pregona ukvarjali zgolj z nekaj posamezniki, ki bodo vedno obstajali.

Če izhajamo iz tega, da je treba najprej postaviti definicijo, si lahko pogledamo definicijo, ki so jo postavili trije od razpravljavcev tokratne okrogle mize, ki so bili kot ekspertne priče vabljeni v Državni zbor.¹ Po tej definiciji ekstremizem predstavlja prepričanja, ki so iracionalna, neopravičljiva in nesprejemljiva s strani katere koli sodobne demokratične družbe. Izraža se kot odnos do sprejetih vrednot, pravil in vedenj v neki družbi. Ekstremizem ima po definiciji več obrazov in je tudi različno intenziven. V literaturi se ekstremizem povezuje z nacionalizmom, rasizmom, levim ekstremizmom, desnim ekstremizmom, versko pogojenim ekstremizmom in na najnižji stopnji intenzivnosti s sovražnim govorom. Lobnikar nadaljuje, da v teoriji ločimo med nevarnim ekstremizmom in varnostno nevarnim ekstremizmom, s katerim se začnejo ukvarjati organi pregona. Razlika med njima je stopnja nasilja, ki ga posamezniki in/ali skupine uporabijo, ko udeležijo svoje ekstremne ideje. Po mnenju Lobnikarja za začetek vsake javne razprave ne zadostuje zgolj akademska razprava o obravnavani temi. To razpravo mora še posebej ponotranjiti politika kot nekaj, o čemer je vredno razpravljati in s čimer se ne pridobivajo zgolj poceni politične točke, temveč se sledi resnemu namenu zagotavljanja pogojev za varno življenje v vključujoči družbi.

Iztok Prezelj je povzel razliko med terorizmom in ekstremizmom. Zavedati se je treba, da je vsak terorizem odraz ekstremizma, vsak ekstremizem pa ni terorizem. Pri terorizmu gre za zagotavljanje političnih ciljev z nasiljem, pri ekstremizmu in radikalizaciji pa je treba vedeti, da je nasilje ločnica med sprejemljivim ekstremizmom in nesprejemljivim ekstremizmom v družbi. A obstaja tanka črta nasilja. Ko začne nekdo ustrahovati, groziti in izsiljevati z nasiljem, s požiganjem in podtikanjem bomb, se mora vklopiti represivni sistem. Poznamo različne vrste radikalizma in terorizma. Ekstremno desne radikalne skupine se bojujejo za nacionalno državo brez motečih dejavnikov (migrantov). Ekstremna levica pa živi v prepričanju, da je treba ukiniti kapitalistični sistem. Zato izvajajo pritisk nad ljudmi. Islamisti želijo ustanoviti kalifat, saj verjamejo v versko državo, mi pa verjamemo v demokracijo. Na meta ravni govorimo o boju zgodb; kdo bo zmagal pri pridobivanju podpore ljudi. Če islamisti v delu sveta zmagajo, potem bodo (in so že) ustanovili versko državo.

Gorazd Kovačič meni, da je predlagana definicija ekstremizma v političnem smislu krhka in tvegana. Po svoji obliki je ta definicija relativna; ekstremizem in ekstremno vedenje je tako mogoče opredeliti glede na trenutno prepričanje v družbi, kaj je primerno, sprejemljivo, in kaj je nezaželeno, ekstremno. Gre za točno določen sklop vrednot, ki v nekem trenutku veljajo kot sprejemljive v družbi. Žal ne moremo zaupati v to, da bodo vrednote vedno samoumevne za našo družbo. Če bo prišel na oblast ekstremizem, bodo spremenili natanko te norme. S tem se bo spremenil vrednotni temelj, s katerega presojamo tisto, kar imamo danes za

¹ Dr. Branko Lobnikar, dr. Gorazd Kovačič in dr. Iztok Prezelj

ekstremno. Zavedati se moramo, da so lahko takšne definicije, ki so postavljene na relativen način, v določenih okoliščinah krhke.

Albert Černigoj je pozdravil mnenje Branka Lobnikarja glede zavedanja, jasne prepoznavne in sistemskega obravnavanja tega področja. Policija se je do zdaj v teh naporih počutila »osamljeno«. Kot praktik se zaveda meta pogleda teoretičnega dela raziskovanja, sprašuje pa se, ali je potrebno nenehno zatekanje k iskanju definicij? Kljub vsemu se morda splača nadaljevati z iskanjem definicije, saj bomo v tem iskanju našli boljše razumevanje problematike.

Andrej Sotlar se je strinjal z mnenjem Gorazda Kovačiča, saj se navezuje na vprašanje o odgovornosti političnih in verskih elit ter civilne družbe. Ali bo večinski del družbe dovolil, da pridejo na oblast ljudje, ki bodo po svoje semantično in kasneje politično ter pravno uspeli definirati pojav ekstremizma. Ko je neko dejanje kazensko pravno definirano, postane namreč orodje v rokah varnostnih služb oziroma nacionalnovarnostnega sistema, da se s temi grožnjami sooči. Izhajamo iz predpostavke, da se ta proces zgodi v nekem normalnem političnem sistemu in da nimamo ekstremnih situacij, kajti ko govorimo o ekstremizmu in ekstremistih, dostikrat nimamo opravka z daljico ali premico, temveč s krožnico, kjer se hitro srečamo z dvema skrajnima poloma. Kakšna je dejanska vloga in odgovornost politične in verske elite pri preprečevanju vzrokov za nastanek ekstremizma in za vzpostavitev mehanizmov, s katerimi bomo dali orodja v roke službam varnostnega sistema, da bodo, ko bo to potrebno, vendarle sposobne delovati na pravnih temeljih? Policija in obveščevalne službe ne morejo delovati stihijsko, tako kot bi si to nekdo zamislil.

V nadaljevanju so se razpravljavci posvetili razkrivanju dejavnikov, ki vodijo v radikalizacijo družbe, s poudarkom na vlogi političnih in drugih elit.

Po besedah Branka Lobnikarja imajo tisti, ki razpravljajo o ekstremizmu, omejene možnosti. Demokratičnost in vrednote demokracije predstavljajo osnovo za delovanje sodobnih družb. Ukrepanje zoper vzroke nastanka ekstremizma je nekaj, kar mora temeljiti na znanju. Pri tem pa je treba razumeti dejstvo, da je zavezanost demokraciji pravzaprav stvar razuma, nasprotno pa so vsi ekstremizmi stvar čustev. Pri posameznikih, ki se vedejo ekstremno, zato zelo težko naslavljamo njihov razum; njihova vedenja so vodena s čustvi. Zato je treba razumeti, da ko je že prisotno ekstremistično vedenje, imamo manj možnosti za uspeh, kot če bi proaktivno in sistemsko pristopali k zagotavljanju pogojev medsebojnega bivanja, ki bi preprečevali nastanek potreb po ekstremnem vedenju. Je pa v situaciji, v kateri danes živimo, to lažje reči kot narediti. Demokratične družbe temeljijo na pluralnosti politike, ki pa je vedno znova odvisna tudi od javnega mnenja. Vedno znova lahko opazujemo, da politične elite, ki se izkažejo kot neuspešne pri vodenju politik, ob neuspehu iščejo vire za svoje preživetje v krepitvi strahu. Krepitev strahu in iskanje grešnega kozla pa predstavljata ugodna tla za razvoj ekstremizma. Tako si lahko razlagamo tudi sodobne trende v Sloveniji. Z vidika »levega ekstremizma« je treba razumeti, da je njegova podstat prepričanje, da je sodobna družba nepravična. Povezujemo ga z antiglobalizacijskimi gibanji. Najdemo ga na internetu, saj je to njihov prostor, kjer vladata svoboda informacij in enakost. Desni ekstremizem ima svoj vir v pomanjkanju virov identitete pri posamezniku. Desni ekstremisti so sveto prepričani, da so za njihovo mizერიо

krivi drugi in da so oni hkrati tudi edini, ki branijo skupnost pred tujci. To počnejo predvsem z nasiljem.

Verski ekstremizem izhaja iz popolnoma drugih predpostavk. Izvira iz atomiziranosti družbe in je posledica liberalizma sodobnih družb, ki temelji na tekmovalnosti in individualizaciji. Biti moramo uspešni, lepi, dobri in sposobni. A v taki družbi ne uspe vsem. Pravzaprav je teh, ki jim ne uspe, v sodobnih družbah vsaj toliko kot onih, ki so uspešni. In v neuspehu se ljudje pogosto počutimo sami, osamljeni. Ljudje pa smo socialna bitja; za samorealizacijo potrebujemo skupnost, komunitarnost. Moramo pripadati komu, nečemu. In tu nastopi verski ekstremizem. Takšnim ljudem daje upanje in obljube o boljšem življenju. Posamezniki, ki se tako pridružijo verskemu gibanju, zato radikalizirajo svoje vedenje – obupno iščejo svoj prostor v svetu, hkrati pa se zavedajo, da izhoda zanje pravzaprav ni več. Občutek brezizhodnosti pa še okrepi njihovo ekstremno vedenje – postanejo janičarji.

Vse te oblike ekstremnih vedenj vedno znova, na žalost, podpira tudi politika. V politiki šteje sleherni glas, še posebno tedaj, ko imajo politiki občutek, da jim gre slabo. Zato mnogokrat radikalizirajo svoja stališča in z vidika svoje politične projekcije naslavljajo novo občinstvo. Vsaka politična opcija svoj del populacije. Pomembno je, da predstavniki političnih strank ne dajejo legitimitete ekstremističnim skupinam oziroma njihovim predstavnikom. Skupno pojavljanje, celo politično koketiranje (ki vključuje tudi vključevanje članov v politično delovanje strank, še posebej na lokalnem nivoju), ne le da legitimizira njihove ekstremne ideje, temveč sporoča drugim, da je njihovo vedenje jalovo, predvsem pa da med prosocialnim in odklonskim pravzaprav ni pomembne razlike. Problem se pojavi tudi pri financiranju teh ekstremističnih skupin. Ker se mnogokrat prikazujejo kot domoljubna, ali pa so registrirana kot klubi in društva, se napajajo tudi iz proračunov države in lokalnih skupnosti. To pa je nedopustno, saj se s tem legitimizira in krepi njihovo delovanje.

Lobnikar povzema, da se slabo piše družbi, ki verjame, da bodo policija in nadzorstveni mehanizmi tisti, ki bodo preprečili ekstremizem. Kriminološko gledano poznamo 95 % vzrokov za nastanek kriminalitete. Iz poznavanja tega izhaja, da policija nima vpliva na vzroke nastanka kriminalitete. Na to imajo večji vpliv kot policija drugi akterji v družbi, kot so družina, šola in zdravstvo. Šele ko pride do nasilja, lahko povprašamo policijo, kaj so naredili glede tega.

Na vse to ima Gorazd Kovačič še bolj radikalen pogled. Ugotavlja, da izhaja razpravljanje o ekstremizmu iz stališča potencialnih žrtev, varnostnih pričakovanj in vplivov tega, kako bi preventivno preprečili varnostne škodne dogodke oziroma kako bi s policijo ukrepali, ko se kaj takega že zgodi. Sam pa skuša pojav ekstremizma analitično razumeti z eksistencialistične perspektive. Zanima ga, kaj danes nekoga napelje na to, da se pridruži ekstremizmu. Za začetek postavi tezo, da ne moremo zmagati, vsaj ne v celoti oziroma na kratek rok, če se borimo zgolj proti ekstremizmu kot takemu. Najprej že zato, ker pri ekstremizmu ne govorimo le o kaznivih dejanjih, temveč tudi o nezaželenih načinih razmišljanja, o nevarnih prepričanjih, teh pa se od zunaj ne da spreminjati na kratek rok. Še večji problem vidi na področju vsebine ekstremizma. Tipični ekstremizmi 20. stoletja (npr. nacizem) so imeli jasne politične programe. Šlo je za megalomanske ideje, kot je

npr. ideja o rasnem očiščenju Evrope. Danes pa imamo opravka z nihilističnim ekstremizmom, kjer ne gre za fanatično zavezanost nekemu prepričanju, temveč bolj za ekstremistično formo mišljenja, za katero so vsebine naključne in se jih lahko poljubno menja.

Za lažje razumevanje Kovačič predstavi dva primera. Prvi primer je, ko pride na oblast ekstremistična politična stranka, ki si hoče podrediti vse ključne institucije ter vse tri veje oblasti. Pri tem nima nobenega zunanjega cilja, temveč je edini njen cilj ta, da je na oblasti. Temu pristopu je bil zavezan že Mussolini. Ko so ga vprašali, kaj fašisti hočejo in kakšen je njihov program, je odgovoril, da nočejo ničesar in da nimajo programa, želijo si le oblast, vendar pa mora biti ta absolutna. Enako je danes s populističnimi političnimi strankami. Vsebinsko svoje govorice pragmatično spreminjajo in vse, kar zares hočejo, je oblast. V tej držji, in ne v vsebini nekega prepričanja, je njihova ekstremnost.

Drugi primer je primer slovenskega državljana, ki je odšel na bojišče v Sirijo in tam padel v vrstah Islamske države. Šlo je za etničnega Slovenca, brez družinskih povezav z islamom in brez posebnosti. Kot oseba je bil le nekoliko introvertiran, brez kariernih uspehov in s težavami v primarni družini. Nato se mu je v pol leta zgodila popolna preobrazba. Na koncu se je odločil, da gre v Sirijo umret za prepričanje, ki ga je prevzel pred kratkim. Takšni fenomeni so tisto, kar nas mora skrbeti. Ključen tu ni islamizem ali katera druga ideološka vsebina. Ključno je to, da gre za osebe brez perspektive osebnega uspeha, za ponižane in razžaljene mlade ljudi, ki jih lahko nagovorijo, naj si povrnejo dostojanstvo z orožjem, z zavrnitvijo sistema, ki jih je odrinil na rob. Danes obstajajo po svetu in tudi na bogatem Zahodu milijoni takšnih oseb brez perspektive, ki jih lahko rekrutira katera koli ekstremistična ideologija ali organizacija. Zato ključni problem za razpravo niso določene ideološke vsebine, temveč socialni vzroki, zaradi katerih se ponižani in razžaljeni ljudje lahko pridružijo ekstremizmu. To pomeni, da je glavnina ukrepanja drugje kot v policiji.

Kovačič je hkrati poudaril, da nosijo politične stranke veliko odgovornost za omejevanje ekstremizma. Nekatere v boju za podporo volivcev zavestno producirajo ekstremistične vsebine, prav tako velik problem pa so tiste sredinske stranke, ki se izogibajo reševanju velike socialne krize, v kateri je svet danes. V splošnem največjo nevarnost predstavlja vse večja strukturna nemoč države za upravljanje družbenih procesov.

Andrej Sotlar je dodal, da nihče ne gre delat revolucije s polnim želodcem, hkrati pa izpostavil vprašanje, kje je točka preloma, kdaj nastane situacija, ko policija in varnostne službe začno spremljati skupine/posameznike, ki lahko dolgoročno predstavljajo grožnjo. V tem smislu je Albertu Černigoju namenil vprašanje, ali ima policija dovolj zakonskih pooblastil in možnosti, da se odzove in bo pri tem uspešna ter kaj države počnejo na mednarodni ravni, kako si med seboj pomagajo, ko gre za ekstremizem?

Po Černigojevem mnenju je odgovor jassen. Zakonodaja je po oceni pravne stroke in politike ustrezna in sprejemljiva. Nekorektno bi bilo opreti oceno na tako majhno število primerov, na osnovi katerih ni mogoče oblikovati tožilske in sodne prakse. Preden iščemo nova orodja in zakonske odločbe, je potrebno učinkovito izkoristiti že obstoječe. Univerzalnega odgovora na mednarodni

ravni pa žal ni. Dejstvo je, da je v razvoju modernih policij prišlo do spoznanja, da represivni odziv ni zadosten, poleg tega pa je tudi popolnoma nesprejemljiv. Vloga policije se premika na področje prevencije, kjer se v največjem delu ukvarja s prepoznavanjem novih pojavnih oblik in vzrokov za ekstremizem. Z nacionalnega vidika je ukrepanje na mednarodni ravni neustrezno. Pomembno je zavedanje, da samo pravočasno, usklajeno in poenoteno delo na mednarodni ravni pripelje do učinkovitih rezultatov. To mora temeljiti na solidarnosti in vzajemnosti. Policija pri tem ostaja ob obveščevalnih službah ključni partner, a bi moral biti zadnji v vrsti. Pred njo morajo svojo vlogo odigrati civilna družba in nevladne organizacije. Vsekakor pa slovenska policija razume, za kakšno vrsto tveganja gre.

Andrej Sotlar je v nadaljevanju ugotovil, da se policija pogosto ukvarja s tem, s čimer bi se morali ukvarjati politična elita in civilna družba. Prezljju je postavil vprašanje, kaj sploh lahko naredimo na področju strategij (nacionalnih, evropskih, mednarodnih) in na ravni varnostnih ter političnih organizacij. Gre predvsem za vprašanje, kako naj bi se v prihodnosti sodobne družbe zoperstavile ekstremizmu, glede na to, da imamo trenutno dve skrajni obliki ekstremizma – Islamsko državo na eni in volke samotarje na drugi strani.

Prezljju meni, da je prav, da so policija in varnostne službe zadnje v verigi. Zavedati se moramo, da bi drugače živeli v policijski državi. Na simbolični ravni je zelo pomembno, kako na to odreagira politika. Pomembno je, da se politika jasno distancira od takšnih pojavov in jih obsodi. Če gledamo sistemski nivo, je treba sprejeti dokument (strategijo ali resolucijo), ki je konsenzualen in ki se opredeljuje do takšnih pojavov tako doma kot v tujini. Vsekakor pa moramo imeti ustrezno zakonodajno osnovo. V Sloveniji smo imeli dva poizkusa spremembe zakonodaje, a obakrat neuspešno. Res je, da imamo kar nekaj zakonov, ki urejajo to področje, a pomembna je multidisciplinarnost. V problematiko je treba vključiti civilno družbo, medije, fakultete in izobraziti novinarje, da bi imeli občutek, kaj je prav in kaj ne, ter na tem področju delati raziskave. Veliko vlogo igrajo preventivni ukrepi. Politiki govorijo o tem, da je treba odpraviti konflikte in izvore terorizma. A težava je v tem, da ne vedo, kaj in kako narediti. Pomembno je, da v preventivni zgodbi zmanjšamo motivacijo terorističnih skupin in da javno stigmatiziramo teroristične dejavnosti, ne pa legalnih dejavnosti legalnih akterjev. Z javnim stigmatiziranjem legalnih in legitimnih prizadevanj naredimo veliko napako, saj s tem povečamo motivacijo marsikateremu teroristu.

V Sloveniji imajo posamezniki na položajih mnenje, da je naš sistem dobro pripravljen na sodobne grožnje. A zavedati se moramo, da smo pripravljeni zgolj na manjše dogodke, na večje, ekstremne dogodke pa žal ne. Težava, ki se pojavi, je, da smo sistemsko nepripravljeni. Če pogledamo primer iz prakse, ko je oseba (volk samotar) z bombami prišla na mejni prehod. Policija ga je na srečo odkrila in tedaj jim je jasno povedal, da želi napasti premierja, stavbo vlade in parlamenta. Prva verzija obtožnice, ki jo je spisal tožilec, pa je bila osredotočena samo na nelegalno posedovanje orožja. Takšna pravna kvalifikacija je katastrofalna. Oseba je sama povedala, kaj želi storiti, a tožilec je najprej kategoriziral dejanje kot posedovanje orožja. Kasneje je bila obtožnica popravljena in danes je storilec v zaporu zaradi poskusa izvedbe terorističnega dejanja.

V zaključnem delu okrogle mize je Sotlar povprašal udeležence, kaj je s političnim konsenzom in z ekstremizmom v Sloveniji. Ali menijo, da med

slovensko politično elito prevladuje prepričanje, da smo »extremism free country«. Sotlar meni, da bi tovrstno percepcijo v Sloveniji spremenila že samo ena bomba na Prešernovem trgu v Ljubljani, kar bi lahko vodilo v radikalno spreminjanje zakonodaje in ukrepov, saj smo Slovenci nagnjeni k sprejemanju odločitev na podlagi incidentov.

Mnenje Lobnikarja je, da si model ustreznega reagiranja na ekstremizem lahko izposodimo iz procesov zdravljenja alkoholizma. Priznati si moramo, da smo mi tisti, ki generiramo vzroke za nastanek tovrstnega vedenja. Slovenija je binarna družba: ali smo najboljši ali najslabši. Vmesnega ni. Enak je tudi naš odnos do politike. Že dan po volitvah smo kritični do politike, hkrati pa od iste politike pričakujemo, da bo tvorno, pametno in odločno opravljala svoje delo. V demokratični družbi lahko le politični sistem spremeni te stvari, saj je Državni zbor edini, ki sprejema zakonodajo, ter pove, kaj prestane proceduro in kaj ne. Če želimo stvari v državi obrniti na bolje, moramo spremeniti tudi svoj odnos do politike in politikov. Potrebne pa so tudi spremembe na področju zakonodaje.

Ni treba, da je zakonska ureditev enovita, naj pa bo celovita in zajame vse aspekte obravnavane problematike in naj bo predvsem širša kot zgolj kazensko preiganje tovrstnih dejanj. Preprečevanje tovrstne problematike bi moralo biti ena od točk preprečevanja kriminalitete, kot je to določeno v Resoluciji o preprečevanju kriminalitete v Republiki Sloveniji. Tako bi dobili širši institucionalni pristop upravljanja te problematike. Na področju kazenske zakonodaje naj se kaže ničelna toleranca do tovrstnih dejanj – ničelna toleranca ne pomeni drakonskih ukrepov, temveč dejstvo, da nobeno tovrstno vedenje ni tako majhno in tako nepomembno, da ne bi zahtevalo reakcije državnih organov. Osnovno pravilo, zakonitost s področja vedenja ljudi je namreč, da neukrepanje deluje kot okrepitev. Pri tem je treba vztrajati na doslednem uveljavljanju 131. člena kazenskega zakonika, ki govori o kršitvi enakopravnosti, in predvsem 297. člena kazenskega zakonika – spodbujanje sovraštva, nasilja in nestrpnosti.

Lobnikar meni, da je obstoječo kazensko zakonodajo treba dopolniti s kvalificiranimi oblikami določenih kaznivih dejanj, kjer je napadena žrtvina telesna in siceršnja integriteta – če so takšna kazniva dejanja storjena zaradi narodnega, verskega, rasnega ali drugega sovraštva, če sovraštvo temelji na spolu, jeziku, političnem ali drugem prepričanju ali spolni usmeritvi, bi moralo to predstavljati posebno hudo obliko teh kaznivih dejanj. Takšen je tudi primer dobre prakse iz Belgije. Inkriminirati je treba tudi skupine, združenja, organizacije, ki jim pripada posameznik, ki stori kaznivo dejanje, ki je spodbujeno z diskriminatornimi motivi, sovraštvom ali nasiljem zoper določene osebe ali skupine oseb, če je mogoče ugotoviti, da takšne skupine neposredno ali posredno spodbujajo, podpirajo ali celo generirajo tovrstno vedenje. Kazniva dejanja je vedno težko dokazati in ni vsako sovražno vedenje tudi kaznivo dejanje. Določene oblike spodbujanja sovraštva, nasilja in nestrpnosti, še posebej v povezavi s sovražnim govorom, bi bilo treba opredeliti tudi kot prekršek v zakonu s področja javnega reda in miru. Za prekršek pa bi bila odgovorna tako oseba, ki sovražni govor izvaja, kot skupine, združenja, organizacije, ki jim pripada posameznik, ki izvršuje tovrstne prekrške.

Uslužbenska zakonodaja, še posebej pri organih, kot sta policija ali vojska, bi morala določati, da je sodelovanje z ekstremističnimi skupinami, članstvo v

ekstremističnih skupinah ali simpatiziranje s takšnimi skupinami, v nasprotju z možnostjo zaposlitve v policiji, vojski, carini, davčni upravi, obveščevalnih službah. Ta prepoved bi morala biti enaka, kot je na primer prepoved članstva v politični stranki za policiste ali poklicne vojake.

Lobnikar dodaja, da pri zakonskem urejanju področja ne smemo pozabiti odgovornosti političnih strank za vedenje posameznikov, ki so izvoljeni na njeni listi v Državni zbor ali v občinske svete, ali so njeni funkcionarji na kateremkoli nivoju, in pri svojem delu oziroma komuniciranju z javnostmi spodbujajo sovraštvo, nasilje in nestrpnost. Takšno vedenje bi moralo biti opredeljeno v finančni odgovornosti politične stranke, ki bi se ji del sredstev, ki jih dobijo iz proračunov, odtegnil in jih namenil za krepitev preprečevanja sovraštva, nasilja in nestrpnosti. To bi moralo biti določeno v zakonodaji, ki ureja financiranje političnih strank. Tako je na primer urejeno v Belgiji. Ker je za politiko nične tolerance zelo pomemben zgled, še posebej državne politike in poslancev Državnega zbora, Lobnikar predlaga, da bi bilo mogoče razmisliti tudi o spremembi določil poslanske imunitete, in sicer tako, da bi bili poslanci kljub svoji imuniteti, ki izhaja iz Ustave RS, odgovorni za kršitve prepovedi iz 63. člena Ustave, ki pravi, da je *»protiustavno vsakršno spodbujanje k narodni, rasni, verski ali drugi neenakopravnosti ter razpihovanje narodnega, rasnega, verskega ali drugega sovraštva in nestrpnosti«*. Po Lobnikarjevem mnenju tu imuniteta ne bi smela biti možna, poslanci pa bi morali biti, tako kot vsi ostali v tej državi, državljani ali nedržavljeni Republike Slovenije, za takšna dejanja odgovorni po kazenskem zakoniku ali odgovorni za prekršek.

Ob koncu je Andrej Sotlar povzel Lobnikarjev predlog o spremembi zakonodaje in za mnenje o tem povprašal Alberta Černigoja. Slednji meni, da preden začnemo spreminjati zakonodajo, naj družba vendarle jasno pove in pokaže, da so nasilje, sovražni govor in druge oblike nasilja v našem okolju nesprejemljivi.

Saša Kuhar